

The Holy See

Papež Francišek

Posinodalna
apostolska spodbuda

Radost ljubezni

Amoris laetitia

*Škofom, duhovnikom in diakonom, posvečenim osebam,
krščanskim zakoncem, vsem vernim laikom
o ljubezni v družini.*

1. Radost ljubezni, ki jo živijo družine, je tudi velika radost Cerkve. Sinodalni očetje so pokazali, da kljub mnogim znamenjem krize zakona »želja po družini ostaja živa, predvsem med mladimi. Ta želja krepi Cerkev«. [1] Kot odgovor na to hrepenenje je »krščansko oznanilo o družini zares vesela novica«. [2]

2. Potek sinode je omogočil prikaz položaja družin v današnjem svetu, razširil naš pogled in znova ozavestil pomen zakona in družine. Sočasno z večplastnostjo obravnavanih tém se je pokazala nujnost, da sproščeno poglobljamo nekatera doktrinalna, moralna, duhovna in pastoralna vprašanja. Če je razmislek škofov in teologov zvest Cerkvi, pošten, stvaren in ustvarjalen, nam bo pomagal k večji jasnosti. Razprave, ki smo jim priča v medijih in objavah, pa tudi med ljudmi v cerkvenih službah, segajo od nebrzdane želje po tem, da bi vse spremenili brez zadostnega razmisleka in utemeljitve, do stališča, da bi vse rešili s splošnimi predpisi ali z izpeljevanjem zaključkov iz nekaterih teoloških razmislekov.

3. Skladno s tem, da je čas pomembnejši od prostora, bi rad znova poudaril, da vseh doktrinalnih, moralnih ali pastoralnih razprav ni treba reševati s posegi učiteljstva. V Cerkvi je enotnost nauka in delovanja seveda nujna, toda to ne preprečuje, da bi obstajali različni načini razlaganja nekaterih vidikov nauka ali nekaterih zaključkov, ki iz njega izhajajo. To se bo dogajalo tako dolgo, dokler nas Sveti Duh ne uvede v celotno resnico (prim. Jn 16,13), to pomeni, dokler nas v celoti ne uvede

v Kristusovo skrivnost in bomo lahko vse videli z njegovimi očmi. Poleg tega je mogoče v vsaki deželi ali pokrajini iskati bolj inkulturirane rešitve, ki upoštevajo krajevna izročila in izzive; kajti »kulture so med seboj zelo različne in vsako temeljno načelo (...) je treba inkulturirati, če naj se ga upošteva in uporablja«. [3]

4. Vsekakor moram reči, da je sinoda prinesla veliko lepega in osvetlila veliko reči. Zahvaljujem se za veliko prispevkov, ki so mi omogočili vpogled v najrazličnejše probleme družin po celem svetu. Prispevki sinodalnih očetov, ki sem jih vseskozi pozorno poslušal, so se mi pokazali kot barvit kristal, sestavljen iz mnogih upravičenih skrbi ter iskrenih in odkritih vprašanj. Zato se mi je zdelo primerno napisati *Posinodalno apostolsko spodbudo*, v kateri bodo zbrani prispevki obeh nedavnih sinod o družini, in dodati nadaljnja razmišljanja, ki bi usmerjala razmislek, dialog ali pastoralno delovanje in hkrati družine opogumiti in jih spodbuditi v njihovi zavzetosti in težavah.

5. Ta spodbuda ima v kontekstu jubilejnega leta usmiljenja poseben pomen. Prvič zato, ker jo razumem kot spodbudo krščanskim družinam, da ovrednotijo zakon in družino ter vzdržujejo močno in neomejeno ljubezen do vrednot, kot so velikodušnost, zaveza, zvestoba in potrpežljivost. Drugič zato, ker skuša spodbuditi vse, da bi bili znamenje usmiljenja in bližine tam, kjer se družinsko življenje ne uresničuje v polnosti ali se ne razvija v miru in veselju.

6. Zgradbo besedila bom začel s svetopisemsko navdihnjenim uvodom, ki ji bo dal primeren poudarek. S tega vidika bom premislil sedanji položaj družin, da bi ostal na trdnih tleh. Nato bom spomnil na nekatera temeljna vprašanja cerkvenega nauka o zakonu in družini, ki jim bosta sledili dve osrednji poglavji, posvečeni ljubezni. V nadaljevanju bom izpostavil nekatere pastoralne poti, ki nas bodo po Božjem načrtu usmerjale pri gradnji trdnih in rodovitnih domov. V enem od naslednjih poglavij se bom posvetil vzgoji otrok. Nato se bom zadržal pri vabilu k usmiljenju in pastoralnem razločevanju spričo okoliščin, ki ne ustrezajo povsem temu, kar nam Gospod predlaga. Končno bom načrtoval kratke smernice za družinsko duhovnost.

7. Zaradi bogastva dveletnih sinodalnih razmišljanj tudi ta spodbuda na različne načine načanja mnoge in raznolike teme. Zato je tudi tako obsežna. Zato svetujem, da je ne preberemo na dušek. Bolj bo koristila tako družinam kot tudi delujočim v družinski pastoralni, če se z njo potrpežljivo ukvarjajo del za delom ali v njej iščejo, kar bi lahko potrebovali v vsaki konkretni situaciji. Zakonci se bodo mogoče bolj prepoznali v četrtem in petem poglavju, pastoralne delavce bo morda bolj zanimalo šesto poglavje, vse pa bo morda zelo nagovorilo osmo poglavje. Upam, da se bo ob branju vsak čutil poklicanega, da se z ljubeznijo zavzame za družine, kajti te »niso težava, [temveč] so v prvi vrsti priložnost«. [4]

V LUČI BESEDE

8. Sveto pismo zelo pogosto govori o družinah, rodovih, v njem je polno ljubezenskih zgodb in družinskih kriz, in sicer od prve strani, ko stopi na prizorišče družina Adama in Eve s svojim bremenom nasilja, a tudi z močjo življenja, ki se nadaljuje (prim. 1 Mz 4), do zadnje strani, kjer smo priča svatbi neveste in Jagnjeta (prim. Raz. 21,2.9). Tako hiša, zgrajena na skali ali na pesku, ki ju opiše Jezus, predstavlja toliko družinskih situacij, ki so sad osebne svobode njihovih članov, in – tako kot pravi pesnik – »vsaka hiša je [kot] svečnik«. [5] Vstopimo zdaj v eno od te hiš – pri tem naj nas vodi psalmist s pesmijo, ki še danes odmeva tako v judovskem kot tudi v krščanskem poročnem bogoslužju:

Blagor vsem, ki se boje Gospoda
in hodijo po njegovih potih!

Zakaj sad truda svojih rok boš užival,
srečen boš in dobro ti bo.

Tvoja žena bo ko rodovitna trta
v notranjosti tvoje hiše,
tvoji otroci kakor oljčne mladike
okoli tvoje mize.

Glej, tako se blagoslavlja mož,
ki se boji Gospoda.

Blagoslovi naj te Gospod s Siona,
da boš gledal srečo Jeruzalema vse dni svojega življenja,
da boš gledal svojih otrok otroke.

Mir bodi nad Izraelom! (Ps 128,1-6).

Ti in tvoja žena

9. Prestopimo torej prag te vedre hiše, v kateri sedi družina za praznično mizo. V središču srečamo par, očeta in mater, z njuno zgodbo ljubezni. V njiju se uresničuje tisti prvotni načrt, ki ga sam Kristus jasno prikliče v spomin: »Ali niste brali, da ju je Stvarnik od začetka ustvaril kot moža in ženo?« (Mt 19,4). V teh besedah odzvanja naročilo Prve Mojzesove knjige: »Zaradi tega bo zapustil mož očeta in mater in se držal svoje žene in bosta eno telo« (1 Mz 2,24).

10. Prvi dve veličastni poglavji Prve Mojzesove knjige nam prikazujeta človeški par v njegovi temeljni resničnosti. V tem začetnem besedilu izstopajo nekatere odločilne ugotovitve. Prva, ki jo Jezus strnjeno navaja, pravi: »In Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moža in ženo ju je ustvaril« (1 Mz 1,27). Presenetljivo je, da ima »Božja podoba« kot razlagalno vzporednico prav par »moški in ženska«. Ali to pomeni, da je Bog sam spolno bitje ali da ga spremlja božanska družica, kot so verovala starodavna verstva? Seveda ne, saj vemo, s kakšno jasnostjo je Sveto pismo zavrnilo ta med Kanaanci v Sveti deželi razširjena verovanja kot

malikovalska. Bog je seveda presežen, toda ker je hkrati Stvarnik, je rodovitnost človeškega para živa in učinkovita »podoba«, vidno znamenje Božjega stvariteljskega dejanja.

11. Par, ki ljubi in posreduje življenje, je resnična in živa »podoba« – (ne tista iz kamna ali zlata, ki jo dekalog prepoveduje) – zmožna je pokazati Boga stvarnika in odrešenika. Zato postaja rodovitna ljubezen simbol notranje Božje resničnosti (prim. 1 Mz 1,28; 9,7; 17,2-5.16; 28,3; 35,11; 48,3-4). Iz tega sledi, da je pripoved Prve Mojzesove knjige, skladno s tako imenovanim »duhovniškim izročilom«, polna različnih rodovnikov (prim. 1 Mz 4,17-22.25-26; 5; 10; 11,10-32; 25,1-4.12-17.19-26; 36). Kajti sposobnost človeškega para, da posreduje življenje, je pot, po kateri se razvija zgodovina odrešenja. V tej luči postane rodoviten odnos para podoba, skozi katero odkrijemo in opišemo skrivnost Boga, ki je temelj za krščansko pojmovanje Svete Trojice, ki v Bogu zre Očeta, Sina in Duha ljubezni. Troedini Bog je občestvo ljubezni in družina je njegov živi odsev. Besede sv. Janeza Pavla II. nam pojasnjujejo: »Naš Bog v svoji najgloblji skrivnosti ni samota, temveč družina, ker ima v sebi očetovstvo, sinovstvo in bistvo družine, ki je ljubezen. Ta ljubezen je v Božji družini Sveti Duh«. [6] Družina torej Božjemu bistvu ni nekaj tujega. [7] Ta trinitarični vidik para se odraža tudi v Pavlovi teologiji, ko ga apostol povezuje s »skrivnostjo« zedinjenja Kristusa in Cerkve (prim. Ef 5,21-33).

12. Toda Jezus nas v svojem razmišljanju o zakonu napoti na neki drug odlomek iz Prve Mojzesove knjige, in sicer na drugo poglavje, kjer se pokaže čudovit portret para s svetlimi potezami. Izberimo samo dve. Prva poteza je nemir moškega, ki išče »pomočnico, njemu primerno« (1 Mz 2,18.20), sposobno premagati to samoto, ki ga vznemirja in ki je ne odpravi niti bližina živali niti vse drugo, kar je ustvarjeno. Izviren hebrejski izraz nas napotuje na neposreden odnos iz oči v oči, tudi v tihem dialogu, kajti v ljubezni so trenutki molka običajno zgovornejši od besed. Gre za srečanje z obličjem, s »ti«-jem, ki odseva Božjo ljubezen in ki daje »najlepše premoženje, saj je našel ustrezno pomočnico in oporni steber« (Sir 36,24), kakor pravi modri svetopisemski pisatelj. Ali kot v Visoki pesmi vzklikne nevesta v čudoviti izpovedi ljubezni in medsebojni podaritvi: »Moj ljubi je moj in jaz sem njegova. (...) Jaz sem svojega ljubega in moj ljubi je moj« (Vp 2,16; 6,3).

13. Iz tega srečanja, ki ozdravlja samoto, izhajata posredovanje življenja in družina. To je druga poteza, ki jo lahko poudarimo: Adam, ki je prav tako človek vseh časov in vseh pokrajin našega planeta, osnuje skupaj s svojo ženo novo družino, kot to ponovi Jezus, ko navaja Prvo Mojzesovo knjigo: »Zaradi tega bo mož zapustil očeta in mater in se bo pridružil svoji ženi in bosta oba eno meso« (Mt 19,5; prim. 1 Mz 2,24). Glagol »pridružiti se« v hebrejskem izvorniku nakazuje tesno ujemanje, fizično in notranjo pripadnost, in sicer do te mere, da se uporabi za opis združitve z Bogom: »Moja duša se tebe drži« (Ps 63,9), kot poje molivec. Tako nam ne priključuje v spomin zakonske združitve samo v njeni spolni in telesni razsežnosti, temveč tudi v njeni svobodni ljubeči podaritvi. Sad te združitve je postati »eno meso« tako v fizičnem objemu kot tudi v združitvi src in življenj in morda v otroku, ki se rodi iz obeh in bo v sebi – tako da ju ne bo združeval samo genetsko, temveč tudi duhovno – nosil »meso« obeh.

Tvoji otroci so kakor oljčne mladike

14. Navežimo se spet na pesem psalmista. Tam, kjer v hiši za mizo sedita mož in žena, se pojavijo otroci, ki ju spremljajo »kakor oljčne mladike« (Ps 128,3); to pomeni polni energije in življenjske moči. Če so starši temelji hiše, so otroci »živi kamni« družine (prim. 1 Pt 2,5). Pomenljivo je, da je v Stari zavezi druga najpogostejša beseda po besedi božanstvo (*YHWH*, »Gospod«) beseda »otrok« (*ben*), izraz, ki kaže na hebrejski glagol *banah*, ki pomeni »graditi«. Zato psalm 127 poveljcu je obdarjenost z otroki s podobami, ki se navezujejo tako na gradnjo hiše kot tudi na družbeno in trgovsko življenje, ki se je odvijalo pri mestnih vratih: »Če Gospod ne zida hiše, se zaman trudijo njeni zidarji; če Gospod ne varuje mesta, stražnik zaman čuje (...). Glej, dar Gospodov so sinovi, plačilo je telesni sad; kakor puščice v bojevnikovi roki, tako so sinovi mladosti. Blagor možu, ki je z njimi napolnil svoj tul; ne bodo mu v sramoto, ko se s sovražniki spoprime pri vratih« (Ps 127,1.3-5). Res je, da te podobe odsevajo kulturo starodavne družbe, toda navzočnost otrok je vsekakor znamenje polnosti družine v neprekinjenosti same zgodovine odrešenja od roda do roda.

15. V tej luči lahko predstavimo še drugo razsežnost družine. Vemo, da je v Novi zavezi govor o »Cerkvi, ki se zbira v hiši« (prim. 1 Kor 16,19; Rim 16,5; Kol 4,15; Fil 2). Življenjski prostor družine se je spremenil v domačo cerkev, v kraj evharistije, navzočnosti Kristusa, sedečega za isto mizo. V Razodetju je prikazan nepozaben prizor: »Glej, stojim pri vratih in trkam. Če kdo sliši moj glas in vrata odpre, bom vstopil k njemu in bom večerjal z njim in on z menoj« (Raz 3,20). Tako je opisana hiša, ki sprejema v svojo notranjost Božjo navzočnost, skupno molitev in zato Gospodov blagoslov. To izraža tudi sklepna hvalnica psalma 128, ki smo jo sprejeli za osnovo: »Glej, tako se blagoslavlja mož, ki se boji Gospoda. Blagoslovi naj te Gospod s Siona, da boš gledal srečo Jeruzalema vse dni svojega življenja« (Ps 128,4-5).

16. Sveto pismo ima družino tudi za kraj poučevanja otrok v veri. To se kaže v opisu praznovanja pashe (prim. 2 Mz 12,26-27; 4 Mz 6,20-25) in je pozneje prišlo do izraza v judovski *haggadah* oziroma v dialoški pripovedi, ki spremlja obred pashalne gostije. Še več, psalm poveljuje družinsko oznanilo vere: »Kar smo slišali in zvedeli, kar so nam naši očetje pripovedovali. Ne bomo prikrivali njih sinovom, pripovedovali bomo prihodnjemu rodu o Gospodovih slavnih delih in o njegovi moči in o čudežih, ki jih je storil. Postavil je namreč v Jakobu zapoved, dal je postavo v Izraelu. Naročil je našim očetom, naj oznanjajo svojim sinovom, da to spozna prihodnji rod, sinovi, ki se bodo rodili; da bodo vstali in pripovedovali svojim sinovom« (Ps 78,3-6). Zato je družina kraj, kjer starši postanejo prvi učitelji v veri svojih otrok. Gre za »obrtiško« nalogo, ki se prenaša z osebe na osebo: »In če te nekega dne tvoj sin vpraša [...] mu odgovori« (2 Mz 13,14). Tako bodo različni rodovi zapeli pesem Gospodu: »mladeniči in mladenke, starčki in otroci!« (Ps 148,12).

17. Starši imajo dolžnost, da resno izpolnijo svoje vzgojno poslanstvo, kot pogosto učijo svetopisemski modreci (prim. Prg 3,11-12; 6,20-22; 13,1; 22,15; 23,13-14; 29,17). Otroci so

pozvani, da sprejmejo in udeležijo zapoved: »Spoštuj očeta in mater« (2 Mz 20,12), kjer glagol »spoštovati« pomeni v polnosti izpolniti družinske in družbene obveznosti, ne da bi jih zanemarili, sklicujoč se na verske predpise (prim. Mr 7,11-13). Dejansko je tako, da »kdor spoštuje očeta, dobi odpuščanje grehov, in kdor časti svojo mater, je kakor tisti, ki zbira zaklade« (Sir 3,3-4).

18. Evangelij nas spominja tudi na to, da otroci niso last družine, temveč da imajo pred sabo svojo lastno življenjsko pot. Če drži, da je Jezus zgled poslušnosti svojim zemeljskim staršem, tako da jim je podložen (prim. Lk 2,51), je tudi res, da pokaže, da življenjska izbira otroka in njegova osebna poklicanost lahko zahtevata ločitev, da bi se izročil Božjemu kraljestvu (prim. Mt 10,34-37; Lk 9,59-62). Še več, v starosti dvanajstih let on sam odgovori Mariji in Jožefu, da mora izpolniti neko drugo, višje poslanstvo, onkraj svoje zgodovinske družine (prim. Lk 2,48-50). Zato poudarja nujnost drugih, zelo globokih vezi tudi znotraj družinskih odnosov: »Moja mati in moji bratje so ti, ki božjo besedo poslušajo in spolnjujejo« (Lk 8,21). Na drugi strani gre Jezus v pozornosti, ki jo posveča otrokom – v družbi staroveškega Bližnjega vzhoda so jih imeli za subjekte brez posebnih pravic ali celo za objekte družinske lastnine – tako daleč, da jih odraslim postavlja celo za učitelje zaradi njihovega preprostega in spontanega zaupanja do drugih: »Resnično, povem vam: Ako se ne spreobrnete in ne postanete kakor otroci, ne pridete v nebeško kraljestvo. Kdor se torej poniža in postane kot ta otrok, tisti je v nebeškem kraljestvu največji« (Lk 18,3-4).

Pot trpljenja in krvi

19. Idila, ki jo prikazuje Psalm 128, ne zanika grenke resničnosti, ki zaznamuje celotno Sveto pismo. Gre za navzočnost bolečine, zla, nasilja, ki uničujejo družinsko življenje in njeno notranjo povezanost življenja in ljubezni. Kristusov govor o zakonu (prim. Mt 19,3-9) ni brez razloga postavljen v kontekst spora o ločitvi. Božja beseda je stalna priča te temne razsežnosti, ki se odpre že na začetku, ko se z grehom odnos ljubezni in čistosti med moškim in žensko spremeni v prevlado: »Po svojem možu boš hrepenela, on pa bo gospodoval nad teboj« (1 Mz 3,16).

20. Gre za pot trpljenja in krvi, ki vodi skozi mnogo strani Svetega pisma, od bratomornega nasilja Kajna nad Abelom in različnih sporov med sinovi in med ženami očakov Abrahama, Izaka in Jakoba, kar privede kasneje do tragedij, ki s krvjo preplavijo Davidovo hišo; in do raznovrstnih družinskih težav, ki prevevajo Tobijevo pripoved ali grenko izpoved zapuščenega Joba: »Moji bratje se odvrčajo od mene, moji prijatelji so mi celo odtujeni. Moj dih se gnusi moji ženi in sinovom svoje matere sem ostuden« (Jb 19,13.17).

21. Jezus sam se je rodil v skromni družini, ki je morala kmalu bežati v tujo deželo. Vstopi v Petrovo hišo, kjer je njegova tašča bolna (prim. Mr 1,30-31); se pusti zaplesti v dramo smrti v Jairovi hiši (prim. Mr 5,24.36-43; Lk 8,41-42.49-55) ali v Lazarjevem domu (prim. Jn 11,1-44); sliši obupan krik vdove iz Naina spričo njenega preminulega sina (prim. Lk 7,11-15) in usliši tožbo očeta božjastnega dečka v majhni podeželski vasi (prim. Mr 9,17-27). Cestninarje, kot sta Matej (prim. Mt 9,9-13; Lk 5,27-32) in Zahej (prim. Lk 19,5-10), srečuje v njihovih hišah, in tudi grešnike,

kot je ženska, ki se pojavi v farizejevi hiši (prim. Lk 7,36-50). Pozna strahove in napetosti v družini in jih vključi v svoje prilike: od sina, ki zapusti svojo hišo, in se spusti v pustolovščino (prim. Lk 15,11-32), do težavnih sinov z nerazložljivimi načini obnašanja (prim. Mt 21, 28-31) ali do žrtev nasilja (prim. Mr 12,1-9). V njem vzbudi zanimanje tudi svatba, ki lahko pusti sramoten vtis, ker je zmanjkalo vina (prim. Jn 2,1-10), ali zato, ker izostanejo povabljeni gostje (prim. Mt 22,1-10). Prav tako pozna môro zaradi izgubljenega novca v revni družini (prim. Lk 15,8-10).

22. V tem kratkem pregledu lahko ugotovimo, da se Božja beseda ne pokaže kot niz abstraktnih tez, temveč kot prijateljica na potovanju; tudi za družine, ki se znajdejo v krizi ali sredi kakršne koli bolečine, saj jim kaže cilj poti, ko bo Bog »obrisal vse solze z njih oči in smrti ne bo več; tudi ne bo več ne žalovanja ne vpitja ne bolečine« (Raz 21,4).

Delo tvojih rok

23. Na začetku Psalma 128 je oče predstavljen kot delavec, ki lahko z delom svojih rok vzdržuje zunanjo blaginjo in dušni mir svoje družine: »Zakaj sad truda svojih rok boš užival, srečen boš in dobro ti bo« (Ps 128,2). Da je delo eden od temeljev dostojanstva človeškega življenja, sledi iz prvih strani Svetega pisma, ko je rečeno: »Vzel je torej Gospod Bog človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval« (1 Mz 2,15). Gre za prikaz delavca, ki preobraža snov in izkorišča energije stvarstva s tem, ko prideluje »kruh trdega truda« (Ps 127,2) in poleg tega oblikuje sam sebe.

24. Delo hkrati omogoča razvoj družbe in preživetje družine ter njeno stabilnost in rodovitnost: »Blagoslovi naj te Gospod s Siona, da boš gledal srečo Jeruzalema vse dni svojega življenja, da boš gledal svojih otrok otroke« (Ps 128,5-6). Knjiga pregovorov predstavi tudi nalogo družinske matere, katere delo je opisano v vseh svojih vsakdanjih nadrobnostih, s katerimi si pridobi hvalo svojega moža in otrok (prim. Prg 31,10-31). Sam apostol Pavel je bil ponosen na to, da je živel tako, da ni bil drugim v breme, ker je delal s svojimi rokami in si tako zagotovil svoje preživetje« (prim. Apd 18,3; 1 Kor 4,12; 9,12). O nujnosti dela je bil tako prepričan, da je za svoje skupnosti postavil železno pravilo: »Kdor noče delati, naj tudi ne jé« (2 Tes 3,10; prim. 1 Tes 4,11).

25. Skladno s temi izvajanji razumemo, da brezposelnost in negotovi pogoji za delo postanejo vir trpljenja: kakor je zapisano v drobni Rutini knjigi in to omenja Jezus v priliki o delavcih, ki so prisiljeni v brezdelju sedeti na mestnem trgu (prim. Mt 20,1-16), ali kakor je to sam izkusil, ko je bil pogosto obdan s pomoči potrebnimi in lačnimi. Pomanjkanje delovnih mest je tragično dejstvo in v mnogih deželah na različne načine ustvarja tubobno vzdušje v mnogih družinah .

26. Prav tako ne moremo pozabiti na propad, ki ga vnaša v družbo greh, ko se človek do narave obnaša kot tiran, tako da jo pustoši ter jo sebično in brutalno izkorišča. Posledice tega so hkrati opustošenje zemlje (prim. 1 Mz 3,17-19) in gospodarska kot tudi družbena neravnovesja, zoper katera se jasno dviga glas prerokov od Elija (prim. 1 Kr 21) do besed, ki jih sam Jezus izgovarja

zoper nepravico (prim. Lk 12,13-21; 16,1-31).

Nežnost objema

27. Kristus je kot prepoznavno znamenje svojih učencev dal predvsem zapoved ljubezni in samopodaritve drugim (prim. Mt 22,39; Jn 13,34). To je storil po načelu, o katerem oče ali mati običajno pričujeta v svojem lastnem življenju: »Nihče nima večje ljubezni, kakor je ta, da kdo za svoje prijatelje dá svoje življenje« (Jn 15,13). Sad ljubezni sta tudi usmiljenje in odpuščanje. V tej smeri je zelo pomenljiv prizor, ki kaže prešušnico na trgu pred jeruzalemskim templjem, obkroženo s svojimi tožniki in pozneje samo z Jezusom, ki je ne obsoja in jo vabi k dostojnejšemu življenju (prim. Jn 8,1-11).

28. Na področju ljubezni, ki je v središču krščanske zakonske in družinske izkušnje, izstopa še neka druga krepost, ki se v teh časih hitrih in površinskih odnosov nekoliko zapostavlja: nežnost. Posvetimo se blagemu in zgovornemu Psalmu 131. Kot opazimo tudi v drugih besedilih (prim. 2 Mz 4,22; Iz 49,15; Ps 27,10), se povezanost med verujočim in njegovim Gospodom izraža s potezami očetovske ali materinske ljubezni. Tu se kaže blaga in nežna zaupnost, ki obstaja med materjo in njenim otrokom, novorojenčkom, ki spi v rokah svoje matere, potem ko ga je podojila. Kot pove hebrejska beseda *gamu`l*, gre za že podojenega otroka, ki se zavestno oprijema svoje matere, ki ga nosi na svojih prsih. Gre torej za zavestno in ne zgolj za biološko zaupnost. Zato psalmist poje: »Utešil sem in umiril svojo dušo, kakor otrok v naročju svoje matere, kakor otrok, tako je v meni moja duša« (Ps 131,2). Prav tako se lahko obrnemo k nekemu drugemu prizoru, kjer prerok Ozej polaga Bogu kot očetu v usta ganljive besede: »Ko je bil Izrael mlad, sem ga ljubil in iz Egipta sem poklical svojega sina. Efraima sem učil hoditi, jemal sem jih v svoje naročje (...). Z vrvicami dobrote sem jih vlekel, z vezmi ljubezni; bil sem jim kakor človek, ki dvigne dojenčka k svojemu licu, nagnil sem se k njemu in mu dal jesti« (Oz 11,1.3-4).

29. S tem pogledom, ki obsega vero in ljubezen, milost in zavzetost, človeško družino in Božjo troedinost, motrimo družino, ki Božjo besedo zaupa rokam moža, žene in otroka, da bi sestavljali občestvo ljudi, ki so podoba enosti med Očetom, Sinom in Svetim Duhom. Dejavnost posredovanja življenja in vzgoje je po svoje odsev stvariteljskega dela Očeta. Družina je poklicana, da med seboj deli dnevno molitev, branje Božje besede in obhajanje evharistije, da bi spodbudila rast ljubezni in bi se vedno bolj preobražala v tempelj, v katerem prebiva Sveti Duh.

30. Vsaki družini se kaže podoba družine iz Nazareta v svoji vsakdanjosti, prežeti z napor in celo z môrami kot tedaj, ko je morala trpeti zaradi nerazumljivega Herodovega nasilja – izkušnja, ki se še danes tragično ponavlja v mnogih družinah izključenih in nemočnih beguncev. Družine vabim, da tako kot modri z Vzhoda gledajo otroka in njegovo mater, se pred njim poklonijo in ga počastijo (prim. Mt 2,11); da svoje žalostne in navdušujoče družinske izzive – tako kot Marija – pogumno in spokojno živijo ter Božja čudovita dela ohranijo v svojem srcu in o njih premišlujejo (prim. Lk 2,19.51). V zakladu Marijinega srca so tudi vsi dogodki vseh naših družin, ki jih ona skrbno

ohranja. Zato nam jih lahko pomaga razložiti, da bi v družinski zgodbi prepoznali Božje oznanilo.

Drugo poglavje

REALNI POLOŽAJ IN IZZIVI DRUŽINE

31. Blagor družine je odločilnega pomena za prihodnost sveta in Cerkve. O zakonu in družini, o njenih sedanjih težavah in izzivih so bile opravljene neštete analize. Zdravilno je posvetiti pozornost konkretni stvarnosti, kajti »zahteve in pozivi Duha odzvanjajo tudi v samih dogodkih zgodovine«, ki »morejo voditi Cerkev h globljemu razumevanju neizčrpne skrivnosti zakona in družine«. [8] Tu ne nameravam predstaviti vsega, kar bi lahko povedali o različnih temah, povezanih z družino v sodobnem času. Toda ker so sinodalni očetje predstavili pogled na položaj družin z vsega sveta, se mi zdi primerno sprejeti in predstaviti nekaj njihovih pastoralnih prispevkov in dodati druge poudarke, ki izhajajo iz moje osebne perspektive.

Položaj današnje družine

32. »V zvestobi Kristusovemu nauku motrimo položaj današnjih družin v vsej njegovi kompleksnosti, njegove svetle in temne plati. (...) Današnje antropološko-kulturne spremembe vplivajo na vse vidike življenja in zahtevajo analitičen in vsestranski pristop«. [9] Iz družbenega konteksta zadnjih nekaj desetletij so španski škofje prepoznali, da je domača hiša že postala prostor večje svobode, »enakomerne delitve obveznosti, odgovornosti in nalog. (...) Boljša osebna komunikacija med zakonci prispeva k temu, da postaja celotno družinsko sobivanje bolj človeško. (...) Družba, v kateri živimo, in tista, naproti kateri gremo, ne dovoljujeta nekritičnega vztrajanja pri preteklih oblikah in vzorcih«. [10] Toda »zavedamo se tudi glavne smeri antropološko-kulturnih sprememb, zaradi katerih imajo posamezniki s strani družbenih struktur manj podpore v svojem čustvenem in družinskem življenju kot v preteklosti«. [11]

33. Na drugi strani »je treba prav tako upoštevati rastočo nevarnost, ki jo predstavlja silovit individualizem, ki pači družinske vezi in končno vsakega družinskega člana obravnava kot otok; v drugih primerih prevladuje predstava subjekta, ki se oblikuje skladno z lastnimi željami, ki jih spet vidi kot nekaj absolutnega«. [12] »Pretirana individualistična kultura posedovanja in užitka vnaša v družine ozračje nestrpnosti in nasilja«. [13] Temu bi rad dodal še današnji življenjski ritem, stres, organizacijo družbe in dela. To so namreč dejavniki, ki ogrožajo možnost trajnih izbir. Hkrati naletimo na dvoumne pojave. Tako na primer cenimo individualno oblikovanje osebnosti, ki stavi na pristnost, namesto da bi posnemala že ustaljene vzorce vedenja. To je vrednota, ki lahko pospešuje različne sposobnosti in spontanost, toda če je slabo usmerjena, lahko povzroči nenehna sumničenja, beg pred zavezujočimi odnosi, zaprtost v udobje in domišljavost. Svoboda izbire nam omogoča, da načrtujemo lastno življenje in razvijamo osebne potencialne, toda če tej

svobodi manjkajo plemeniti cilji in osebna disciplina, se izrodi v nesposobnost, da bi se velikodušno darovali. V mnogih deželah, v katerih se zmanjšuje število zakonov, se povečuje število ljudi, ki se odločijo, da bodo živeli sami, ali takih, ki preživljajo čas v dvoje, ne da bi stalno živeli skupaj. Poudarimo lahko tudi hvalevreden čut za pravičnost, toda če ga napačno razumemo, spremeni državljane v odjemalce, ki samo zahtevajo javne storitve.

34. Če te težnje vplivajo na pojmovanje družine, lahko ta postane začasen kraj bivanja, kamor pridemo, ko se nam zdi, da je to za nas koristno, ali kamor se odpravimo, da bi zahtevali svoje pravice, medtem ko ostanejo vezi prepuščene na milost in nemilost bežni nestalnosti želja in okoliščin. Danes pravzaprav zlahka zamenjamo pravo svobodo s predstavo, da lahko vsakdo sodi, kot se mu zdi, kot da onkraj posameznega človeka ni resnic, vrednot in načel, ki nas usmerjajo, kot da je vse enakovredno in vse dovoljeno. V tem kontekstu ideal zakona s svojo zavezo, za katero sta značilni izključnost in stalnost, lahko izgine – zaradi koristi, ki jih narekujejo okoliščine, ali zaradi spremenljivosti notranjih vzgibov. Bojimo se samote, želimo si prostora zaščite in zvestobe, a hkrati raste strah pred ujetostjo v odnos, ki bi lahko zapostavil uresničitev osebnih želja.

35. Kot kristjani se ne moremo odpovedati obrambi zakona samo zato, da bi ne nasprotovali javnemu mnenju, da bi bili moderni ali zaradi občutka nesposobnosti spričo moralne in človeške degradacije. Svet bi prikrajšali za vrednote, ki jih moremo in moramo prispevati. Res je nesmiselno ostati pri retorični obtožbi današnjih težav, kot da bi lahko s tem kaj spremenili. Prav tako nič ne koristi prizadevanje, da bi norme uveljavljali z močjo avtoritete. Od nas se pričakuje bolj odgovoren in bolj velikodušen pristop, ki je v tem, da predstavimo razloge in utemeljitve za izbiro zakona in družine, tako da bodo ljudje bolj pripravljeni odgovoriti na milost, ki jim jo Bog ponuja.

36. Hkrati moramo ponižno in stvarno priznati, da je naš način, kako smo predstavljali krščanski pogled, in način, kako smo obravnavali ljudi, v veliki meri pripomogel k nastanku tega, kar danes obžalujemo. Zato bi se na to morali odzvati z zdravilno samokritiko. Na drugi strani smo pogosto predstavljali zakon tako, da je njegov združitveni namen – namreč klic k rasti v ljubezni in ideal medsebojne pomoči – prekrilo skoraj izključno poudarjanje dolžnosti posredovanja življenja. Prav tako nismo vedno dobro spremljali novoporočencev v njihovih prvih letih zakona, na primer s predlogi in ponudbami, prilagojenimi njihovim urnikom, njihovi govorici in njihovim zares konkretnim skrbem. Spet drugič smo predstavili preveč abstrakten teološki ideal zakona, ki je bil skoraj umetno skonstruiran in zelo oddaljen od konkretne situacije in dejanskih možnosti sodobnih družin. Ta pretirana idealizacija, predvsem ko nismo prebujali zaupanja v milost, zakona ni naredila bolj zaželenega in privlačnega, temveč prav nasprotno.

37. Dolgo časa smo verjeli, da smo že z vztrajanjem pri doktrinalnih, bioetičnih in moralnih vprašanjih – ne da bi spodbujali k odprtosti za milost – dovolj podpirali družine, utrjevali povezanost med zakonci in napolnjevali njihovo skupno življenje s smislom. Namesto da bi zakon predstavili kot dinamično pot rasti in uresničitve, smo govorili o njem kot o bremenu, ki ga je treba

nositi vse življenje. Prav tako le s težavo dopustimo vernikom, ki po svoji vésti odgovarjajo na evangelij, kakor spricho mnogih omejitev najbolje morejo in razvijajo svojo sposobnost razločevanja v situacijah, v katerih odpovejo vsi vzorci. Poklicani smo k temu, da vest ljudi oblikujemo, ne pa da jo skušamo nadomestiti.

38. Biti moramo hvaležni, da večina ljudi ceni take družinske odnose, ki zagotavljajo trajnost in spoštovanje drugega. Zato so veseli, da Cerkev nudi prostor za spremljanje in svetovanje glede vprašanj, ki so povezana z rastjo v ljubezni, s premagovanjem konfliktov in vzgojo otrok. Mnogi cenijo moč milosti, ki jo izkušajo pri zakramentu sprave in pri evharistiji in ki jim omogoča prenašati težave zakona in družine. V nekaterih deželah, posebno v različnih delih Afrike, sekularizacija ni mogla oslabiti nekaterih tradicionalnih vrednot; pri vsaki sklenitvi zakona pride namreč do močne povezanosti med dvema razširjenima družinama, v katerih se je še ohranil skrbno določen sistem reševanja konfliktov in težav. V današnjem svetu se zelo ceni pričevanje zakoncev, ki se niso izkazali samo v tem, da imajo trden zakon, ampak tudi v tem, da imajo še vedno skupne načrte in ohranjajo medsebojno naklonjenost. To odpira vrata družinski pastoralni, ki omogoča postopno poglobitev evangeljskih zahtev. Kljub temu smo v našem delovanju velikokrat zavzeli obrambno držo. Trošili smo pastoralno energijo, tako da smo množili napade na pokvarjeni svet, manjkala pa nam je dinamična sposobnost, da bi pokazali poti do sreče. Mnogi nimajo občutka, da je bilo sporočilo Cerkve o zakonu in družini jasen odsev Jezusovega nauka in delovanja. Jezus je sicer predložil zahteven ideal, a ni nikoli izgubil sočutne bližine do šibkih, kot sta bili Samarijanka in prešuštnica.

39. To ne pomeni, da bomo prenehali opozarjati na dekadenco kulturo, ki ne pospešuje ljubezni in trajne podaritve. Posvetovanja dveh prejšnjih sinod so razkrila različne simptome »kulture začasnega«. Tu mislim na primer na naglico, s katero ljudje prehajajo iz enega ljubezenskega odnosa v drugega. Mislijo, da je – podobno kot na družbenih omrežjih – ljubezen mogoče vključiti in izključiti in celo na hitro blokirati, kakor uporabniku ugaja. Mislim tudi na strah, ki ga zbuja perspektiva trajne zaveze, na obsedenost s prostim časom, na odnose, ki tehtajo stroške in koristi in se ohranjajo samo, če so sredstvo za odpravo samote, če ljudem nudijo zaščito ali kakršne koli usluge. To, kar se dogaja s stvarmi in okoljem, se prenaša na medosebne odnose: vse se lahko zavrže; vsak predmet lahko uporabimo in potem zavržemo, potrošimo in uničimo, izkoristimo, dokler služi. Narcisizem naredi ljudi nesposobne, da bi videli onkraj sebe, onkraj svojih želja in potreb. Toda kdor izrablja druge, bo slej ko prej končal tako, da ga bodo po enaki logiki drugi izrabili, zmanipulirali in zapustili. Pozornost vzbuja dejstvo, da se ločitve pogosto dogajajo pri starejših odraslih, ki iščejo nekakšno »samostojnost« in zavračajo misel, da bi se mož in žena postarala skupaj ter skrbela drug za drugega in se med seboj podpirala.

40. »Čeprav tvegamo, da bomo preveč poenostavili, bi lahko rekli, da živimo v taki kulturi, ki mlade ljudi sili v to, da si ne morejo ustvariti družine, ker so brez možnosti za prihodnost. Toda na drugi strani ta ista kultura ponuja drugim toliko možnosti izbire, ki jih prav tako ovirajo pri tem, da bi si ustvarili družino«. [14] V nekaterih deželah so mladi »prisiljeni odložiti poroko zaradi ekonomskih,

zaposlitvenih ali študijskih problemov. Včasih tudi zaradi drugih razlogov, kot so: vplivi ideologij, ki razvrednotijo zakon in družino; izkušnja neuspeha drugih zakonskih parov, ki se ji nočejo izpostaviti;- strah pred nečim, kar se jim zdi preveč pomembno in preveč sveto; družbene priložnosti in ekonomske prednosti, ki jih zagotavlja že samo življenje v dvoje; zgolj čustveno in romantično pojmovanje ljubezni; strah pred izgubo svobode in neodvisnosti; zavrnitev vsega, kar se razume kot institucionalno in birokratsko«. [15] Najti moramo besede, utemeljitve in pričevanja, ki bodo nagovorile mlade ljudi tam, kjer so pripravljene na velikodušnost, zavezanost, ljubezen in celo junaštvo, da bodo z navdušenjem in pogumom sprejeli izziv zakona.

41. Sinodalni očetje so opozorili na današnje »kulturne težnje, za katere se zdi, da vsiljujejo čustvenost brez omejitev, (...) narcisistično, nestabilno in spremenljivo čustvenost, ki posameznikom vedno ne pomaga doseči večje zrelosti«. Izrazili so zaskrbljenost zaradi »razširjenosti pornografije in trgovanja s telesom, ki jo med drugim spodbuja napačna raba svetovnega spleta« in zaradi »položaja ljudi, ki so prisiljeni v prostitucijo«. V tem kontekstu »so pari včasih negotovi, neodločni in s težavo najdejo možnosti za svojo rast. Veliko jih je, ki običijo na začetnih stopnjah čustvenega življenja in odnosa do spolnosti. Kriza zakoncev povzroči nestabilnost družine in lahko zaradi ločitev in razvez privede do hudih posledic za odrasle, otroke in celotno družbo, ker slabi posameznika in družbene vezi«. [16] Z zakonskimi krizami »se pogosto soočamo prenačljeno in brez poguma za potrpežljivost, za preverjanje, za medsebojno odpuščanje, za spravo in tudi za žrtvovanje«. Iz propadlih zakonov se porajajo novi odnosi, novi pari, nove zveze in novi zakoni, ki ustvarjajo zapletene in problematične družinske situacije, kar zadeva izbiro krščanskega življenja«. [17]

42. »Demografski upad, ki ga gre pripisati miselnosti nenaklonjeni rojstvu otrok in ki ga pospešuje svetovna politika reproduktivnega zdravstva, ne vodi samo v situacijo, v kateri nasledstvo rodov ni več zagotovljeno, temveč postopoma privede do nevarnosti gospodarskega osiromašenja in izgube upanja v prihodnost. Tudi razvoj biotehnologije je zelo vplival na število rojstev«. [18] Dodamo lahko še druge dejavnike: »industrializacija, seksualna revolucija, strah pred prenaseljenostjo, gospodarski problemi. (...) Potrošniška družba lahko ljudi odvrača od tega, da bi imeli otroke, češ da bodo samo brez njih ohranili svobodo in dosedanji način življenja«. [19] Res je, da se zakonci, potem ko so bili zelo velikodušni pri posredovanju življenja, lahko po vesti odločijo, da zaradi dovolj resnih razlogov omejijo število otrok; vendar prav »zaradi tega dostojanstva vesti Cerkev z vso odločnostjo zavrača, da država ureja to področje s kontracepcijo, sterilizacijo in celo splavom«. [20] Ti ukrepi so nesprejemljivi celo v deželah z visokim številom rojstev; toda pozornost vzbuja dejstvo, da jih politiki spodbujajo tudi v nekaterih deželah, kjer trpijo zaradi zelo nizkega števila rojstev. Kot so poudarili korejski škofje, to pomeni, »da delujemo protislovno in zanemarjamo svojo lastno dolžnost«. [21]

43. Slabljenje vere in verske prakse v nekaterih družbah prizadene družine in jih pušča vedno bolj same z njihovimi težavami. Sinodalni očetje so potrdili: »Ena največjih pojavnih oblik revščine v sodobni kulturi je osamljenost kot posledica odsotnosti Boga v življenju ljudi in krhkosti odnosov.

Poleg tega obstaja splošen občutek nemoči spričo družbenogospodarskih težav, ki pogosto uničuje družine. (...) Družine se pogosto čutijo zapuščene zaradi brezbržnosti in premajhne pozornosti družbenih ustanov. Negativne posledice družbene organiziranosti so vidne povsod: od demografske krize do vzgojnih težav; od omahovanja pri sprejemanju še nerojenega življenja do dojemanja starih ljudi kot breme, vse do širjenja čustvene hladnosti, ki včasih vodi v nasilje. Država mora ustvarjati take pravne in delovne razmere, ki bodo zagotovile mladim prihodnost in jim pomagale pri osnovanju družine«. [22]

44. Dejstvo, da par nima dostojnega ali primerne bivališča, običajno privede do tega, da se odloži formalna sklenitev zakona. Treba je spomniti, da »ima družina pravico do dostojnega bivališča, ki je primerno za družinsko življenje in ustreza številu družinskih članov, in sicer v okolju, ki zagotavlja temeljne pogoje za življenje družine«. [23] Družina in dom gresta z roko v roki. Zato se moramo zavzemati za doseg pravic družine in ne samo posameznika. Družina je dobrina, ki se ji družba ne more odpovedati, temveč jo mora zaščititi. [24] Pri zaščiti teh pravic gre za »preroški klic v korist družine, ki jo je treba spoštovati in zaščititi zoper vsako nasilje«, [25] predvsem v današnjem kontekstu, kjer v političnih načrtih običajno ni deležna zadostne skrbi. Družine imajo med drugim pravico, »da lahko od državnih oblasti pričakujejo primerno družinsko politiko na pravnem, gospodarskem, družbenem in davčnem področju«. [26] Včasih dobijo stiske družin dramatične razsežnosti, ko spričo bolezn svojca nimajo dostopa do primerne zdravniške oskrbe ali ko preteče dolgo časa, ne da bi našli dostojno zaposlitev. »Slabe gospodarske razmere družinam ovirajo dostop do izobraževanja, kulturnega življenja in dejavnega družbenega življenja. Sedanji gospodarski sistem povzroča različne oblike družbenega izključevanja. Družine trpijo posebno zaradi težav, ki zadevajo zaposlitev. Možnosti za mlade ljudi so omejene, zaposlitev temelji na skrajni selekciji in je negotova. Delavniki so dolgi in se pogosto zaradi prevoza z dela in na delo še podaljša čas odsotnosti od doma. To preprečuje družinskim članom srečevati se med seboj in preživljati skupen čas z otroki, da bi tako vsak dan krepili svoje odnose.« [27]

45. »Posebno v nekaterih deželah se mnogo otrok rodi zunaj zakona in veliko od njih jih raste nato samo z enim od staršev ali v razširjenem ali novooblikovanem družinskem okolju. (...) Spolno izkoriščanje otrok je eden od najbolj pohujšljivih in sprevrženih grehov današnje družbe. Tudi v državah, ki jih zadene vojno nasilje, terorizem ali organiziran kriminal, se položaj družin poslabšuje. Predvsem v velemestih in na njihovih obrobjih je razširjen pojav <ulčnih otrok>«. [28] Spolna zloraba otrok je še bolj pohujšljiva, če se dogaja v okoljih, kjer naj bi bili deležni posebne skrbi in zaščite: v družinah, v šolah ter v krščanskih skupnostih in ustanovah. [29]

46. Migracije »so še eno znamenje časa, s katerim se moramo soočiti in jih razumeti z vsemi vplivi na družinsko življenje«. [30] Zadnja sinoda je tej problematiki pripisala velik pomen in poudarila, da migracije »na različne načine prizadevajo cela ljudstva v raznih delih sveta. Cerkev opravlja na tem področju pomembno vlogo. Ohranjanje in razvijanje tega evangeljskega pričevanja (prim. Mt 25,35) se zdi danes bolj potrebno kot kdaj koli. (...) Človeška mobilnost, ki je posledica naravnega zgodovinskega razvoja ljudstev, se lahko izkaže kot pravo bogastvo tako za družino, ki emigrira,

kot tudi za deželo, ki jo sprejme. Nekaj drugega je prisilna migracija družin kot posledica vojne, preganjanja, revščine in krivic. Tako migracijo zaznamujejo nepričakovani zapleti na potovanjih; to pogosto ogroža življenje, ljudi travmatizira in povzroča nestabilnost družin. Spremljanje beguncev zahteva posebno pastoralo, ki je usmerjena na begunske družine, pa tudi na člane družin, ki so ostali v deželah njihovega izvora. Pri tem je treba spoštovati njihovo kulturo, versko in človeško omiko, iz katere izhajajo, kot tudi duhovno bogastvo njihovih obredov in izročil, kar terja posebno pastoralno oskrbo. (...) Begunske izkušnje so posebno dramatične in uničujoče tako za družine kot tudi za posameznike, ko gre za ilegalne migracije in so povezane z mednarodno trgovino z ljudmi; ko zadevajo ženske ali otroke, prepuščene samim sebi, ki so prisiljeni k daljšemu bivanju na prehodnih območjih ali v begunskih zavetiščih, kjer ni mogoče začeti z integracijo. Skrajna revščina in druge uničujoče situacije včasih vodijo družine celo k temu, da prodajo svoje otroke za prostitucijo ali za trgovanje z organi«. [31] »Preganjanje kristjanov kot tudi etničnih in verskih manjšin v raznih delih sveta, predvsem na Bližnjem vzhodu, predstavlja veliko preizkušnjo ne samo za Cerkev, temveč tudi za celotno mednarodno skupnost. Treba je podpirati vsako prizadevanje, ki pospešuje to, da krščanske družine in skupnosti ostanejo v deželah njihovega izvora«. [32]

47. Sinodalni očetje so posebno pozornost posvetili tudi družinam, »v katerih živijo ljudje s posebnimi potrebami. Posebne potrebe, ki se pojavijo v življenju osebe, sprožijo globok in nepričakovan izziv in porušijo ravnovesja, želje in pričakovanja. (...) Veliko občudovanje zaslužijo družine, ki ljubeče sprejmejo težko preizkušnjo ob otroku s posebnimi potrebami. Cerkev in družbi na dragocen način pričujejo o zvestobi daru življenja. Družina lahko skupaj s krščansko skupnostjo odkrije nove drže, govorico in oblike razumevanja in isto-vetenja s temi osebami pri sprejemanju in skrbi za skrivnost krhkosti. Osebe s posebnimi potrebami so za družino dar in priložnost za rast v ljubezni, v medsebojni pomoči in v edinosti. (...) Družina, ki z očmi vere sprejme ljudi s posebnimi potrebami, bo lahko prepoznala in zagotovila kakovost in vrednost vsakega življenja z njegovimi potrebami, pravicami in priložnostmi. Za vsako življenjsko obdobje bo sprejela služenje in nego ter pospeševala spremljanje in naklonjenost«. [33] Rad bi poudaril, da je pozornost, posvečena tako beguncem kot tudi osebami s posebnimi potrebami, znamenje delovanja Duha. Kajti v obeh okoliščinah gre tako rekoč za vzorčni primer, kako danes živeti logiko usmiljenega sprejemanja in vključevanja najšibkejših.

48. »Večina družin spoštuje starejše ljudi, jih obdaja z ljubeznijo in jih ima za blagoslov. Posebno priznanje zaslužijo združenja in gibanja, povezana z družino, ki delajo v korist starejših tako na duhovnem kot tudi družbenem področju. (...) V visoko razvitih družbah, kjer število starejših narašča, medtem ko število rojstev upada, obstaja nevarnost, da starejše dojemamo kot breme. Na drugi strani pa nega, ki jo terjajo, postavi njihove svojce na težko preizkušnjo«. [34] »Kolikor bolj skušamo podaljšati življenje, toliko nujnejše je, da cenimo zadnje trenutke življenja. Krhkost in odvisnost starejših včasih krivično izkoriščajo za gospodarske koristi. Številne družine nas učijo, da se je mogoče soočiti z zadnjim obdobjem življenja tako, da zaključek celotnega bivanja tako ovrednotimo, da ga vključimo v velikonočno skrivnost. Veliko starejših sprejmejo cerkvene

ustanove, kjer lahko živijo v mirnem in družinskem okolju. Evtanazija in samomor s tujo pomočjo predstavljajo hudo grožnjo za družine po vsem svetu. V mnogih državah je ta praksa dovoljena. Cerkev, ki odločno nasprotuje takim praksam, čuti dolžnost, da pomaga družinam, ki skrbijo za svoje starejše in bolne člane.« [35]

49. Rad bi izpostavil položaj družin, ki so pahnjene v bedo in preskušane na različne načine, kjer so mejne življenjske situacije posebno boleče. Težave postanejo v zelo revnem domu še hujše. [36] Če mora na primer ženska zaradi ločitve ali drugih vzrokov sama skrbeti otroke in ob tem še delati, ne da bi imela možnost otroke pustiti pri drugih ljudeh, ti odraščajo v zapuščenosti, zaradi katere so izpostavljeni različnim vrstam nevarnosti. Tako ostaja njihovo osebno zorenje ogroženo. V težkih situacijah, ki jih doživljajo najbolj pomoči potrebni, si mora Cerkev posebno prizadevati, da jih razume, tolaži in vključuje; izogibati pa se mora temu, da bi tem ljudem nalagala celo vrsto predpisov, kot da bi bili nezlomljivi. S tem bi dosegli prav nasproten učinek, namreč da bi se zaradi Matere Cerkve, – ki je poklicana, da jim približa Božje usmiljenje – čutili obsojene in zapuščene. Tako bi evangelij posredovali z „indoktrinacijo“ in ga spremenili »v mrtve kamne, s katerimi bi lahko druge obmetavali«, namesto da bi ponudili zdravilno moč milosti in luč evangelija.« [37]

Izzivi

50. Prejeti odgovori na dva vprašalnika, ki sta bila poslana v obdobju pred sinodo, so omenjali najrazličnejše situacije, ki predstavljajo nove izzive. Poleg že omenjenih so mnogi omenjali vzgojno nalogo, ki je med drugim otežena s tem, da starši prihajajo domov utrujeni in brez volje, da bi se pogovarjali. V mnogih družinah sploh ni več navade, da bi skupaj jedli. Poleg televizije se pojavljajo tudi mnoge druge ponudbe za zabavo. To otežuje staršem posredovanje vere otrokom. Drugi so poročali, da družine trpijo zaradi velike stiske. Zdi se, da ljudi bolj skrbi to, kako preprečiti prihodnje težave, kot da bi se ukvarjali s sedanostjo. To, kar je samo na sebi kulturno vprašanje, se zaostre zaradi negotove poklicne prihodnosti, gospodarske negotovosti ali zaradi strahu pred prihodnostjo otrok.

51. Kot ena od nadlog našega časa je bila omenjena tudi zasvojenost z drogami, ki povzroča trpljenje mnogih družin in jih pogosto uniči. Nekaj podobnega je z alkoholizmom, igrami na srečo in drugimi zasvojenostmi. Družina bi lahko preprečevala ali vsaj omilila težave v zvezi z zasvojenostjo, toda družba in politika ne uvidita, da družina, ki ni trdna, »izgubi odzivno sposobnost za pomoč svojim članom. (...) Opažamo hude posledice uničenih družin: zapuščene otroke in starejše, osirotele otroke še živih staršev, najstnike in mlade brez orientacije in spoštovanja družbenih norm«. [38] Mehiški škofje izpostavljajo žalostne pojave družinskega nasilja, ki predstavlja rodovitna tla za nove oblike družbene agresivnosti, »kajti družinski odnosi ustvarjajo predispozicije za nasilno osebnost. V družinah, kjer ti vplivi pridejo do izraza, ni zadostne komunikacije; prevladuje obrambna drža in njihovi družinski člani se med sabo ne podpirajo; ni družinskih dejavnosti, ki bi pospeševale vključenost; odnosi med staršema so običajno konfliktni in nasilni; odnose med starši in otroki zaznamuje sovražna naravnost. Nasilje

znotraj družine je šola za gojenje zamer in sovraštva v temeljnih človeških odnosih«. [39]

52. Nihče ne more misliti, da je slabljenje družine kot naravne, na zakonu utemeljene skupnosti, nekaj, kar družbi koristi. Prav nasprotno je res, saj to ovira osebno zorenje, gojenje skupnostnih vrednot ter etični razvoj mest in vasi. Ne zavedamo se več povsem jasno, da samo izključna in neločljiva zveza med moškim in žensko v polnosti izpolnjuje družbeno vlogo, ker pomeni trdno zavezo in omogoča rodovitnost. Priznati moramo veliko raznolikost družinskih situacij, ki lahko nudijo določeno življenjsko stabilnost, toda partnerskih zvez ali zvez med osebami istega spola preprosto ni mogoče enačiti z zakonom. Nobena začasna ali pa za posredovanje življenja zaprta zveza ne zagotavlja prihodnosti. Ob tem se moramo vprašati, kdo danes skrbi za to, da bi bodrili zakonce, jim pomagali pri premagovanju nevarnosti, ki jim grozijo, jih spremljali pri vzgoji otrok, jih spodbujali, da ostane njihova zakonska zveza trdna?

53. »V nekaterih družbah je še vedno v veljavi poligamija;- v drugih okoljih obstaja praksa dogovorjenih porok. (...) V številnih okoljih – ne samo na Zahodu – se nezadržno širi praksa skupnega življenja parov pred poroko ali skupnega življenja, kjer pari nimajo nobenega namena, da bi zvezo institucionalno potrdili«. [40] Zakonodaja v različnih deželah olajšuje napredovanje raznolikih možnosti, tako da se zakon z značilnostmi, kot so izključnost, neločljivost in odprtost za življenje, med mnogimi drugimi kaže kot zastarela ponudba. V mnogih deželah je pravni razkroj družine dosegel že take razsežnosti, da priznava take oblike skupnega življenja, ki temeljijo skoraj izključno na avtonomiji volje. Čeprav je upravičeno in prav, da zavrnejo stare oblike „tradicionalne“ družine, zaznamovane z avtoritarnostjo in celo z nasiljem, to ne bi smelo voditi k preziranju zakona, temveč k ponovnemu odkritju njegovega pravega smisla in k njegovi prenovi. Moč družine »temelji bistveno v sposobnosti, da ljubimo in da učimo ljubiti. Naj bo družina še tako ranjena, vedno lahko raste, če živi iz ljubezni«. [41]

54. V tem kratkem pregledu dejanskega stanja bi rad poudaril, da je sicer prišlo do pomembnih izboljšav, kar zadeva priznanje pravic žensk in njihove udeleženiosti v javnem življenju, toda v nekaterih deželah je treba v zvezi s tem še marsikaj narediti. Ni nam še uspelo izkoreniniti nesprejemljivih navad, predvsem sramotnega nasilja, ki se včasih izvaja nad ženskami: trpinčenje v družini in različne oblike suženjstva, kar gotovo ne dokazuje moči moških, temveč njihovo strahopetnost in izgubo dostojanstva. Verbalno, fizično in spolno nasilje, ki se v nekaterih zakonih izvaja nad ženskami, nasprotuje naravi same zakonske združitve. Mislim na hudo pohabljenje spolnih organov žensk v nekaterih kulturah, pa tudi na neenakost med spoloma pri dostopu do dostojnih delovnih mest in do pomembnih družbenih položajev. Zgodovina je obremenjena z ekscesi patriarhalnih kultur, v katerih so ženske obravnavali kot drugorazredne, toda spomnimo se tudi na pojav nadomestnih mater ali na »instrumentalizacijo in komercializacijo ženskega telesa v sodobni medijski kulturi«. [42] Nekateri menijo, da so se mnoge sedanje težave pojavile z emancipacijo žensk, vendar to ni res. »Gre le za obliko mačizma«. [43] Enakost dostojanstva moškega in ženske nas navdaja z veseljem, da presežemo stare oblike diskriminacije in da si v družinah prizadevamo za vzajemno povezanost. V večjem priznanju dostojanstva ženske in njenih

pravic občudujemo delo Duha, čeprav se pojavljajo oblike feminizma, ki jih ne moremo imeti za primerne.

55. Moški »ima v življenju družine enako odločilno vlogo, posebno kar zadeva varnost in podporo žene in otrok. (...) Veliko moških se zaveda pomena svoje vloge v družini in jo živi skladno s svojo moško naravo. Odsotnost očeta močno zaznamuje družinsko življenje, vzgojo otrok in njihovo vključevanje v družbo. Njegova odsotnost je lahko fizična, čustvena, duševna in duhova. Ta manko oropa otroke primerne zglede očetovskega vedenja«. [44]

56. Drug izziv je ideologija, ki se običajno imenuje *gender* in »zanika razliko in medsebojno naravno naravnost med moškim in žensko. Pred očmi ima družbo brez spolnih razlik in spodkopava antropološke temelje družine. Ta ideologija vodi k taki vzgoji in zakonodaji, ki spodbuja tako osebno identiteto in čustveno naravnost, ki je korenito ločena od biološke različnosti med moškim in žensko. Človeška spolna identiteta je prepuščena svobodni izbiri posameznika, ki se s časom lahko tudi spreminja«. [45] Skrb vzbujajoče je, da se skušajo nekatere ideologije te vrste, ki si prizadevajo odgovoriti na določene – včasih razumljive – težnje, uveljaviti kot edini pravilni način mišljenja, ki naj bi določal tudi vzgojo otrok. Ne smemo prezreti dejstva, »da je biološki spol (*sex*) in socio-kulturno vlogo spola (*gender*) mogoče razlikovati, ni pa ju mogoče ločiti«. [46] Na drugi strani je »biotehnološka revolucija na področju človeškega spočetja uvedla možnost manipuliranja z aktom spočetja in ga naredila neodvisnega od spolnega odnosa med moškim in žensko. Človeško življenje in starševstvo sta tako postali stvarnosti, ki ju je mogoče združiti ali ločiti in ki sta v prvi vrsti podvrženi željam posameznika ali para«. [47] Imeti razumevanje za človeško krhkost ali zapletenost človeškega življenja je nekaj drugega kot sprejeti ideologijo, ki si prizadeva v stvarnosti neločljive razsežnosti razdružiti. Ne zapadimo grehu, da bi nadomestili Stvarnika! Kot ustvarjena bitja nismo vseomogočni. Stvarjenje je obstajalo pred nami in ga moramo sprejeti kot dar. Hkrati smo poklicani, da varujemo svojo človeškost, to pa predvsem pomeni, da jo sprejemamo in spoštujemo tako, kot je bila ustvarjena.

56. Zahvaljujem se Bogu, ker veliko družin – daleč od tega, da bi se imele za popolne – živi v ljubezni, uresničuje svojo poklicanost in gre naprej, čeprav na poti velikokrat pade. S sinodalnimi razmisleki nismo oblikovali stereotipa idealne družine, temveč *kolaž*, ki nam je v izziv in je sestavljen iz toliko različnih stvarnosti, polnih veselja, dram in sanj. Realnost nas skrbi in nam je hkrati v izziv. Ne ujemimo se v past, v kateri bi se izčrpali s samoobrambno držo pritoževanja, temveč raje prebudimo misijonarsko ustvarjalnost! V vseh situacijah »čuti Cerkev potrebo po tem, da pove besedo resnice in upanja. (...) Velike vrednote krščanskega zakona in družine ustrezajo tistemu iskanju, ki prežema človeško bivanje«. [48] Če vidimo veliko težav, so te – kot so povedali kolumbijski škofje – klic k temu, »da v nas samih sprostimo energije upanja, tako da jih prevedemo v preroške sanje, preobrazajoča dejanja in v domiselno ljubezni«. [49]

Tretje poglavje

POKLICANOST DRUŽINE: GLEDATI JEZUSA

58. Pred družinami in v njihovi sredi mora vedno znova odzvanjati prvo oznanilo, ki je »najlepše, največje, najprivlačnejše in hkrati najbolj potrebno« [50] in »mora biti v središču evangelizacije«. [51] Gre za najpomembnejše oznanilo, ki »ga moramo vedno znova na različne načine slišati in v taki ali drugačni obliki vedno znova oznanjati«. [52] Kajti »nič ni trdnejšega, globljega, varnejšega, bolj strnjenege in modrejšega kakor to oznanilo«; in »celotna krščanska vzgoja je v prvi vrsti poglobljanje *kerygme*. [53]

59. Naš nauk o zakonu in družini se zato ne sme nehati navdihovati in preobražati po tem oznanilu ljubezni in nežnosti, da ne bi postal gola obramba hladnega nauka brez življenja. Kajti skrivnost krščanske družine lahko popolnoma razumemo samo v luči neskončne ljubezni nebeškega Očeta, ki se je razodel v Kristusu, on pa se je daroval do konca in živi med nami. Zato bi rad videl živega Kristusa, navzočega v mnogih zgodbah ljubezni, in tudi kličem ogenj Duha na vse družine sveta.

60. To kratko poglavje obsega povzetek nauka Cerkve o zakonu in družini. Tudi tu bom navajal različne prispevke, ki so jih predložili sinodalni očetje v svojih razmišljanjih o luči, ki nam jo daje vera. Izhajali so iz Jezusovega pogleda in opozorili na to, da »je z ljubeznijo in nežnostjo gledal na moške in ženske, ki so ga srečali; njihove korake je spremljal z resnico, potrpežljivostjo in usmiljenjem, ko jim je oznanjal zahteve Božjega kraljestva«. [54] Tako nas Gospod tudi danes spremlja v naših prizadevanjih, da bi živeli in posredovali evangeliij družine.

Jezus vnovič vzpostavlja Božji načrt in ga vodi k dovršitvi

61. Nasproti tistim, ki so prepovedovali zakon, Nova zaveza uči: »Kajti vse, kar je ustvaril Bog, je dobro in ničesar ne smemo zametavati, le da to s hvaležnostjo uživamo« (1 Tim 4,4). Zakon je Gospodov »dar« (prim. 1 Kor 7,7). Ob tem pozitivnem ovrednotenju je hkrati zelo poudarjeno varovanje tega božanskega daru: »Zakon naj spoštujejo vsi in postelja naj ostane neomadeževana« (Heb 13,4). Ta Božji dar vključuje spolnost: »Ne odtegujta se drug drugemu« (1 Kor 7,5).

62. Sinodalni očetje so spomnili, da Jezus, sklicujoč se »na izvorni namen človeškega para, potrjuje neločljivo zvezo med možem in ženo, ko pravi: »Mojzes vam je zaradi vaše trdosrčnosti dovolil ločiti se od svojih žená, od začetka pa ni bilo tako« (Mt 19,8). Neločljivosti zakona (»Kar je torej Bog združil, tega naj človek ne loči«; Mt 19,6) ne smemo razumeti predvsem kot človeku naložen »jarem«, temveč kot »dar« ljudem, združenim v zakonu. (...) Na ta način Jezus pokaže, kako Božja ljubeznivost vedno spremlja pot ljudi, ozdravlja otrdela srca in jih spreminja s svojo milostjo ter jih po poti križa usmerja k njihovem izvoru. Evangelij jasno pokaže Jezusov zgled, ki je širil oznanilo o zakonu kot polnosti razodetja, ki vnovič vzpostavlja prvotni Božji načrt« (prim. Mt

19,3). [55]

63. »Jezus, ki je vse spraval s seboj, je privedel zakon in družino v njuno prvotno stanje (prim. Mr 10,1-12). Kristus je odrešil zakon in družino (prim. Ef 5,21-32) in ju ponovno vzpostavil po podobi Svete Trojice, to je skrivnosti, iz katere izhaja vsaka prava ljubezen. Zakonska zaveza, ki je bila ustanovljena ob stvarjenju in razodeta v odrešenjski zgodovini, prejema polno razodetje svojega pomena v Kristusu in njegovi Cerkvi. Zakon in družina prejmeta od Kristusa po njegovi Cerkvi potrebno milost, da pričujeta za Božjo ljubezen in živita kot občestvo. Evangelij družine sestavlja svetovno zgodovino od stvarjenja človeka po Božji podobi in podobnosti (prim. 1 Mz 1,26-27) do dovršitve skrivnosti zaveze v Kristusu ob koncu časov z Jagnjetovo svatbeno gostijo (prim. Raz 19,9)«. [56]

64. »Jezusov zgled je vzorec za Cerkev. (...) Svoje javno delovanje je začel z znamenjem, ki ga je naredil na svatbi v Kani (prim. Jn 2,1-11). (...) Preživljal je vsakdanje trenutke prijateljstva z Lazarjevo družino in z njegovima sestrama (prim. Lk 10,38) ter s Petrovo družino (prim. Mt 8,14). Slišal je jok staršev zaradi njihovih otrok, jim vrnil življenje (prim. Mr 5,41; Lk7,14-15) in tako razodel pravi pomen usmiljenja, ki vključuje ponovno vzpostavitev zaveze (prim. Janez Pavel II., Okrožnica *Bog, bogat v usmiljenju*, 1981, 4). To se jasno vidi v srečanjih s Samarijanko (prim. Jn 4,1-30) in s prešuštnico (prim. Jn 8,1-11), v katerih se prebudi zaznavanje greha spricho zastonske Jezusove ljubezni.« [57]

65. Učlovečenje Besede v človeški družini v Nazaretu s svojo novostjo pretrese človeško zgodovino. Poglobiti se moramo v skrivnost Jezusovega rojstva, v Marijin „da“ ob angelovem oznanjenju, ko je bila v njenem naročju spočeta Beseda; tudi v Jožefov „da“, ki mu je dal ime Jezus in skrbel za Marijo; v praznovanje pastirjev ob jasliah; v čaščenje modrih z vzhoda; v beg v Egipt, pri katerem je Jezus deležen bolečine svojega v izgnanstvo poslanega in ponižanega ljudstva; v Zaharijevo pobožno pričakovanje in v veselje, ki spremlja rojstvo Janeza Krstnika; v obljubo, ki se je za Simeona in Ano izpolnila v templju; v začudenje pismoukov, ko so slišali modrost dečka Jezusa. In potem moramo razmišljati o življenju dolgih trideset let, ko si je Jezus služil kruh z delom svojih rok, ponavljal molitve in živel po verskem izročilu svojega ljudstva ter se izobrazoval v veri svojih očetov, dokler ni obrodila sad v skrivnosti kraljestva. To je skrivnost božiča in Nazareta, skrivnost, polna družinskega duha! Gre za skrivnost, ki je tako zelo očarala Frančiška Asiškega, Terezijo Deteta Jezusa in Karla Foucaulda (Charles de Foucauld) in iz katere pijejo tudi krščanske družine, da bi obnovile svoje upanje in veselje.

66. Zaveza ljubezni in zvestobe, iz katere živi sveta družina v Nazaretu, osvetljuje počelo, ki oblikuje vsako družino in jo usposablja, da se bolje sooča z neljubimi pripetljaji v življenju in zgodovini. Na tej osnovi lahko postane vsaka družina – tudi v svoji šibkosti – luč v temi sveta. »Tu se učimo, kako naj družina živi. Nazaret naj pove, kaj je družina; kaj njena skupnost ljubezni, kaj njena resna in preprosta lepota in njen posvečeni in nedotakljivi značaj; naučimo se, kako blagodejna in nenadomestljiva je vzgoja, ki jo dobimo v družini; naučimo se, kako velika je njena

vloga na družbenem področju« (Pavel VI., *Govor v Nazaretu*, 5. januar 1964). [58]

Družina v dokumentih Cerkve

67. Drugi vatikanski koncil se je v Pastoralni konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu (Veselje in upanje, 1965)* posvetil pospeševanju dostojanstva zakona in družine (prim. 47-52). »Zakon je opredeljen kot občestvo življenja in ljubezni (prim. 48), ljubezen pa je postavljena v središče družine. (...) Resnična ‚ljubezen med možem in ženo‘ (49) obsega medsebojno podaritev samega sebe in vključuje ter povezuje po Božjem načrtu tudi spolno razsežnost in čustvenost (prim. 48-49). Poleg tega Pastoralna konstitucija poudarja zakoreninjenost zakoncev v Kristusu: Gospod Jezus »prihaja krščanskim zakoncem naproti z zakramentom zakona« in ostane še naprej z njima (48). Z učlovečenjem sprejme človeško ljubezen, jo očisti, dovrši in zakoncem s svojim Duhom podarja moč, da jo živijo, ko prežema vse njihovo življenje z vero, upanjem in ljubeznijo. Na ta način so zakonci tako rekoč posvečeni in z njegovo milostjo zidajo Kristusovo telo, ko sestavljajo domačo Cerkev (prim. *Dogmatična konstitucija o Cerkvi, 1964*, 11). Tako gleda Cerkev – da bi v polnosti razumela svojo lastno skrivnost – tudi na krščansko družino, ki to skrivnost živi na povsem izviren način«. [59]

68. Pozneje je »na osnovi 2. vatikanskega koncila bl. Pavel VI. poglobil nauk o zakonu in družini. Zlasti je z okrožnico *Posredovanje človeškega življenja* (1968) osvetlil notranjo zvezo med zakonsko ljubeznijo in posredovanjem človeškega življenja: »Zaradi tega zakonska ljubezen zahteva od zakoncev, da svojo nalogo odgovornega starševstva pravilno spoznajo. To starševstvo, ki ga danes po pravici toliko poudarjajo, je treba tudi prav razumeti. (...) Poslanstvo odgovornega starševstva tudi zahteva, da zakonca priznavata svoje dolžnosti do Boga, do samih sebe, do družine in do družbe, in to po pravilni lestvici vrednot« (10). V apostolski spodbudi *O evangelizaciji današnjega sveta* (1967) je Pavel VI. poudaril odnos med družino in Cerkvijo«. [60]

69. »Sv. Janez Pavel II. je posvetil posebno pozornost družini s svojimi katehezami o človeški ljubezni, s *Pismom družinam* (1984) in predvsem z apostolsko spodbudo *O družini* (1981). V teh dokumentih je papež označil družino kot „pot Cerkve“ in podal celovit pogled na poklicanost moža in žene k ljubezni. Hkrati je predložil osnovne smernice za družinsko pastoralo in navzočnost družine v družbi. Predvsem pa je, v povezavi z zakonsko ljubeznijo (prim. Apostolsko spodbudo *O družini*, 13), opisal način, kako zakonci v medsebojni ljubezni sprejemajo dar Kristusovega Duha in živijo svojo poklicanost k svetosti«. [61]

70. »V okrožnici *Bog je ljubezen* (2006) je papež Benedikt XVI. znova načel temo ljubezni med možem in ženo, ki postane povsem jasna šele v luči ljubezni križanega Kristusa (prim. *Bog je ljubezen*, 2). Papež poudarja: »Na izključni in dokončni ljubezni sloneč zakon postane ponazoritev odnosa Boga do njegovega ljudstva in obratno: način, kako Bog ljubi, postane merilo človeške ljubezni.« Poleg tega v okrožnici *Ljubezen v resnici* (2009) poudari pomen ljubezni, ki je počelo življenja v družbi (prim. 44) in prostor, kjer se učimo izkustva skupnega dobrega.« [62]

Zakrament zakona

71. Sveto pismo in izročilo nam odpirata dostop do spoznanja Svete Trojice, ki se razodeva prek družinskih odnosov. Družina je podoba Boga, ki (...) je občestvo oseb. Pri krstu je Očetov glas Jezusa predstavil kot svojega ljubljenega Sina in v tej ljubezni nam je dano prepoznati Svetega Duha (prim. Mr 1,10-11). Jezus, ki je v sebi spraval vse stvari in človeka rešil greha, ni samo postavil zakona in družine v njuno prvotno stanje, temveč zakon tudi povzdignil v zakramentalno znamenje njegove ljubezni do Cerkve (prim. Mt 19,1-12; Mr 10,1-12; Ef 5,21-32). V človeški družini, združeni v Kristusu, je vnovič vzpostavljena »podoba in sličnost« Svete Trojice (prim. 1 Mz 1,26), skrivnost, iz katere izvira vsaka prava ljubezen. Zakon in družina prejemata od Kristusa – po Cerkvi – milost Svetega Duha, da bi pričevala o evangeliju Božje ljubezni. [63]

72. Zakrament zakona ni družbena pogodba, nepomemben obred ali golo zunanje znamenje določene zaveze. Zakrament je dar za posvečenje in odrešenje zakoncev, kajti »njuna medsebojna pripadnost je na temelju zakramentalnega znamenja stvarno ponavzočenje odnosa med Kristusom in Cerkvijo. »Zakonca torej spominjata Cerkev stalno na to, kar se je zgodilo na križu; drug za drugega in za otroke sta priči odrešenja, ki sta ga deležna po zakramentu«. [64] Zakon je poklicanost, je odgovor na poseben klic živeti zakonsko ljubezen kot nepopolno znamenje ljubezni med Kristusom in Cerkvijo. Zato mora biti odločitev za poroko in za družino sad zavestne poklicanosti.

73. »Medsebojni dar, ki se izraža v zakramentalnem zakonu, ima svoj izvir v krstni milosti, ki utemeljuje zavezo s Kristusom in njegovo Cerkvijo. V medsebojnem sprejemanju in s Kristusovo milostjo si zakonci obljubijo popolno predanost, zvestobo in odprtost za življenje. Darove, ki jim jih Bog naklanja, priznavajo kot sestavne prvine zakona in v njegovem imenu resno jemljejo svojo medsebojno zavezo pred Cerkvijo. V veri se lahko sprejema darove zakona kot nalogo, ki jo je z milostjo zakramentov mogoče bolje izpolniti. (...) Zato Cerkev gleda na zakonce kot na srce celotne družine, ta pa usmerja svoj pogled k Jezusu«. [65] Zakrament ni »stvar« ali »moč«, kajti v resnici sam Kristus »prihaja krščanskim zakoncem naproti z zakramentom zakona« (prim. Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 48). In ostane z njimi ter jim daje moč, da bi hodili za njim in sprejemali svoj križ nase, da bi po svojih padcih vstajali, si medsebojno odpuščali, nosili bremena drug drugega«. [66] Krščanski zakon je znamenje, ki ne kaže samo tega, kako zelo je Kristus – v zavezi potrjeni na križu – ljubil svojo Cerkev, temveč ponavzočuje to ljubezen v zakonski skupnosti. S tem, ko se zakonca združita in postaneta eno meso, predstavljata zaroko Božjega Sina s človeško naravo. Zato »daje zakoncem v radostih njihove ljubezni in družinskega življenja že tu na zemlji predokus gostije Jagnjetove svatbe«. [67] Čeprav »gre pri analogiji med parom mož-žena in Kristus-Cerkev za nepopolno analogijo«, [68] nas ta vabi, da kličemo Gospoda, da izlije svojo ljubezen v zakonske odnose.

74. Spolna združitev, ki se jo živi na človeški način in je posvečena z zakramentom, je za zakonca sama po sebi pot rasti v življenju milosti, saj gre za »poročno skrivnost«. [69] Vrednost telesne

zdužitve se izraža v besedah privolitve, v kateri sta sprejela drug drugega in se drug drugemu predala, da bi si delila vse svoje življenje. Te besede spolnost ovrednotijo in jo osvobajajo vsake dvoumnosti. Zakramentalna milost, ki izvira iz skrivnosti učlovečenja in velike noči, v kateri je Bog izrazil svojo ljubezen do človeštva in se z njim najtesneje združil, dejansko oblikuje in krepi celotno življenje zakoncev, celotno mrežo odnosov, ki jo pleteta med seboj, s svojimi otroki in svetom. Ko se soočata z izzivi, nista zakonca nikoli prepuščena le svojim lastnim močem.

Poklicana sta, da na Božji dar odgovorita s svojim trudom, ustvarjalnostjo, vztrajnostjo in s svojim vsakodnevnim prizadevanjem; toda vedno bosta lahko klicala Svetega Duha, ki je posvetil njuno zvezo, da bi se prejeta milost pokazala v vsaki novi situaciji.

75. Po izročilu zahodne Cerkve sta mož in žena, ki se poročita, podeljevalca zakramenta zakona. [70] Ko si izkažeta privolitev in jo izrazita v telesni podaritvi, prejmeta velik dar. Njuna privolitev in združitve njunih teles sta sredstvo Božjega delovanja, ki ju naredi za *eno* meso. Pri krstu je bila njuna sposobnost, da se kot Gospodova služabnika združita v zakonu, posvečena, da bi odgovorila na Božji klic. Zato za nekrščanska zakonca ni nujno, da obnovita poročne obljube, ko se dasta krstiti, dovolj je, da jih ne zavrneta, saj postane ta zveza po krstu, ki sta ga prejela, sama po sebi zakramentalna. Cerkveno pravo priznava tudi veljavnost nekaterih porok, ki se obhajajo brez posvečenega nosilca službe. [71] Kajti naravni red je sprejet v odrešenje Jezusa Kristusa, tako da »med krščenimi ne more biti veljavne zakonske pogodbe, ne da bi bila ta hkrati zakrament«. [72] Cerkev lahko zahteva, da je dejanje javno, storjeno v navzočnosti prič, in postavlja druge pogoje, ki so se skozi zgodovino spreminjali, toda to osebama, ki se poročita, ne odvzame značaja podeljevalcev zakramenta niti ne oslabi središčne vloge, ki jo ima privolitev moža in žene; ta privolitev sama po sebi utemeljuje zakramentalno zvezo. Vsekakor moramo več razmišljati o Božjem delovanju v poročnem obredu: to pride jasno do izraza v vzhodnih Cerkvah, ko poudarjajo pomen blagoslova nad poročencema kot znamenje daru Svetega Duha.

Semena Besede in nepopolni primeri

76. »Evangelij družine goji tudi tista semena, ki še niso dozorela, in mora negovati tista drevesa, ki so se posušila, in jih ne smemo zanemarjati«, [73] tako da, izhajajoč iz Kristusovega daru v zakramentu, »pridejo do bogatejšega spoznanja in do polnejše vključitve te skrivnosti v svoje življenje«. [74]

77. Sinodalni očetje so, sklicujoč se na svetopisemski nauk, po katerem je bilo vse ustvarjeno po Kristusu in zanj (prim. Kol 1,16), spomnili, da »odrešenjski red osvetljuje in dovršuje stvariteljski red. Zato naravni zakon v polnosti razumemo v luči njegove zakramentalne dovršitve: samo s pogledom, uprtim v Kristusa, lahko resnično spoznamo človeške odnose v njihovi globini. »V resnici samo v skrivnosti učlovečene Besede res v jasni luči zasije skrivnost človeka. (...) Kristus, novi Adam, ravno z razodetjem skrivnosti Očeta in njegove ljubezni človeku v polnosti razodeva človeka in mu odkriva njegovo najvišjo poklicanost« (Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 22). Izkaže se kot zelo primerno, da dobrino zakona (*bonum coniugum*) [75] razumemo

kristocentrično«. Ta dobrina zakona vključuje edinost, odprtost za življenje, zvestobo in nerazvezljivost ter v krščanskem zakonu tudi medsebojno pomoč na poti do popolnega prijateljstva z Gospodom. »Razločevanje navzočnosti *semen Besede (Semina Verbi)* v drugih kulturah (prim. *Odlok o misijonski dejavnosti Cerkve*, 1965, 11) je mogoče prenesti tudi na zakon in družino. Poleg pravega naravnega zakona obstajajo dragocene prvine v zakonskih oblikah drugih verskih izročil«, [76] čeprav ne manjka tudi senčnih strani. Lahko rečemo, da »bo vsak človek, ki bi si rad ustvaril družino, ki bo naučila otroke veseliti se dejanj, katerih namen je premagati zlo (taka družina kaže, da v njej živi in deluje Sveti Duh) deležen hvaležnosti in spoštovanja, ne glede na to, kateremu ljudstvu, kateri veri ali deželi pripada«. [77]

78. »Kristusov pogled, čigar luč razsvetljuje vsakega človeka (prim. Jn 1,9; Pastoralna konstitucija *Cerkev v sada-njem svetu*, 22), navdihuje pastoralni odnos Cerkve do tistih vernikov, ki živijo skupaj brez poroke ali so se poročili samo civilno ali so se ločili in ponovno poročili. Cerkev se z vidika Božje pedagogike ljubeče obrača na tiste, ki so na nepopoln način deležni njenega življenja: skupaj z njimi prosi za milost spreobrnjenja; spodbuja jih, naj delajo dobro, ljubeče skrbijo drug za drugega in se dajo na razpolago za skupnost, v kateri živijo in delajo. (...) Kadar kak par v taki zvezi doseže opazno trdnost in jo zaznamujejo globoka medsebojna naklonjenost, odgovornost do otrok, sposobnost za premagovanje preizkušenj, to lahko vidimo kot priložnost, da par (kjer je to mogoče) spremljamo k zakramentu zakona«. [78]

79. »Spričo težkih okoliščin in ranjenih družin si moramo vedno priklicati v spomin splošno načelo: »Pastirji naj se zavedajo, da so iz ljubezni do resnice dolžni dobro razlikovati med različnimi primeri« (Apostolska spodbuda *O družini*, 84). Stopnja odgovornosti ni v vseh primerih enaka in obstajajo dejavniki, ki omejujejo sposobnost odločanja. Zato se je treba – medtem ko je nauk jasno izražen – izogibati sodb, ki ne upoštevajo zapletenosti različnih situacij. Treba je upoštevati to, kako ljudje živijo in zaradi svojega stanja trpijo«. [79]

Posredovanje človeškega življenja in vzgoja otrok

80. Zakon je najprej »globoka skupnost življenja in lju-bezni«, [80] ki predstavlja dobro za sama zakonca; [81] spolnost »je naravnana na zakonsko ljubezen moškega in ženske«. [82] Zato imajo lahko tudi zakonci, »ki jim Bog ni dal, da bi imeli otroke, zakonsko življenje, ki je v človeškem in krščanskem smislu polno«. [83] Zakonska zveza pa je vendarle »po svoji naravi« naravnana na posredovanje človeškega življenja. [84] »Otrok ni od zunaj dodan medsebojni ljubezni zakoncev; otrok vznikne v samem srcu medsebojne podaritve, katere sad in izpolnitev je«. [85] Otrok se ne pojavi kot zaključek procesa, temveč je od začetka ljubezni navzoč kot bistvena značilnost, ki je ni mogoče zatajiti, ne da bi popačili samo ljubezen. Ljubezen od samega začetka zavrača vsako pobudo, da bi se zaprla sama vase, in se odpira rodovitnosti, ki jo podaljšuje onstran svojega lastnega bivanja. Noben spolni odnos torej ne more zanikati tega pomena, [86] čeprav iz različnih razlogov vedno ni mogoče dejansko spočeti novega življenja.

81. Otrok ima pravico, da se rodi iz te ljubezni, in ne na kakršen koli način, saj »ni nekakšna pravica, ampak dar«; [87] je »sad posebnega dejanja zakonske podaritve njegovih staršev«. [88] Kajti po »stvariteljskem redu sta zakonska ljubezen med možem in ženo in posredovanje življenja naravnana drug na drugega (prim. 1 Mz 1,27-28). Na ta način je Stvarnik možu in ženi dal delež pri svojem stvariteljskem delu in ju hkrati naredil za orodje svoje ljubezni, tako da je po posredovanju življenja prihodnost človeštva zaupal njuni odgovornosti«. [89]

82. Sinodalni očetje so zapisali: »Zlahka je mogoče ugotoviti širjenje miselnost, ki posredovanje življenja zožuje na varia-bilnost v načrtovanju posameznika ali para«. [90] Nauk Cerkve »pomaga harmonično in zavestno živeti občestvenost med zakoncema v vseh razsežnostih, skupaj z odgovornim posredovanjem življenja. Vnovič je treba odkriti sporočilo okrožnice *Posredovanje človeškega življenja* bl. papeža Pavla VI., ki poudarja, da je treba pri moralnem vrednotenju metod uravnavanja spočetij spoštovati dostojanstvo osebe. (...) Posvojitev ali rejništvo na poseben način izraža izkušnjo rodovitnosti zakonske ljubezni«. [91] S posebno hvaležnostjo »Cerkev podpira družine, ki z ljubeznijo sprejmejo, vzgajajo in stojijo ob strani različno obdarovanim otrokom«. [92]

83. V tej zvezi moram povedati: družina je svetišče življenja, kraj, kjer se življenje spočne in varuje, zato govorimo o hudem in bolečem protislovju, če se spremeni v kraj, kjer se življenje zavrne in uniči. Vrednost človeškega življenja je tako velika in pravica do življenja nedolžnega otroka, ki raste v materinem telesu, tako neodtujljiva, da nimamo pravice sprejemati odločitve o tem življenju, ki je vrednota samo po sebi in ne sme biti nikoli predmet v oblasti drugega človeka, z izgovorom, da ima pravico razpolagati s svojim lastnim telesom. Družina ščiti življenje na vseh njegovih stopnjah in tudi v njegovem izteku. Zato »tiste, ki delajo v zdravstvu, (...) spominjamo na moralno dolžnost ugovora vesti. Za Cerkev na enak način ni samo nujno, da zagovarja pravico do naravne smrti, tako da ne pristane na nasilno zdravljenje in evtanazijo, temveč tudi izrecno zavrača smrtno kazen«. [93]

84. Sinodalni očetje so želeli tudi poudariti: »Eden glavnih izzivov za današnje družine je gotovo vzgoja, ki postaja čedalje zahtevnejša in težja zaradi sedanje kulturne stvarnosti in velikega vpliva družbenih občil«. [94] »Cerkev opravlja dragoceno nalogo, ko podpira družine s sprejemanjem v odprte skupnosti (za vse), začevši z uvajanjem v vero«. [95] Toda zdi se mi zelo pomembno spomniti, da je celostna vzgoja otrok »zelo resna dolžnost« in hkrati »prvenstvena pravica« staršev. [96] Ne samo jarem ali breme, temveč bistvena in nenadomestljiva pravica, ki so jo poklicani braniti in ki jim je nihče ne sme vzeti. Država ponuja izobraževanje po načelu subsidiarnosti, ki spremlja vzgojo staršev, ki je neprenosljiva naloga. Starši imajo pravico svobodno izbrati vrsto – dostopnega in kakovostnega – izobraževanja, ki ga želijo dati svojim otrokom, skladno s svojim nazorom. Šola ne nadomešča staršev, temveč jih dopolnjuje. To je temeljno načelo: »Vsak drug udeleženec pri vzgojnem procesu lahko dela le v imenu staršev, z njihovim soglasjem in v določeni meri celo po njihovem naročilu«. [97] Toda »med družino in družbo, med družino in šolo je nastal prepad; vzgojni dogovor je dandanes prelomljen in tako je vzgojna zaveza med družbo in družino prišla v krizo«. [98]

85. Cerkev je poklicana, da z ustreznim pastoralnim delovanjem sodeluje pri tem, da lahko starši izpolnijo svojo vzgojno nalogo. To mora vedno delati tako, da jim pomaga ovrednotiti njihovo lastno nalogo in prepoznati, da tisti, ki so prejeli zakrament zakona, postanejo resnični vzgojni pooblaščenca, kajti ko vzgajajo svoje otroke, gradijo Cerkev [99] in s tem sprejmejo Božjo poklicanost. [100]

Družina in Cerkev

86. »Cerkev z notranjim veseljem in globoko tolažbo gleda na družine, ki ostajajo zveste evangeljskemu nauku. Zahvaljuje se jim za njihovo pričevanje in jih pri tem spodbuja. Te družine namreč izpričujejo verodostojno lepoto nerazvezljivega in za vedno zvestega zakona. V družini, ki bi jo lahko poimenovali »domača Cerkev« (*Dogmatična konstitucija o Cerkvi*, 11), dozoreva prvo izkustvo občestva med ljudmi, v katerem se po milosti zrcali skrivnost Presvete Trojice. „Tu se človek nauči vztrajnosti in veselja do dela, bratske ljubezni in velikodušnega odpuščanja, tudi večkratnega, in zlasti češčenja Boga z molitvijo in darovanjem svojega življenja (*Katekizem katoliške Cerkve*, 1657).« [101]

87. Cerkev je družina družin, ki jo življenje vseh domačnih »Cerkva« stalno bogati. Zato »zaradi zakramenta zakona (...) vsaka družina dejansko postane dobrina za Cerkev. V tem pogledu je danes za Cerkev dragocen dar gledati medsebojno povezanost med družino in Cerkvijo: Cerkev je dobrina za družino, družina je dobrina za Cerkev. Ohraniti ta od Gospoda prejeti zakramentalni dar ne vključuje samo posamezne družine, temveč tudi krščansko občestvo v celoti«. [102]

88. Ljubezen, ki jo živijo družine, je nenehna moč za življenje Cerkve. »Združitveni namen zakona je stalen klic k razraščanju in poglobljanju te ljubezni. Zakonci v svoji zavezi ljubezni izkušajo lepoto očetovstva in materinstva; delijo si načrte in prizadevanja, želje in skrbi; učijo se skrbeti drug za drugega in si medsebojno odpuščati. V tej ljubezni obhajajo trenutke skupne sreče in se podpirajo v težkih obdobjih svoje življenjske zgodbe. (...) Lepota medsebojnega in nezasluženega daru, veselje nad življenjem, ki se rodi, in ljubeča skrb vseh članov, od otrok do starejših, so nekateri sadovi, ki naredijo odgovor na poklicanost družine za edinstven in nenadomestljiv«, [103] tako za Cerkev kot tudi za celotno družbo.

Četrto poglavje

LJUBEZEN V ZAKONU

89. Če posebej ne spregovorimo o ljubezni, ne bomo mogli dovolj dobro predstaviti evangelija zakona in družine. Zvestobo in medsebojno podaritev lahko pospešujemo, če spodbujamo k rasti, utrjevanju in poglobljanju zakonske in družinske ljubezni. Milost zakramenta zakona »je

namenjena izpopolnjevanju ljubezni med zakonci«. [104] Tudi tu drži: »In ko bi imel preroštvo in bi vedel vse skrivnosti ter imel vso vednost in ko bi imel vso vero, tako da bi gore prestavljal, ljubezni pa bi ne imel, nisem nič. In ko bi razdal v živež vse svoje imetje in ko bi dal svoje telo, da bi zgorel, ljubezni pa bi ne imel, mi nič ne koristi« (1 Kor 13,2-3). Toda zdi, da je »ljubezen«, ena od najpogosteje rabljenih besed, pogosto zlorabljena. [105]

Naša vsakdanja ljubezen

90. V tako imenovani hvalnici ljubezni sv. Pavla vidimo nekaj značilnosti resnične ljubezni: »*Ljubezen je potrpežljiva, dobrotljiva je ljubezen; ni nevoščljiva, ljubezen se ne ponaša, se ne napihuje; ni brezobzirna, ne išče svojega, ne da se razdražiti, ne misli hudega. Ne veseli se krivice, veseli pa se resnice, vse prenaša, vse veruje, vse upa, vse prestane*« (1 Kor 13,4-7).

Vse to živimo in gojimo sredi življenja, ki ga zakonci dan za dnem delijo med seboj in s svojimi otroki. Zato se obrestuje, če se zadržimo pri tem, da natančneje opredelimo pomen izrazov tega besedila, da bi ga prenesli na konkretno življenje vsake družine.

Potrpežljivost

91. Najprej je v besedilu uporabljen izraz *makrothymeî*. To ne pomeni preprosto tega, da ljubezen »vse prenaša«, kajti ta misel je izražena na koncu, v sedmi vrstici. Pomen izhaja iz grškega prevoda Stare zaveze, kjer pravi, da je Bog »počasen v jezi« (2 Mz 34,6; 4 Mz 14,18).

Potrpežljivost se pokaže, ko se človek ne da voditi svojim nagonom in se izogiba pollašcanju. Gre za lastnost Boga zaveze, ki kliče k posnemanju tudi v družinskem življenju. Za razumevanje besedil, v katerih Pavel uporablja ta izraz, moramo upoštevati Knjigo modrosti (prim. Mdr 11,23; 12,2.15-18). Sočasno s tem, ko se slavi Božja prizanesljivost, ki daje čas za kesanje, se poudarja njegova moč, ki se kaže v njegovem usmiljenem delovanju. Božja potrpežljivost je vaja v usmiljenju z grešnikom in razodeva pravo moč.

92. Biti potrpežljiv ne pomeni, da dovolimo, da z nami stalno slabo ravnajo, ali da trpimo fizično nasilje, ali da dopustimo, da nas obravnavajo kot objekt. Do težav pride, ko zahtevamo, da bodo odnosi med ljudmi nebeški ali da so osebe popolne ali ko se postavimo v središče in pričakujemo, da se bo vse zgodilo po naši volji. Tedaj smo nepotrpežljivi in vse nas napeljuje k temu, da se odzovemo napadalno. Če ne gojimo potrpežljivosti, bomo vedno imeli izgovore za odzivanje iz jeze; in na koncu se bomo spremenili v ljudi, ki ne znajo sobivati, ki so nesocialni in nesposobni brzdati svojih nagonov; tako bo postala družina bojno polje. Zato nas Božja beseda opominja: »Vsaka zagrenjenost in srditost in jeza in vpitje in zmerjanje naj izmed vas izgine z vso hudobijo vred« (Ef 4,31). Ta potrpežljivost se utrdi, ko priznam, da ima drugi prav tako pravico živeti skupaj z mano na tej zemlji, in sicer takšen, kakršen je. Ni pomembno, če je drugi zame moteč ali če mi prekriža načrte ali mi je s svojim značajem ali s svojimi pogledi nadležen, če ni popolnoma tak, kakršnega sem pričakoval. Ljubezen vedno vključuje globoko sočutje, ki vodi k temu, da drugega

sprejemem kot del tega sveta, čeprav bo ravnal drugače, kot bi si jaz želel.

Drža služenja

93. Gre za besedo *chrēsteúetai*, ki se v celotnem Svetem pismu uporabi samo enkrat; izhaja iz *chrēstós* (dobrohoten človek, ki kaže svojo dobroto v svojih delih). Za njeno razumevanje je treba upoštevati mesto, kjer je zapisana in v tesni povezavi s prejšnjo besedo, pomeni njeno dopolnitev. Tako hoče sv. Pavel pojasniti, da potrpežljivost, omenjena na prvem mestu, ni povsem nedejavna drža, temveč da gre z roko v roki z dejavnostjo, z dinamičnim in ustvarjalnim odzivanjem v odnosu do drugih. Pomeni namreč, da je ljubezen drugim v korist in jim pomaga. Zato se v nekaterih prevodih uporablja beseda »ustrežljiv« (pripravljen na služenje).

94. V celotnem besedilu vidimo, da hoče Pavel poudariti, da ljubezen ni samo občutje, ampak nekaj več. Besedo moramo razumeti v tistem pomenu, ki ga ima hebrejski glagol »ljubiti« in pomeni »delati dobro«. Kot je rekel sv. Ignacij Lojolski: »Ljubezen se mora uveljaviti bolj v dejanjih kot pa v besedah«. [106] Tako lahko ljubezen pokaže vso svojo rodovitnost in nam omogoča izkusiti srečo, ki je v dajanju; plemenitost in veličino samopodaritve, ne da bi tehtali in pričakovali plačilo, izključno samo zaradi dajanja in služenja.

Zdraviti nevoščljivost

95. Kot nasprotje ljubezni omenja držo, ki jo označujemo kot *zēlos* (nevoščljivost oziroma zavist). To pomeni, da v ljubezni ni prostora za občutja nezadovoljstva, kar zadeva dobro drugega (prim. Apd 7,9; 17,5). Pri nevoščljivosti gre za žalost zaradi tujega dobrega, ki kaže, da nas sreča drugih ne zanima, ker smo osredotočeni izključno na lasten blagor. Medtem ko nas ljubezen spodbuja, da izstopimo iz sebe, nas nevoščljivost zapira v lastni jaz. Resnična ljubezen ceni tuje uspehe, ne občuti jih kot grožnjo in se osvobaja grenkega okusa nevoščljivosti. Sprejema dejstvo, da ima vsak drugačne darove in različne poti v življenju. Skuša torej odkriti lastno pot do sreče, drugim pa pustiti, da najdejo svojo.

96. Končno gre za to, da izpolnimo, kar sta zahtevali zadnji dve zapovedi Božje postave: »Ne želi hiše svojega bližnjega; ne želi žene svojega bližnjega ne hlapca ne dekle ne vola ne osla in ničesar, kar je tvojega bližnjega!« (2 Mz 20,17). Ljubezen nas vodi k iskrenemu sprejemanju vsakega človeka, tako da priznamo njegovo pravico do sreče. Tega človeka ljubim, ga gledam z očmi Boga Očeta, ki nam daje »vsega obilo za uživanje« (1 Tim 6,17), in tako v svoji notranjosti sprejemam, da se lahko veseli lepega trenutka. Prav ta lastnost ljubezni me vodi k temu, da zavrnem krivico in se ne sprijaznim, da nekateri živijo v preobilju, medtem ko drugi nimajo ničesar; ali ki me spodbuja k prizadevanju, da morejo tudi izločeni iz družbe doživeti vsaj malo veselja. Toda to ni zavist, temveč zahteva po pravičnosti.

Ljubezen se ne baha in ne napihuje

97. Gre za besedo *perpereúetai*, ki označuje nečimrnost, željo po tem, da se človek dela vzvišenega, da bi na druge naredil vtis s pikolovsko in celo napadalno držo. Kdor ljubi, ne le da se izogiba prekomernemu govorjenju o sebi, temveč zna poleg tega – ker se osredotoča na druge – ostati na svojem mestu, ne da bi hotel biti v središču. Naslednja beseda – *physiou`tai* – je zelo podobna, saj kaže na to, da ljubezen ni domišljava. V dobesednem pomenu izraža držo, da se pred drugimi ne »povečuje«, in označuje nekaj bolj subtilnega. Ne gre samo za obsesijo, da bi pokazali svoje pozitivne lastnosti, temveč da poleg tega izgubimo občutek za stvarnost. Imamo se za večje, kot smo v resnici, ker se imamo za »bolj duhovne« ali »modrejše«. Pavel uporablja ta glagol še ob drugih priložnostih: »Spoznanje napihuje, ljubezen pa zida« (1 Kor 8,1b). To pomeni, da se imajo nekateri za pomembne, ker več vedo kot drugi, in se posvečajo temu, da druge priganjajo in nadzorujejo, medtem ko je to, kar nas dela velike, ljubezen, ki šibkega razume, zanj skrbi in ga podpira. To besedo uporabi apostol Pavel tudi v neki drugi vrstici, da bi kritiziral tiste, ki »se napihujejo« (1 Kor 4,18), a ki bolj besedičijo, kot pa da bi imeli resnično »moč« Duha (prim. 1 Kor 4,19).

98. Pomembno je, da kristjani to živijo tako, kakor obravnavajo domače, ki so manj poučeni v veri, krhki ali manj trdni v svojem prepričanju. Včasih se dogaja prav nasprotno: tisti, ki naj bi bili v svojih družinah najbolj zgladni, so najbolj domišljavi in neznosni. Drža ponižnosti se tu zdi nekaj, kar je del ljubezni, kajti da bi druge lahko iz srca razumeli, jim oprostili in jim služili, je neizogibno premagati ošabnost in gojiti ponižnost. Jezus je spomnil svoje učence, da si v svetu moči vsak prizadeva za to, da bi drugega nadvladal, in zato jim pravi: »Med vami pa naj ne bo tako« (Mt 20,26). Logika krščanske ljubezni ni značilna za tistega, ki se čuti večjega od drugih, in jim mora dati čutiti svojo moč, temveč »kdor hoče biti med vami prvi, naj bo vaš služabnik« (Mt 20,27). V družinskem življenju ne sme vladati logika prevlade enega nad drugim ali tekmovalnost, da bi videli, kdo je najpametnejši ali najmočnejši, kajti ta logika naredi konec ljubezni. Tudi za družino velja ta nasvet: »V medsebojnih odnosih se vsi oblecite v ponižnost, ker Bog se prevzetnim upira, ponižnim pa daje milost« (1 Pt 5,5).

Ljubeznivost

99. Ljubiti pomeni tudi biti ljubezniv, in tu dobi beseda *aschemoneî* svoj smisel. Hoče pokazati, da ljubezen ne ravna surovo, se ne obnaša nevljudno in v odnosih ni osorna. Njeni načini, njene besede, njene kretnje so prijetne, ne trde in toge. Drugim noče povzročati trpljenja. Vljudnost »je šola rahločutnosti in nesebičnosti«, ki od človeka zahteva, »da razvija svoje mišljenje in čutenje, se uči poslušati, govoriti in v določenih trenutkih molčati«. [107] Biti ljubezniv ni slog, ki ga kristjan lahko izbere ali zavrne. To, da »je vsak človek dolžan biti prijazen do tistih, ki ga obkrožajo«, je nujni sestavni del ljubezni. [108] Dan za dnem »vstopati v življenje drugega, čeprav je del našega življenja, zahteva taktnost nevsiljive drže, ki obnavlja zaupanje in spoštovanje. (...) Kolikor srčnejša in globlja je ljubezen, toliko več spoštovanja svobode in sposobnosti za čakanje zahteva, da drugi odpre vrata svojega srca«. [109]

100. Da bi se pripravili na resnično srečanje z drugim, moramo nanj gledati z ljubeznivim pogledom. To ni mogoče, če vlada pesimizem, ki izpostavlja tuje šibkosti in napake, morda zato, da bi kompenzirali lastne komplekse. Ljubezniv pogled omogoči, da ne gledamo toliko na slabosti drugega in ga tako, čeprav smo drugačni od njega, lahko prenašamo in se z njim zedinimo pri skupnem načrtu. Prijazna ljubezen ustvarja povezave, neguje vezi, plete nove mreže vključevanja in gradi trdno družbeno celoto. Tako ščiti samo sebe, kajti brez občutka pripadnosti ni mogoča podaritev drugemu; vsak končno začne iskati samo svojo korist in sobivanje postane nemogoče. Asocialen človek misli, da so drugi tu za to, da zadovoljijo njegove potrebe, in ko to naredijo, samo izpolnijo svojo dolžnost. Tedaj ni prostora za prijaznost ljubezni in njeno govornico. Kdor ljubi, je sposoben reči opogumljajoče besede, ki vračajo moč, krepijo, tolažijo in spodbujajo. Poglejmo na primer nekaj besed, ki jih je Jezus rekel ljudem: »Bodi pogumen, otrok!« (Mt 9,2). »Velika je tvoja vera!« (Mt 15,28). »Rečem ti, vstani! (Mr 5,41). »Pojdi v miru!« (Lk 7,50). »Ne bojte se!« (Mt 14,27). To niso besede, ki ponižujejo, žalostijo, razburjajo, zaničujejo. V družini se je treba naučiti te prijazne Jezusove govornice.

Velikodušna odpoved

101. Večkrat smo rekli, da moramo za to, da bi ljubili druge, najprej ljubiti sebe. Kljub temu ta hvalnica ljubezni zatrjuje, da ljubezen »ne išče svoje koristi« oziroma »ne išče svojega«. Ta izraz je uporabljen tudi v drugem besedilu: »Naj nobeden ne gleda samo nase, temveč tudi na druge« (Fil 2,4). Zaradi tako jasne trditve Svetega pisma se moramo izogniti temu, da bi dali prednost samoljubju, kakor da bi bilo to plemenitejše kot predanost sebe drugim. Določeno prednost samoljubja smemo razumeti samo kot psihološko predpostavko, kolikor ima tisti, ki ni sposoben ljubiti sebe, težave s tem, da bi ljubil druge: »Kdor je sam sebi sovražen, komu bo potem dober? (...) Ni ga hujšega, kakor je ta, ki sam sebi nič ne privošči« (Sir 14,5-6).

102. Vendar je sv. Tomaž Akvinski pojasnil, da »je ljubezni bolj lastno, da hoče ljubiti, kakor da bi bila ljubljena«; [110] in da »si matere, ki dejansko najbolj ljubijo, bolj prizadevajo za to, da bi ljubile, kakor da bi bile ljubljene«. [111] Zato lahko ljubezen sega onkraj pravičnosti in se zastonjsko razdaja, »ne da bi za to kaj pričakovala« (Lk 6,35), dokler ne pride do največje ljubezni, da lastno »življenje da za druge« (prim. Jn 15,13). Toda, ali je ta velikodušna odpoved, ki dopušča, da dajemo zastonj in do konca, mogoča? Gotovo je mogoča, saj je to tisto, kar zahteva evangelij: »Zastonj ste prejeli, zastonj dajajte« (Mt 10,8).

Brez nasilnih misli

103. Če nas je prvi izraz hvalnice ljubezni povabil k potrpežljivosti, ki se izogiba osornega odziva na šibkosti ali napake drugih, se zdaj pojavi naslednja beseda – *paroxýnetai*, ki se nanaša na notranji vzgib ogorčenosti, ki ga je povzročilo nekaj zunanega. Gre za nasilne misli, za prikrito ogorčenost, ki nas v odnosu do drugih sili, da zavzamemo obrambno držo, kot da bi bili drugi nadležni sovražniki, ki se jih moramo izogibati. Gojiti to notranjo nasilnost ne služi ničemur. Naredi

nas samo bolne in nas končno osami. Ogorčenost je zdrava, ko nas pripravi do tega, da se odzovemo na hudo krivico; škodljiva pa je, ko si prizadeva prepeljati vse naše vedenjske drže do drugih.

104. Evangelij nas vabi k temu, da gledamo »bruno« v lastnem očesu (prim. Mt 7,5); in kristjani ne moremo prezreti stalnega vabila Božje besede, da bi ne gojili jeze: »Ne daj se premagati hudemu« (Rim 12,21). »Ne naveličajmo se, ko delamo dobro« (Gal 6,9). Eno je čutiti porajajočo moč nasilnosti, nekaj drugega pa je, da vanjo privolimo in dopustimo, da postane trajna drža: »Jezite se, a nikar ne grešite; sonce naj ne zaide nad vašo jezo« (Ef 4,26). Zato naj se dan nikoli ne konča, ne da bi v družini dosegli mir. »In kako naj dosežem mir? Ali moram poklekniti? Ne! Stôri samo majhno dejanje, nekaj malega, in spet bo v družini sloga. Dovolj je nežna kretnja brez besed. Toda dan v družini se ne sme nikoli končati, ne da bi dosegli mir«. [112] Notranji odziv na jezo, ki nam jo povzročajo drugi, bi moral biti predvsem ta, da v srcu drugega blagoslovujemo, mu želimo dobro in Boga prosimo, da ga reši in ozdravi: »Blagoslovajte, ker ste bili poklicani v to, da bi bili deležni blagoslova« (1 Pt 3,9). Če se moramo bojevati proti nadlogi, storimo to, vendar vedno recimo »ne« notranjemu nasilju.

Odpuščanje

105. Če dovolimo, da hudobno občutje prodre v našo notranjost, damo prostor zameri, ki se ugnezdi v našem srcu. Stavek *logízetai to` kakón* pomeni »jemati slábo v račun«, »ga zabeležiti«, se pravi, »biti zamerljiv«. Temu nasprotno je odpuščanje; in sicer odpuščanje, ki temelji na pozitivni drži, ki skuša razumeti šibkost drugega, in si prizadeva iskati opravičila za drugega človeka, kakor Jezus, ki je rekel: »Oče, odpústi jim, saj ne vedo, kaj delajo« (Lk 23,34). Toda običajno težimo k temu, da vedno bolj iščemo krivdo, da si predstavljamo vedno večjo hudobijo, da predpostavljamo hudobne namene vseh vrst – in tako zamera raste in se zakorenini. Na ta način lahko vsaka napaka ali padeč sozakonca škoduje ljubezenski zvezi in trdnosti v družini. Težava je v tem, da včasih pripisujemo vsemu isto težo, pri čemer tvegamo, da se bomo za vsako napako drugega izkazali za neizprosne. Pravično uveljavljanje lastnih pravic se tako bolj spremeni v vztrajno in stalno žejo po maščevanju kot pa v zdravo obrambo lastnega dostojanstva.

106. Ko smo užaljeni ali razočarani, je odpuščanje mogoče in zaželeno, a nihče ne pravi, da se bo to zgodilo zlahka. Drži namreč, da »je mogoče družinsko občestvo ohranjati in živeti le z velikim duhom pripravljenosti za požrtvovalnost. Dejansko se za takšno občestvo zahteva od vseh in od vsakega velikodušna pripravljenost za razumevanje, odpuščanje, spravljivost. Vsaka družina ve, kako sebičnost, razprtija, napetosti in navzkrižja hudo prizadenejo in včasih tudi smrtno ranijo njeno skupnost: od tod številne in raznolike oblike razklanosti v družinskem življenju«. [113]

107. Danes vemo, da moramo za to, da bi mogli odpustiti, doživeti osvobajajočo izkušnjo: razumeti sami sebe in odpustiti samim sebi. Naše napake ali kritični pogledi ljudi, ki jih ljubimo, so nas pogosto privedli do tega, da smo izgubili naklonjenost do nas samih. To povzroči, da se

končno varujemo pred drugimi, bežimo pred naklonjenostjo in tako se v medsebojnih odnosih v nas množijo strahovi. Tedaj postane obtoževanje drugih lažno olajšanje. Svojo osebno zgodovino je treba vključiti v molitev, sprejeti sebe, znati shajati s svojimi omejitvami in celo odpustiti samim sebi, da bi enako držo imeli tudi v odnosu do drugih.

108. Toda to predpostavlja izkušnjo, da je Bog nam odpustil, da smo bili nezasluženo – in ne zaradi naših zaslug – deležni opravičenja. Dosegla nas je ljubezen, ki je bila pred vsakim našim delom in ki vedno dá novo priložnost, jo podpira in spodbuja. Če sprejmemo, da je Božja ljubezen brezpogojna, da Očetove prijaznosti ne smemo ne kupiti ne plačati, tedaj bomo lahko ljubili ne glede na vse in odpuščali drugim, tudi ko so do nas krivični. V nasprotnem primeru naše življenje v družini ne bo več kraj razumevanja, spremljanja in spodbujanja, temveč bo postalo prostor stalnih napetosti in medsebojnega kaznovanja.

Veseliti se z drugimi

109. Izraz *chaírei epi` te` adikía* označuje nekaj negativnega, kar biva v skritosti človeškega srca. Gre za strupeno držo tistega, ki se veseli, ko vidi, da se komu godi krivica. Ta stavek dopolnjuje naslednji, ki izraža pozitivno plat: *synchaírei te` alêtheía* – »veseli pa se resnice«. To pomeni veseliti se zaradi blagra drugega, ko priznamo njegovo dostojanstvo, ko cenimo njegove sposobnosti in njegova dobra dela. Tega ni zmožen tisti, ki se mora vedno primerjati in tekmovati, celo z lastnim sozakoncem, celo tako zelo, da se skrivaj veseli njegovega neuspeha.

110. Ko človek, ki ljubi, lahko stori drugemu kaj dobrega ali ko vidi, da gre drugemu dobro v življenju, ob tem doživlja veselje in tako slavi Boga, kajti »Bog ljubi veselega darovalca« (2 Kor 9,7). Naš Gospod posebno ceni tistega, ki se veseli sreče drugega. Če ne gojimo lastne sposobnosti veseliti se nad dobrobitjo drugega in se osredotočamo predvsem na svoje lastne potrebe, se obsojamo na življenje z manj veselja, kajti – kot je rekel Jezus – »večja sreča je dajati kakor prejemati« (Apd 20,35). Družina mora biti kraj, kjer tisti, ki je dosegel nekaj dobrega v življenju, ve, da se bodo zaradi tega tudi drugi z njim veselili.

Ljubezen vse prenaša in opraviči

111. Naštevanje se konča s štirimi izrazi, ki govorijo o celoti: »vse«. »Vse prenaša, vse veruje, vse upa, vse prestane« (1 Kor 13,7). Na ta način se izrecno poudari dinamika ljubezni, ki je nasprotna prevladujoči kulturi in se je sposobna postaviti po robu vsemu, kar bi jo lahko ogrožalo.

112. Najprej je rečeno, da »vse prenaša in opraviči« (*pánta stégei*). To se razlikuje od »jemati slábo v račun«, kajti ta izraz ima opraviti z rabo jezika; pomeni lahko »molčati« o slabem, ki je morda prisotno v drugem. To vključuje, da zadržimo sodbo in brzdamo nagnjenje, da bi izustili trdo in neizprosno obsodbo: »Ne obsojajte in ne boste obsojeni« (Lk 6,37b). Čeprav bi to nasprotovalo naši običajni rabi jezika, Božja beseda od nas zahteva: »Bratje, ne govorite drug proti drugemu!«

(Jak 4,11). Namerno škodovati podobi drugega pomeni, da uveljavljamo lastno podobo, se znebimo zamer in zavisti, ne da bi nas skrbela škoda, ki jo povzročamo. Pogosto pozabljamo, da je obrekovanje lahko velik greh, resna žalitev Boga, ko hudo prizadene dobro ime drugih in jim povzroči škodo, ki jo je zelo težko popraviti. Zato je Božja beseda tako stroga do jezika in pravi, da je »jezik veselje krivice, ki omadežuje vse telo« (Jak 3,6); »nestanovitno zlo je in poln smrtonosnega strupa« (Jak 3,8). Če »z njim preklinjamo ljudi, ki so ustvarjeni po Božji podobnosti« (Jak 3,9), ljubezen varuje podobo drugih z rahločut-nostjo, ki obvaruje celo dobro ime sovražnikov. V obrambi Božje postave ne smemo nikoli pozabiti te zahteve ljubezni.

113. Zakonca, ki se ljubita in si pripadata, dobro govorita drug o drugem in skušata pokazati dobre strani zakonca onkraj njegovih šibkosti in napak. Vsekakor molčita, da bi ne škodovala njegovi podobi. Toda to ni samo zunanje dejanje, temveč izvira iz notranje države. Prav tako ne gre za prostodušnost nekoga, ki noče videti težav in šibkih točk drugega, temveč za širši pogled tistega, ki te šibkosti in napake postavi v njihov kontekst. Ve, da te pomanjkljivosti tvorijo samo del in ne celote bistva drugega. Neprijetno dejstvo v odnosu ne tvori celote tega odnosa. Torej lahko sprejmemo, da smo vsi zapleten sestav svetlih in temnih plati. Drugi ni samo to, kar me na njem moti. Je veliko več kot to. Iz istega razloga ne smem zahtevati, da mora biti njegova ljubezen popolna, da bi ga cenil. Ljubi me takšen, kot on sam je, in kakor more – s svojimi omejitvami; toda dejstvo, da je njegova ljubezen nepopolna, še ne pomeni, da je hlinjena ali da ni resnična. Njegova ljubezen je resnična, a je omejena in zemeljska. Zato mi bo, če preveč zahtevam od njega, to tako ali drugače dal vedeti: da ne bo zmožen niti ne bo sprejel, da bi igral vlogo božanskega bitja ali mi ustregel v vseh mojih potrebah. Ljubezen sobiva tudi v nepopolnosti, jo opraviči in prenaša ter zna spričo omejitev ljubljenega bitja molčati.

Vse véruje

114. *Pánta pisteúei* – »vse véruje«. Glede na kontekst te »vere« ne smemo razumeti v teološkem smislu, temveč v običajnem pomenu »zaupanja«. Ne gre samo za to, da sumničimo, da drugi laže ali vara. To temeljno zaupanje prepozna luč, ki jo je prižgal Bog in je skrita zadaj za senco ali žerjavico, ki še tli pod pepelom.

115. Prav to zaupanje omogoča odnos v svobodi. Drugega ni treba nadzorovati, natančno slediti njegovim korakom, da bi preprečili, da se nam izmuzne iz našega objema. Ljubezen zaupa, pušča svobodo, se odpoveduje temu, da bi vse nadzorovala, posedovala, obvladovala. Ta svoboda, ki omogoča prostorje samostojnosti, odprtost za svet in nove izkušnje, dopušča, da se odnos bogati in se ne spremeni v »endogamijo« (zaprto skupnost) brez obzorij. Tako lahko zakonca, ki se ponovno srečata, doživita veselje, ko drug z drugim delita to, kar sta prejela in se naučila zunaj družinskega kroga. Ljubezen hkrati omogoča iskrenost in prosojnost; kajti ko kdo ve, da mu drugi zaupajo in cenijo temeljno dôbrost njegovega bistva, tedaj se pokaže tak, kakršen je – brez prikrivanja. Tisti, ki ve, da ga vedno sumničijo, neusmiljeno sodijo in ga ne ljubijo brezpogojno, bo rajši varoval svoje skrivnosti, skrival svoje padce in šibkosti in se pretvarjal, da je to, kar ni.

Nasprotno družina, kjer vlada temeljno in srčno zaupanje in kjer se kljub vsemu zvestoba vedno znova obnavlja, to omogoča, da se pokaže prava identiteta njenih članov, in povzroči, da se prevara, hinavščina in laž samodejno zavrne.

Vse upa

116. *Pánta elpízei* – »ne obupa pred prihodnostjo«. V povezavi s prejšnjo besedo označuje pričakovanje tistega, ki ve, da se drugi lahko spremeni. Nenehno upa, da je mogoče zorenje, presenetljiv razcvet lepote, da bodo nekega dne vzklili najbolj skriti potenciali njegovega bistva. To ne pomeni, da se bo vse v tem življenju spremenilo. Gre za to, da sprejmemo, da se nekatere stvari ne zgodijo, kot bi želeli, temveč da Bog po krivih črtah drugega človeka piše naravnost in more potegniti nekaj dobrega iz pomanjkljivosti, ki mu jih ne uspe premagati na tej zemlji.

117. Upanje se pokaže v svojem polnem pomenu, ker vključuje gotovost o življenju onstran smrti. Ta človek je z vsemi svojimi šibkostmi poklican k polnosti nebes. Tam – ko se bo po Kristusovem vstajenju popolnoma preobrazil – njegovih šibkosti, temnih plati in bolezni ne bo več. Tam bo sijalo resnično bistvo tega človeka z vso njegovo sposobnostjo za dobro in lépo. To nam tudi omogoča, da sredi zemeljskih nadlog gledamo tega človeka z nadnaravnim pogledom – v luči upanja – in pričakujemo to polnost, ki jo bo nekega dne deležen v nebeškem kraljestvu, čeprav je zdaj nevidna.

Vse prestane

118. *Pánta hypoménei* pomeni, da ljubezen s pozitivno duhovno naravnostjo prenese vsa nasprotovanja. Gre za to, da sredi sovražnega okolja ostanemo trdni. Ne gre samo za to, da sprejmemo nekaj nadležnih stvari, temveč za nekaj širšega: za dinamično in stalno vzdržljivost, ki je sposobna biti kos vsakemu izzivu. Za ljubezen gre ne glede na vse, tudi ko vse okoliščine spodbujajo k nečemu drugemu. Za ljubezen je značilno nekakšno trdovratno junaštvo, moč za boj proti vsakemu negativnemu toku, za odločitev za dobro, ki je nič ne more omajati. To me spominja na besede Martina Luthra Kinga, ko se je celo v času najhujšega preganjanja in ponižanj znova odločil za bratsko ljubezen: »Človek, ki te najbolj sovraži, ima v sebi nekaj dobrega. Celo narod, ki te najbolj sovraži, ima v sebi nekaj dobrega. Celo rasa, ki te najbolj sovraži, ima v sebi nekaj dobrega. In ko prideš do točke, ko gledaš obraz vsakega človeka in globoko v njegovi notranjosti vidiš to, kar vera imenuje Božja podoba, tedaj ga boš začel ljubiti, ne glede na vse. Ni pomembno, kaj počne, ti vidiš v njem Božjo podobo. V njem je nekaj dobrega, česar se ne bo mogel nikoli znebiti. (...) Drug način, kako ljubiti svoje sovražnike, je ta: ko se ponudi priložnost, da poraziš svojega sovražnika, je to trenutek, ko tega ne smeš storiti. (...) Ko se dvigneš na raven ljubezni, njene velike lepote in moči, si prizadevaš premagati samo še škodljive sisteme. Ljubiš ljudi, ki so ujeti v ta sistem, a si prizadevaš premagati sistem. (...) Sovraštvo proti sovraštvu samo stopnjuje obstoj sovraštva in zla v vesolju. Če te udarim in me udariš, in ti vrnem udarec in mi ti vrneš udarec in tako naprej, je jasno, da bo šlo tako v neskončno. Nikoli ne bo konca. Nekje mora biti

nekdo, ki ima malo zdrave pameti, in to je močan človek. Močan človek je tisti, ki lahko prekine verigo sovraštva, verigo zla. (...) Nekdo mora biti dovolj veren in moralen, da jo prekine in v sam ustroj vesolja vbrizga to močno in silno prvino ljubezni«. [114]

119. V družinskem življenju moramo negovati to moč ljubezni, ki omogoča, da premagamo zlo, ki jo ogroža. Ljubezen ne dovoli, da jo prevlada zamera, prezir do ljudi, želja po žaljenju ali maščevanju. Krščanski ideal je – posebno v družini – ljubezen, ne glede na vse. Včasih na primer občudujem držo ljudi, ki so se morali ločiti od svojega sozakonca, da so se zaščitili pred fizičnim nasiljem, in ki so bili – zaradi zakonske ljubezni, ki zmore iti prek občutkov – vseeno sposobni, čeprav po drugih ljudeh, poskrbeti zanj v trenutkih boleznih, trpljenja ali težave.

Rast v zakonski ljubezni

120. Hvalnica ljubezni sv. Pavla, skozi katero smo se sprehodili, nam omogoča, da se posvetimo zakonski ljubezni. Gre za ljubezen, ki – posvečena, obogatena in razsvetljena po milosti zakramenta zakona – zakonce združuje. [115] Gre za »čustveno zvezo«, [116] ki je duhovna in darujoča se, ki obsega tudi nežnost, prijateljstvo in erotične strasti, vendar je sposobna obstajati tudi potem, ko čustva in strasti oslabijo. Papež Pij XI. je učil, da ta ljubezen preveva vse dolžnosti zakonskega življenja in da »zavzema v plemenitosti prvo mesto«. [117] Kajti ta močna ljubezen, razlita po Svetem Duhu, je odsev neomajne zaveze med Kristusom in človeštvom, ki je dosegla svoj vrhunec v predanosti do konca na križu: »Duh, ki ga izliva Gospod, podeljuje novo srce ter usposablja moža in ženo, da ljubita drug drugega, kakor nas je ljubil Kristus. Zakonska ljubezen dosega s tem tisto polnost, na katero je notranje usmerjena, se pravi nadnaravno ljubezen«. [118]

121. Zakon je dragoceno znamenje, kajti »ko mož in žena praznujeta zakrament zakona, se v njiju tako rekoč zrcali Bog ter vtisne vanju svoje lastne poteze in neizbrisen značaj svoje ljubezni. Zakon je podoba Božje ljubezni do nas. Kajti tudi Bog je občestvo: tri osebe, Oče, Sin in Sveti Duh, ki živijo od vekomaj in na veke v popolni enosti. In prav to je skrivnost zakona: Bog naredi iz dveh zakoncev eno samo bivanje«. [119] To ima zelo konkretne in vsakdanje posledice, kajti »po zakramentu je zakoncema podeljeno resnično poslanstvo, da bi mogla – izhajajoč iz preprostih, vsakdanjih stvari – narediti vidno ljubezen, s katero Kristus ljubi svojo Cerkev, za katero še vedno daje svoje življenje«. [120]

122. Kljub temu ne smemo pomešati različnih ravni: dvema omejenima človekoma ne smemo naložiti silnega bremena, da morata na popoln način posnemati zvezo, ki obstaja med Kristusom in njegovo Cerkvijo, kajti zakon kot znamenje vključuje »dinamičen proces od stopnje do stopnje, v skladu z napredujočim sprejemanjem Božjih darov«. [121]

Vse življenje vse skupno

123. Za ljubeznijo, ki nas združuje z Bogom, je zakonska ljubezen »največje prijateljstvo«. [122]

Gre za zvezo, ki ima vse lastnosti dobrega prijateljstva: poleg tega, da išče dobro drugega, vključuje še medsebojno povezanost, zaupljivost, nežnost, stanovitnost in podobnost med prijateljskima, ki se gradi v teku življenja, ki ga delita. Toda zakon k vsemu temu dodaja nerazvezljivo izključnost, ki se izraža v trdni nameri med seboj deliti in graditi celotno življenje. Bodimo iskreni in uvidimo, kakšna so znamenja realnega življenja: kdor je zaljubljen, ne razmišlja o tem, da bo ta odnos trajal samo nekaj časa; kdor močno doživlja veselje ob poroki, ne misli na nekaj prehodnega; tisti, ki prisostvujejo praznovanju zveze polne ljubezni, čeprav krhke, upajo, da bo obstala skozi čas; otroci nočejo samo, da njihovi starši drug drugega ljubijo, temveč tudi, da bodo zvesti in bodo vedno ostali skupaj. Ta in druga znamenja kažejo, da je v bistvu zakonske ljubezni same odprtost za dokončnost. Zveza, ki se odraža v poročni obljudi »za vedno«, je več kot družbena formalnost ali izročilo, ker korenini v spontanih človeških nagnjenih. Za vernike pa je zaveza pred Bogom, ki zahteva zvestobo: »Ker je bil Gospod priča med teboj in ženo tvoje mladosti, proti kateri si nezvesto ravnal, čeprav je tvoja družica in žena tvoje zaveze. (...) Nihče naj proti ženi svoje mladosti ne ravna nezvesto! Sovražim namreč ločitev« (Mal 2,14.15-16).

124. Šibka ali bolna ljubezen, ki je nesposobna sprejeti zakon kot izziv, za katerega se je treba boriti do smrti, ga prenavljati, znova odkrivati in začeti vedno znova, ne more ohraniti visoke ravni zavezanosti. Taka ljubezen popusti pred kulturo začasnega, ki preprečuje nenehen proces rasti. Toda »obljubiti ljubezen, ki velja za vedno, je mogoče, če odkrijemo načrt, ki je večji kakor lastni načrti. Tisti načrt nas nosi in nam dovoli, da ljubljene osebi podarimo vso prihodnost«. [123] Da bi ta ljubezen mogla prestati vse preizkušnje in kljub vsemu ostati zvesta, predpostavlja dar milosti, ki jo krepi in dviga. Sv. Robert Belarmin je rekel: »Dejstvo, da se en moški združi z eno žensko v nerazvezljivi zvezi, tako da se ne moreta več ločiti, naj bodo težave še tako velike, in celo, ko je izgubljeno upanje na potomstvo – to se ne more uresničiti brez velike skrivnosti«. [124]

125. Zakon je tudi prijateljstvo, ki vključuje določena znamenja strasti, in je usmerjeno na vedno trdnejšo in močnejšo zvezo. Kajti zakon »ni določen samo za posredovanje človeškega življenja«, temveč za to, da se medsebojna ljubezen »zakoncev na ustrezen način izražajo, da napredujejo in zorijo«. [125] To posebno prijateljstvo med enim moškim in eno žensko dobi vseobsežen, celosten značaj, ki obstaja samo v zakonski zvezi. In prav zato, ker je ta zveza celostna, je tudi izključna, zvesta in odprta za posredovanje človeškega življenja. Med seboj si delita vse, tudi spolnost – vedno v medsebojnem spoštovanju. Drugi vatikanski koncil je to tako izrazil: »Takšna ljubezen, združujoča človeško in božje, vodi zakonca k prostovoljnemu podarjanju drug drugemu, kar se razodeva v čustveni nežnosti in v dejanju ter prežema vse njuno življenje«. [126]

Veselje in lepota

126. V zakonu je treba negovati veselje ljubezni. Ko smo obsedeni z iskanjem užitka, nas to omeji in onesposobi, da bi odkrili druge vrste zadovoljstev. Veselje pa razširja sposobnost uživanja in nam omogoča najti zadovoljstvo v različnih resničnostih, tudi v življenjskih obdobjih, v katerih užitek zbledi. Zato je rekel sv. Tomaž Akvinski, da se beseda »veselje« nanaša na to, da se nam

širi srce. [127] Zakonsko veselje, ki ga je mogoče doživeti tudi v bolečini, vključuje, da sprejmemo, da je zakon sožitje radosti in prizadevanj, napetosti in počitka, trpljenja in olajšanja, zadovoljstva in iskanja, neprijetnosti in užitkov – vedno na poti prijateljstva, ki zakonca spodbuja k temu, da skrbita drug za drugega: »si medsebojno pomagata in drug drugega podpirata«. [128]

127. Prijateljska ljubezen se imenuje *caritas*, ko dojamemo in spoštujemo »veliko vrednost« drugega. [129] Lepota – »velika vrednost« drugega, ki ne sovпада z njegovo fizično ali psihološko privlačnostjo – nam dopušča, da izkusimo nedotakljivost njegove osebe brez oblastne želje, da bi jo posedovali. Potrošniška družba osiromaši smisel za lépo in tako veselje ugasne. Vse obstaja zato, da bi kupili, posedovali in potrošili, tudi ljudje. Nežnost pa je izraz tiste ljubezni, ki se osvobodi želje sebičnega posedovanja. Privede nas do tega, da pred človekom tako rekoč drhtimo z neizmernim spoštovanjem in določenim strahom, da ga ne bi prizadeli ali mu vzeli njegovo svobodo. Ljubezen do drugega vključuje zadovoljstvo, da gledam in cenim lépo in nedotakljivo njegovega osebnega bistva, ki biva onstran mojih potreb. To mi dopušča, da iščem v njem dobro, tudi ko vem, da ne more biti moj ali ko je fizično neprijeten, nasilen ali nadležen. Zato velja: »Iz ljubezni, po kateri ima kdo koga rad, izhaja, da mu ta dá nekaj zastonj«. [130]

128. Estetsko se v ljubezni izraža v tem, da drugega gledamo kot cilj v sebi, čeprav je bolan, star ali oropan zunanje privlačnosti. Pogled, ki drugega ceni, ima velik pomen in skopariti z njim običajno škodi. Kaj vse počnejo včasih zakonci in otroci, da bi bili opaženi in upoštevani! Mnoge rane in krize- nastanejo, ko se prenehamo gledati. To izražajo tudi nekatere pritožbe in ugovori: »Moj mož me ne pogleda, zdi se, da sem zanj nevidna«. – »Glej me, ko govorim s teboj!« – »Moja žena me ne pogleda več, zdaj ima oči samo za svoje otroke«. – »Doma se nihče ne zmeni zame; sploh me ne opazijo, kot da ne bi obstajal«. Ljubezen odpira oči in omogoča videti onstran in razodeva človekovo resnično vrednost.

129. Treba je negovati veselje te kontemplativne ljubezni. Ker smo ustvarjeni za to, da ljubimo, vemo, da ni večjega veselja, kot je skupno dobro: »Dajaj in prejemaj. In razveseli svojo dušo, zakaj v podzemlju boš zaman iskal veselje« (Sir 14,16). Največje radosti življenja se porajajo, ko lahko osreči-mo druge, v predokusu nebes. Spomnimo se na posrečen prizor iz filma *Babettino kosilo (Il pranzo di Babette)*, kjer velikodušna kuharica prejme hvaležen objem in pohvalo: »Kako zelo boš razveselila angele!« Dobrodejno in poživljajoče veselje- je v drugih vzbuditi zadovoljstvo in jih gledati, kako uživajo. Ta radost, ki je učinek bratske ljubezni, ni ugodje nečimrnosti nekoga, ki gleda samo nase, temveč je radost tistega, ki ljubi, ki se veseli sreče ljubljene osebe – radost, ki se izliva v drugega človeka in postane v njem rodovitna.

130. Po drugi strani se veselje obnavlja v bolečini. Sv. Avguštin pravi: »Kolikor večja je bila nevarnost v bitki, toliko večje je veselje nad zmago«. [131] Potem ko sta skupaj trpela in se borila, lahko zakonca izkusita, da je bilo vredno, saj sta dosegla nekaj dobrega, se skupaj nekaj naučila, in znata to, kar imata, bolj ceniti. Malo človeških radosti je tako globokih in prazničnih, kot so tiste, ko sta dva človeka, ki se ljubita, skupaj izbojevala nekaj, kar ju je stalo veliko skupnega

napora.

Poroka iz ljubezni

131. Mladim bi rad povedal, da se nič od vsega tega v zakonu kot ustanovi ne zmanjša. Pri ustanovi gre za to, kako zveza med dvema dosega stabilnost ter dejansko in konkretno raste. Drži, da je ljubezen veliko več kot zunanja privolitev ali nekakšna poročna pogodba. Toda res je tudi, da ima odločitev, s katero damo zakonu vidno obliko v družbi (z določenimi obveznostmi vred) svoj pomen: kaže resnost poistovetenja z drugim, nakazuje preseganje mladostniškega individualizma in izraža trdno odločitev za pripadnost drug drugemu. Poroka je način, s katerim izrazimo, da smo zares zapustili materino gnezdo, da bi splekli druge močnejše vezi in prevzeli novo odgovornost v odnosu do drugega človeka. To je vredno veliko več kot golo spontano partnerstvo v obojestransko korist, kar bi bila privatizacija zakona. Zakon kot družbena ustanova ščiti in oblikuje medsebojno zavezanost in zorenje v ljubezni, da bi se odločitev za drugega razvijala v trdnosti, konkretnosti in globini – tako tudi izpolni svojo nalogo v družbi. Zato zakon presega vsako prehodno modo in se ohranja kozi vso zgodovino. Njegovo bistvo je zakoreninjeno v sami naravi človeka in v njegovem družbenem značaju. Zakon vključuje vrsto obveznosti, ki pa izhajajo iz ljubezni same, iz tako odločne in velikodušne ljubezni, da je sposobna tvegati prihodnost.

132. Izbrati zakon na ta način izraža resnično in dejansko odločitev, da dve poti naredimo za eno samo – naj se zgodi, kar hoče, in ne glede na vse. Zaradi resnosti, ki jo ima ta javna ljubezenska zaveza, odločitev ne sme biti prenačljiva, toda iz istega razloga je prav tako ne smemo prelagati v nedogled. Izključna in dokončna zaveza z drugim vedno predpostavlja določeno mero tveganja in drzno stavo. Zavrnitev, da bi to zavezo sprejeli, je sebična, preračunljiva in stiskaška; ne uspe priznati pravic drugega in ga končno ne predstavi družbi kot vrednega, da bi bil brezpogojno ljubljen. Nasprotno, tisti, ki so zares zaljubljeni, težijo k temu, da drugim pokažejo svojo ljubezen. Ljubezen, ki dobi konkretno obliko v zakonu, sklenjenem pred drugimi – z vsemi obveznostmi, ki izhajajo iz te institucionalizacije – je izraz in dokaz za »da«, ki se dá brez pridržkov in omejitev. Ta »da« pomeni drugemu zagotoviti, da se bo lahko vedno na to zanesel, da ne bo zapuščen, ko bo izgubil svojo privlačnost, ko bo imel težave ali ko se bodo ponudile nove možnosti užitka ali sebičnih interesov.

Ljubezen, ki se razodeva in raste

133. Prijateljska ljubezen združuje vse vidike zakonskega življenja in družinskim članom pomaga, da v vseh življenjskih obdobjih napredujejo. Zato je treba kretnje, ki izražajo to ljubezen, stalno negovati, brez ozkosrčnosti in z mnogimi velikodušnimi besedami. V družini »je treba uporabljati tri besede: »prosim«, »hvala«, »oprosti«. Tri ključne besede!« [132] »Ko v družini nismo vsiljivi in vprašamo »Ali smem?«, ko nismo sebični in se naučimo reči »hvala«, in ko kdo spozna, da je naredil kaj slabega, in zna reči »oprosti«, v taki družini vladata mir in veselje«. [133] Ne bodimo skopi v rabi teh besed; bodimo velikodušni in jih ponavljajmo dan za dnem, kajti »so trenutki tišine,

ki nas težijo, včasih tudi v družini, med možem in ženo, med starši in otroki, med brati in sestrami«. [134] Nasprotno pa prave besede, izrečene v pravem trenutku, ljubezen varujejo in spodbujajo.

134. Vse to se dogaja kot stalna rast. Zakonska ljubezen je poklicana k stalnemu zorenju, kajti pri njej se je treba vedno sklicevati na to, kar je sv. Tomaž Akvinski povedal o ljubezni kot *caritas*: »Ljubezni (*caritas*) zaradi njene svojevrstne narave nič ne omejuje v rasti, saj pomeni deleženje pri neskončni ljubezni, ki je sam Sveti Duh. (...) Kar zadeva nosilca ljubezni, tudi tej rasti ni mogoče postaviti meje, kajti ko ljubezen raste, raste vedno tudi sposobnost za nadaljnjo rast«. [135] Sv. Pavel je zelo spodbujal: »Vam pa naj Gospod nakloni rast in preobilje v ljubezni, s katero ljubite drug drugega« (1 Tes 3,12). In dodaja: »Pač pa vas spodbujamo, bratje, da še bolj napredujete« (1 Tes 4,10). Še bolj! Zakonske ljubezni ne negujemo predvsem s tem, da govorimo o nerazvezljivosti kot dolžnosti ali ponavljamo nauk, temveč da jo utrjujemo s stalno rastjo na pobudo milosti. Ljubezen, ki ne raste, je v nevarnosti; rastemo pa lahko samo, če odgovorimo na Božjo milost z več dejanji ljubezni, s pogostejšimi, bolj poudarjenimi, velikodušnejšimi, nežnejšimi in bolj veselimi kretnjami naklonjenosti. Mož in žena »na izkustveni način doživljata smisel svoje enosti in ga dosežeta v vedno večji polnosti«. [136] Dar Božje ljubezni, ki se izliva v zakonca, je hkrati klic k stalnemu razvijanju tega milostnega daru.

135. Domišljajske predstave o idilični in popolni ljubezni, ki ne upoštevajo spodbud za njeno rast, so brez vrednosti. Nebeška predstava o zemeljski ljubezni pozablja, da je najboljše tisto, kar še ni bilo doseženo, vino, ki zori s časom. Tako so poudarili škofje iz Čila: »Popolne družine, ki nam jih predstavlja varljiva in potrošniška propaganda, ne obstajajo. V teh družinah leta ne minevajo in v njih ni ne boleznih ne bolečin in ne smrti. (...) Potrošniška propaganda kaže sanjsko podobo družine, ki nima nič opraviti z resničnostjo, s katero se morajo dan za dnem soočati možje in žene v družini.« [137] Bolj zdravo je z realizmom sprejeti meje, izzive ali nepopolnosti in poslušati klic k skupni rasti; ljubezen spodbujati k zorenju in skrbeti za trdnost zveze, ne glede na vse, kar se lahko zgodi.

Dialog

136. Dialog je najboljša in nujno potrebna oblika za to, da ljubezen v zakonskem in družinskem življenju živi, se izraža in zori. Toda predpostavlja dolg in zahteven proces učenja. Moški in ženske, stari in mladi imajo različne načine komunikacije, uporabljajo različno govorico in delujejo po različnih vedenjskih vzorcih. Komunikacijo lahko določa način, kako vprašam; oblika, kako odgovorim; ton, ki ga uporabim; trenutek in še drugi dejavniki. Poleg tega je vedno potrebno razvijati tiste drže, ki so izraz ljubezni in omogočajo pristen dialog.

137. Pomembno je, da si vzamemo čas, dragocen čas, ki je v tem, da potrpežljivo in pozorno poslušamo, dokler drugi ni izrazil vsega, kar je želel izraziti. To zahteva askezo, da ne začnemo govoriti, preden je napočil pravi trenutek. Preden začnemo izražati svoje mnenje ali dajati nasvete,

se moramo prepričati, ali smo slišali vse, kar je imel drugi povedati. To vključuje tišino, ki smo jo ustvarili v svoji notranjosti, da bi v srcu ali umu poslušali brez hrupa: znebiti se moramo vsake naglice, pustiti ob strani lastne potrebe in nujnosti ter dati prostor drugemu. Pogosto eden od zakoncev ne potrebuje rešitve za svoje probleme, temveč samo to, da ga drugi posluša. Čutiti mora, da je drugi zaznal njegovo trpljenje, razočaranje, strah, njegovo jezo, upanje, sanje ... Zelo pogoste so naslednje pritožbe: »Ne posluša me. Ko se zdi, da me posluša, misli pravzaprav na nekaj drugega«. »Govorim in čutim, da upa, da bom čim prej končal(a)«. »Ko govorim, skuša zamenjati témo ali mi na kratko odgovarja, da bi zaključil(a) pogovor«.

138. Prav tako je pomembno, da se navadimo drugemu priznavati pravo vrednost. Gre za to, da cenimo njegovo osebnost, da priznamo, da ima pravico bivati, samostojno misliti in biti srečen. Nikoli ne smemo podcenjevati pomena tistega, kar pove ali zahteva, čeprav je prav, da izrazimo tudi svoje lastno stališče. Osnova takega odnosa je načelo, da vsi ljudje nekaj prispevajo, ker imajo drugo življenjsko izkušnjo, ker gledajo z drugega vidika, ker so razvili druge skrbi in ker imajo druge spretnosti in uvide. Mogoče je spoznati resnico drugega, vrednost njegovih najglobljih skrbi in ozadje tistega, kar pove, celo tistega, kar je za agresivnimi besedami. Zato si moramo prizadevati, da se postavimo na njegovo mesto in razumemo globino njegovega srca; ugotoviti moramo, kaj ga navdušuje, in sprejeti to njegovo željo kot izhodišče za poglobitev dialoga.

139. Potrebna je duhovna širina, da nismo obsedeni z določenimi idejami, in prožnost, da lahko spreminjamo ali dopolnjujemo lastno mnenje. Iz naših misli in iz misli drugega lahko nastane sinteza, ki oba obogati. Edinost, h kateri moramo stremeti, ni enoličnost, temveč »edinost v različnosti« ali »različnost v spravi«. V tem slogu, ki bogati bratsko občestvo, se razlike srečajo, se medsebojno spoštujejo in cenijo, ohranijo pa različne odtenke in poudarke, ki koristijo skupnemu dobremu. Treba se je rešiti potrebe po tem, da bi bili enaki. Prav tako je treba biti iznajdljiv, da pravočasno opazimo motnje, ki se lahko pojavijo, da ne bi uničili dialoga. Prepoznati moramo na primer slabe občutke in jim odvzeti absolutno vrednost, da ne bi škodovali komunikaciji.

Pomembna je sposobnost, da izrazimo to, kar čutimo, ne da bi drugega užalili; pomembno je uporabljati govornico in način govora, ki ga more drugi lažje sprejeti in prenesti, čeprav je vsebina zahtevna; izreči kritiko, toda ne v izbruhu jeze kot obliki maščevanja; izogibati se moraliziranju, ki si prizadeva samo napadati, ironizirati, obtoževati in prizadeti. Veliko preprirov med zakonci ne nastane zaradi usodnih stvari. Včasih gre za stvari neznatnega pomena, vznemiri pa način, kako jih izrazimo, ali drža, ki jo v dialogu zavzamemo.

140. Potrebne so kretnje pozornosti do drugega in znamenja naklonjenosti. Ljubezen premaguje najhujše prepreke. Ko koga ljubimo ali ko čutimo, da nas on ljubi, nam uspe bolje razumeti, kaj želi drugi izraziti in nam sporočiti. Gre za to, da presežemo šibkost, ki nas privede do tega, da se drugega bojimo, kakor da bi bil naš tekmeč. Zelo pomembno je, da naša varnost temelji na globokih odločitvah, pogledih ali vrednotah in ne na tem, da zmagamo v diskusiji ali da nam dajo drugi prav.

141. Končno moramo priznati, da je za uspešen dialog pomembno, da ima človek kaj povedati; to pa predpostavlja notranje bogastvo, ki se hrani z branjem, v osebni premišljevanju, v molitvi in odprtosti do družbe. V nasprotnem primeru postanejo pogovori dolgočasni in nepričljivi. Ko se nobeden od zakoncev ne izobražuje in ni raznolikosti odnosov z drugimi osebami, postane družinsko življenje »endogamno« (zaprto v ozek krog) in dialog siromašen.

Strastna ljubezen

142. Drugi vatikanski koncil uči, da zakonska ljubezen »zajema blagor celotne osebe; zato lahko obogati izraze telesa in duše s posebnim dostojanstvom in jih oplemeniti kot prvine in svojevrstna znamenja zakonskega prijateljstva«. [138] Utemeljeno je mnenje, da šele strastna ljubezen, polna slasti, lahko simbolizira združitev človeškega srca z Bogom: »Vsi mistiki so potrdili, da se nadnaravna in nebeška ljubezen bolj izrazi s podobami zakonske ljubezni kot s podobami prijateljstva, naklonjenosti do otroka ali predanosti neki stvari. In razlog za to je prav v njeni celovitosti«. [139] Zakaj se torej ne bi zadržali in spregovorili o čustvih in spolnosti v zakonu?

Svet čustev

143. Želje, občutki, čustva – to, kar so klasiki imenovali »strasti« – zavzemajo v zakonu pomembno mesto. Porajajo se, ko »drugi« postane navzoč v našem življenju. Vsakemu živemu bitju je lastno, da teži k drugemu, in to nagnjenje se vedno pokaže v temeljnih čustvih: užitek ali bolečina, veselje ali trpljenje, nežnost ali strah. Gre za predpostavke najosnovnejšega psihološkega delovanja. Človek je bitje te zemlje in vse, kar dela in išče, je nabito s strastmi.

144. Jezus je kot pravi človek doživljal svet s čustvenim nabojem. Zato ga je bolela zavrnitev Jeruzalema (prim. 23,37), kar mu je izvabilo solze iz oči (prim. Lk 19,41). Bil je tudi sočuten spričo trpljenja ljudi (prim. Mr 6,34). Ko je videl druge jokati, ga je to ganilo in vznemirilo (prim. Jn 11,33); in on sam je objokoval prijateljevo smrt (prim. Jn 11,35). Ti izrazi njegove občutljivosti kažejo, kako zelo je bilo njegovo človeško srce odprto za druge.

145. Doživeti neko čustvo samo po sebi ni nekaj moralno dobrega ali slabega. [140] To, da si človek česa zaželi ali da ima do česa odpor, ni grešno ne graje vredno. Dobro ali slabo je dejanje, ki ga kdo uresniči, ko ga strast k temu spodbuja ali pri tem spremlja. Toda če čustva pospešujemo in iščemo ter zaradi njih zagrešimo slaba dejanja, je slabo v odločitvi, da jih gojimo, in v slabih dejanjih, ki jim sledimo. Tako tudi to, da mi je kdo všeč, ni samo po sebi nekaj dobrega. Če s tem težim k temu, da ta oseba postane moj suženj, je to moje čustvo v službi sebičnosti. Misliti, da smo dobri samo zato, ker to »čutimo«, je huda prevara. Obstajajo ljudje, ki se čutijo sposobne velike ljubezni samo zato, ker imajo močno željo po naklonjenosti, a se ne znajo boriti za srečo drugih in živijo zaprti v svoje lastne želje. V tem primeru čustva odvrta od velikih vrednot in skrivajo egocentrizem, ki onemogoča negovati zdravo in srečno življenje v družini.

146. Če po drugi strani svobodno dejanje spremlja določena strast, lahko ta izrazi globino izbire. Zakonska ljubezen vodi k temu, da si prizadevamo, da se celotno čustveno življenje preobrazi v nekaj dobrega za družino in je v službi občestvenega življenja. Družina postane zrela, ko se čustveno življenje njenih članov preoblikuje v občutljivost, ki ne prevlada nad temeljnimi odločitvami in vrednotami in jih ne zatemni, temveč v dobro vseh sledi njihovi svobodi, [141] izvira iz nje, jo bogati, jo dela lépo in bolj ubrano.

Bog ljubi radost svojih otrok

147. To zahteva vzgojno pot, proces, ki vključuje odrekanje. Gre za prepričanje Cerkve, ki je bilo pogosto zavrnjeno, kakor da bi bila sovražnica človeške sreče. Benedikt XVI. se je te razprave lotil z veliko jasnostjo: »Ali nam Cerkev s svojimi zapovedmi in prepovedmi ne zagreni tega, kar je najlepše v življenju? Ali ne postavlja prepovedi prav tam, kjer nam od Boga namenjeno veselje ponuja srečo, ki nam daje predokus nečesa božanskega?« [142] Na ta vprašanja je odgovoril, da – čeprav v krščanstvu ni manjkalo pretiravanj ali napačne askeze – uradni nauk Cerkve, zvest Svetemu pismu, ni zavrnil »erosa kot takega, ampak je nasprotoval njegovi kvarni popačenosti. Kajti napačno pobožanstvenje erosa, do katerega je prihajalo, ga je oropalo njegovega dostojanstva in ga razčlovečilo«. [143]

148. Človek mora svoje čustvovanje in določene nagone vzgajati. V ta namen je neizogibno, da si postaviti meje. Skrajnost, pomanjkanje nadzora, obsedenost s samo eno vrsto užitek končno oslabi in prizadene užitek sam [144] in škoduje družinskemu življenju. Dejansko je mogoče s strastmi lepo shajati, kar pomeni, da jih usmerjamo vedno bolj v podaritev sebe in polno uresničenje samega sebe, kar bogati medsebojne odnose v družini. To ne pomeni, da se moramo odpovedati trenutkom velikega veselja, [145] temveč da te trenutke sprejmemo kot prepletene s trenutki velikodušnega podarjanja, potrpežljivega pričakovanja, neizogibne utrujenosti in prizadevanja za plemenit cilj. Življenje v družini je vse to in vredno ga je živeti v celoti.

149. Nekateri duhovni tokovi vztrajajo pri tem, da se je treba znebiti želje, da bi se rešili bolečine. Toda mi verujemo, da Bog ljubi veselega človeka, da je ustvaril vse, »da bi to uživali« (prim. 1 Tim 6,17). Bodimo spričo njegove nežnosti veseli, ko nam predlaga: »Otrok, če že kaj imaš, si stori dobro. (...) Ne zamujaj prijetnega dneva« (Sir 14,11.14). Tudi zakonski par odgovarja na Božjo voljo, ko sledi temu svetopisemskemu vabilu: »Ob dnevu sreče bodi dobre volje« (Prd 7,14). Gre za to, da v svobodi sprejmemo, da užitek najde različne izrazne oblike v različnih življenjskih obdobjih, skladno s potrebami medsebojne ljubezni. V tem smislu lahko sprejmemo predlog nekaterih vzhodnih duhovnih mojstrov, ki vztrajajo pri tem, da razširimo zavest, da ne bi ostali ujeti v zelo omejenem izkustvu, ki nam zapira pogled. Ta razširitev zavesti ne pomeni zanikanja ali uničenja želje, temveč njeno širjenje in izpopolnjenje.

Erotična razsežnost ljubezni

150. Vse to nas vodi k temu, da spregovorimo o spolnem življenju v zakonu. Bog sam je ustvaril spolnost, ki je čudovit dar za njegova ustvarjena bitja. Ko jo negujemo in nočemo izgubiti nadzora nad njo, je to zato, da preprečimo, da bi prišlo do »osiromašenja prave vrednote«. [146] Sv. Janez Pavel II. je zavrnil, da naj bi nauk Cerkve privedel »do zanikanja vrednosti človeške spolnosti« ali da naj bi jo preprosto dopuščal »zaradi nujnosti posredovanja življenja«. [147] Spolna potreba zakoncev ni predmet prezira in »nikakor ne gre za to, da bi to potrebo postavljali pod vprašaj«. [148]

151. Tistim, ki se bojijo, da bi s kultiviranjem strasti in spolnosti škodili spontanosti spolne ljubezni, je sv. Janez Pavel II. odgovoril, da je človek »poklican k polni in zreli spontanosti odnosov«, ki je »postopen sad razločevanja vzgibov lastnega srca«. [149] Gre za nekaj, kar si je treba izboriti, kajti vsak človek »se mora z vztrajnostjo in doslednostjo učiti, kakšna je vrednost telesa«. [150] Spolnost ni sredstvo zadovoljevanja ali zabave, saj gre za medčloveško govorico, pri kateri drugega jemljemo resno v njegovi sveti in nedotakljivi vrednosti. Tako »je človeško srce tako rekoč deležno druge spontanosti«. [151] V tem kontekstu se erotika kaže kot tipično človeški izraz spolnosti. V njej je mogoče najti »zaročniški pomen telesa in pravo dostojanstvo podarjanja«. [152] V svojih katehezah o teologiji človeškega telesa je učil, da spolna telesnost »ni samo izvir rodovitnosti in posredovanja življenja«, temveč da ima »sposobnost izraziti ljubezen: prav to ljubezen, v kateri človek kot oseba postane dar«. [153] Čeprav je zdrava erotika povezana z iskanjem zadovoljstva, predpostavlja občudovanje, in zato lahko počloveči nagone.

152. Erotične razsežnosti ljubezni torej nikakor ne smemo razumeti kot dovoljeno zlo ali kot breme, ki ga je treba prenašati za blagor družine, temveč kot Božji dar, ki polepša srečanje zakoncev. Gre za strast, oplemeniteno z ljubeznijo, ki občuduje dostojanstvo drugega, saj postane »polna in najčistejša potrditev ljubezni«, ki nam kaže, kakšnih čudežev je sposobno človeško srce in kako »je človeška eksistenca za trenutek deležna izpolnitve«. [154]

Nasilje in manipulacija

153. V kontekstu tega pozitivnega pogleda na spolnost je primerno načeti témo v njeni celovitosti in z zdravim realizmom. Kajti ne moremo se izogniti temu, da spolnost pogosto razosebljamo in da je tudi polna številnih patologij, tako da »postaja vedno bolj priložnost in sredstvo za potrditev lastnega jaza in sebičnega zadovoljevanja lastnih želja in nagonov«. [155] V tem času je zelo nevarno, da tudi spolnost obvladuje uničujoč duh »uporabi in odvrzi«. Telo drugega pogosto uporabljamo kot predmet, ki ga obdržimo, dokler nam nudi zadovoljstvo, in ga zavržemo, ko izgubi privlačnost. Ali lahko spregledamo ali prikrijemo stalne oblike prevlade, oblastnosti, zlorabe, sprevrženosti in spolnega nasilja, ki so posledica izkrivljanja pomena spolnosti in ki pozabljajo na dostojanstvo drugih ter klic k ljubezni pod pretvezo iskanja samega sebe?

154. Ni odveč poudariti, da se spolnost tudi v zakonu lahko spremeni v vir trpljenja in manipulacije. Zato moramo jasno poudariti, da »zakonsko dejanje, ki ga zahteva zakonec od sozakonca ne

glede na njegovo stanje in upravičene želje, ni resnično dejanje ljubezni, ker nasprotuje pravilnim odnosom, ki jih med zakonci upravičeno zahteva nravni red«. [156] Prava dejanja spolne združitve zakoncev odgovarjajo naravi spolnosti, ki jo hoče Bog, če so »izvršena na res človeka vreden način«. [157] Zato sv. Pavel opominja: »Naj v tej stvari nihče ne goljufa in ne vara svojega brata« (1 Tes 4,6). Čeprav je pisal v času, v katerem je vladala patriarhalna kultura, kjer so žensko obravnavali kot bitje, popolnoma podrejeno moškemu, je učil, da mora biti spolnost stvar pogovora med zakoncema: govoril je o možnosti, da zakonca odložita spolne odnose za nekaj časa, toda »sporazumno« (1 Kor 7,5).

155. Sv. Janez Pavel II. je zelo bistroumno opozoril, ko je rekel, da možu in ženi »grozi nenasitnost«. [158] To pomeni, da sta poklicana k vse tesnejši združitvi, toda nevarnost je v tem, da hočeta zbrisati razlike in tisto neizogibno razdaljo, ki je med njima. Kajti vsak ima lastno in neodtujljivo dostojanstvo. Ko se čudovita medsebojna pripadnost spremeni v prevlado (...), »se bistveno spremeni občestvena struktura medosebnih odnosov«. [159] V miselnosti prevlade tudi gospodovalec končno zanika svoje lastno dostojanstvo [160] in se dokončno preneha »subjektivno istovetiti s svojim telesom«, [161] saj mu vzame vsak pomen. Spolnost živi kot beg pred samim seboj in kot odpoved lepoti združitve.

156. Pomembno je, da jasno zavrremo sleherno obliko spolne podrejenosti. Zato se je treba izogniti vsaki ne-ustrezni razlagi besedila iz Pisma Efežanom, kjer se zahteva: »Žene naj bodo podrejene svojim možem kakor Gospodu« (Ef 5,22). Sv. Pavel se tu izraža v kategorijah, ki so bile lastne kulturi tedanje dobe, mi pa ne smemo prevzeti te kulturne preobleke, temveč razodeto sporočilo, ki obvladuje celoten svetopisemski odlomek. Znova se navežimo na modro razlago sv. Janeza Pavla II.: »Ljubezen izključuje vsako vrsto podrejenosti, zaradi katere bi žena postala moževa služabnica ali sužnja. (...) Skupnost ali edinost, ki jo morata tvoriti glede na njun zakon, se uresničuje po medsebojnem podarjanju, ki je tudi obojestransko podrejanje«. [162] Zato je tudi rečeno: »Tako so tudi možje dolžni ljubiti svoje žene kot svoja lastna telesa« (Ef 5,28). Svetopisemsko besedilo pravzaprav vabi k temu, da presežemo udoben individualizem, da bi živeli povezani z drugimi: »Podrejte [se] drug drugemu« (Ef 5,21). Ta obojestranska »podrejenost« dobi v zakonu poseben pomen in jo razumemo kot medsebojno pripadnost, ki smo jo svobodno izbrali, skupaj s celoto značilnosti, kot so zvestoba, spoštovanje in skrb. Spolnost je na neločljiv način v službi tega prijateljstva med zakoncema, ker je usmerjena k temu, da drugi živi v polnosti.

157. Kljub temu nas zavrnitev zablod na področju spolnosti in erotike ne sme nikoli voditi k njunemu omalovaževanju ali zanemarjanju. Ideal zakona se ne more oblikovati samo kot velikodušno in požrtvovalno podarjanje sebe, kjer se vsak odpoveduje sleherni osebni potrebi in skrbi samo zato, da ustreže drugemu. Spomnimo se, da zna prava ljubezen od drugega tudi prejemati; sposobna je, da se sprejme kot ranljiva in potrebna in si z iskreno in veselo hvaležnostjo dovoli sprejeti telesne izraze ljubezni z ljubkovanjem, objemom, poljubom ali spolno združitvijo. Benedikt XVI. je bil v zvezi s tem jasen: »Če hoče biti človek le duh in bi rad tako rekoč

zavrgel telo kot zgolj živalsko dediščino, zgubita duh in telo svoje dostojanstvo«. [163] Zaradi tega »je človeku [prav tako] nemogoče živeti samo v darujoči se ljubezni. Ne more vedno samo dajati, ampak mora tudi prejemati. Kdor hoče darovati ljubezen, jo mora tudi sam prejemati kot dar«. [164] To vsekakor predpostavlja, da se spomnimo, da je človeško ravnovesje krhko, da vedno ostaja nekaj, kar se upira temu, da bi se počlovečilo, in da lahko v vsakem trenutku znova izbruhne in spet privzame najbolj prvinske in sebične težnje.

Zakon in devištvo

158. »Veliko ljudi, ki živijo neporočeno, ne samo da se posvečajo svoji primarni družini, temveč pogosto opravljajo mnoga opravila v krogu svojih prijateljev, v cerkveni skupnosti in v poklicnem življenju. (...) Mnogi dajo svoje sposobnosti tudi v službo krščanske skupnosti v obliki dobrodelnosti in prostovoljnega dela. Potem so še tisti, ki se ne poročijo, ker posvetijo svoje življenje ljubezni do Kristusa in bratov. Njihova predanost na poseben način bogati družino v Cerkvi in družbi.« [165]

159. Devištvo je oblika ljubezni. Kot znamenje nas spominja na prednostni pomen Božjega kraljestva, na nujnost, da se brez pridržka posvetimo službi oznanjevanja (prim. 1 Kor 7,32), in je odsev nebeške polnosti, kjer »[se] ne bodo ne ženili ne možile« (Mt 22,30). Sv. Pavel je devištvo priporočal, ker je pričakoval skorajšnji Kristusov prihod, in je hotel, da bi se vsi osredotočili samo na oznanjevanje evangelija: »Odmerjeni čas [je] kratek« (1 Kor 7,29). Kljub temu je dal jasno vedeti, da gre za osebno mnenje ali njegovo željo (prim. 1 Kor 7,6-8), in ne za Kristusovo naročilo: »Glede deviških nimam Gospodovega naročila« (1 Kor 7,25). Hkrati je priznaval vrednost različnih poklicnosti: »Vsak ima svoj milostni dar od Boga, eden tako, drugi tako« (1 Kor 7,7). V tem smislu je sv. Janez Pavel II. rekel, da, kar zadeva spolno zdržnost, svetopisemska besedila »ne dajejo razloga za to, da bi zagovarjali „manjvrednost“ zakona, niti ne dajejo razloga za to, da bi zagovarjali „večvrednost“ devištva ali celibata«. [166] Namesto da bi govorili o večvrednosti devištva v vseh ozirih, se zdi bolj primerno pokazati, da se različni življenjski stanovi dopolnjujejo, tako da je lahko eden popolnejši z enega vidika, drugi pa z drugega. Aleksander Halški je rekel, da je mogoče zakon v določenem pogledu obravnavati kot večvreden glede na druge zakramente, saj simbolizira nekaj tako velikega, kot je »zedinjenje Kristusa s Cerkvijo ali zedinjenje Božje narave s človeško«. [167]

160. Torej »ne gre za to, da bi zmanjšali vrednost zakona v korist zdržnosti« [168] in »ni nobene osnove za domnevno nasprotno stališče. (...) Če skladno z določenim teološkim izročilom govorimo o stanu popolnosti (*status perfectionis*), tega ne počnemo zaradi same zdržnosti, temveč glede na celovitost življenja, utemeljenega na evangeljskih svetih«. [169] Vendar lahko poročen človek živi ljubezen do bližnjega na zelo visoki stopnji. Potemtakem »pride do te popolnosti, ki izvira iz ljubezni, po zvestobi duhu teh svetov. Ta popolnost je mogoča in dostopna vsakemu človeku«. [170]

161. Devištvo ima simbolno vrednost ljubezni, kateri drugega ni treba posedovati, in tako odseva svobodo nebeškega kraljestva. Gre za vabilo zakoncem, da bi živeli svojo zakonsko ljubezen glede na dokončno ljubezen do Kristusa, kot skupno pot proti Božjemu kraljestvu. Ljubezen zakoncev ima sama po sebi druge simbolne vrednote: na eni strani gre za poseben odsev Svete Trojice. Trojica je polna edinstvo, toda v njej obstaja tudi različnost. Družina je poleg tega kristološko znamenje, ker razodeva bližino Boga, ki je deležen človekovega življenja, ko se z njim združi v učlovečenju, na križu in v vstajenju: vsak zakonec postane »eno meso« z drugim in se preda, da bi vse delil z njim do konca. Medtem ko je devištvo »eshatološko« znamenje vstalega Kristusa, je zakon »zgodovinsko« znamenje za tiste, ki hodimo po zemlji, znamenje zemeljskega Kristusa, ki je sprejel, da se združi z nami, in se je izročil celo do prelitja krvi. Devištvo in zakon sta – in morata biti – različni obliki ljubezni, ker »človek ne more živeti brez ljubezni. Sam sebi ostane nerazumljiv; njegovo življenje je brez smisla, če se mu ljubezen ne razodene.« [171]

162. Celibat je v nevarnosti, da postane udobna samota, ki daje svobodo za neodvisno gibanje, za menjavanje krajev, nalog in odločitev, za razpolaganje z lastnim denarjem, za navezovanje stikov z različnimi ljudmi glede na trenutno privlačnost. V tem primeru zasijejo poročeni kot pričevalci. Tisti, ki so bili poklicani k devištvu, lahko najdejo v nekaterih zakonskih parih jasno znamenje velikodušne in neomajne zvestobe Boga svoji zavezi, ki bo spodbudila njihova srca k bolj konkretni in predani razpoložljivosti. Kajti so poročeni ljudje, ki ohranijo svojo zvestobo, ko je njihov sozakonec postal fizično slaboten ali ko ne zadovoljuje potreb sozakonca, kljub temu da jih veliko skušnjav vabi k nezvestobi in k temu, da bi ga zapustili. Žena lahko skrbi za svojega bolnega moža in pod križem znova izgovori »da« svoji ljubezni do smrti. V tej ljubezni se na presunljiv način kaže dostojanstvo osebe, ki ljubi – dostojanstvo kot odsev darujoče se ljubezni – kajti tej ljubezni gre bolj za to, da ljubi, kakor da bi bila ljubljena. [172] V mnogih družinah lahko opazimo tudi sposobnost predanega in nežnega služenja problematičnim in celo nevhvaležnim otrokom. To naredi te starše za znamenje svobodne in nesebične Jezusove ljubezni. Vse to je zgled osebam v celibatu, kako živeti svojo predanost Božjemu kraljestvu z večjo velikodušnostjo in razpoložljivostjo. Dandanes je sekularizacija zabrisala vrednost zveze za vse življenje in oslabil bogastvo zakonske predanosti. Zato »je potrebno poglobiti pozitivne vidike zakonske ljubezni.« [173]

Preobrazba ljubezni

163. Podaljševanje življenja prinaša pojav, ki v preteklih časih ni bil običajen: zaupen odnos in medsebojna pripadnost se morata ohranjati štiri, pet ali šest desetletij. Zato je nujno, da zakonca drug drugega vedno znova izbereta. Morda zakonec ni več tako strasten zaradi manjše spolne želje, ki bi ga gnala k sozakoncu, vendar čuti zadoščenje, da mu pripada in on pripada njemu, da ve, da ni sam, da ima »družico«, ki pozna vse njegovo življenje in vso njegovo zgodovino in s katero deli vse. To je prijatelj oziroma prijateljica na poti življenja, s katerim se je mogoče zoperstaviti težavam in užiti lepe stvari. Tudi to ustvarja zadovoljstvo, ki spremlja poželenje zakonske ljubezni. Ne moreva si obljubiti, da bova imela vse življenje enake občutke. Namesto

tega pa imava lahko skupen in trden načrt, se zaveževa, da bova drug drugega ljubila in živela združena, dokler naju smrt ne loči, in bova živela v vedno bogatejši zaupljivosti. Ljubezen, ki si jo obljubiva, presega vsako čustvo, občutek ali razpoloženje, čeprav jih lahko vključuje. Gre za globlje hotenje z odločitvijo srca, ki zaobjema celotno življenje. Tako se sredi nerešenega spora – in čeprav v srcu krožijo mnogi nejasni občutki – ohranja živa odločitev o tem, da se bova ljubila, drug drugemu pripadala, si delila vse življenje, se vztrajno ljubila in si odpuščala. Vsak od nas gre po poti osebne rasti in spremembe. Sredi te poti ljubezen praznuje vsak korak in vsako novo obdobje.

164. V zgodovini zakona se fizična podoba spreminja, toda to ni razlog za to, da ljubezenska privlačnost oslabi. Nekdo se zaljubi v celotno osebo, v njeno identiteto, ne samo v telo, čeprav to telo – ne glede na časovno obrabo – nikoli ne neha na določen način izražati te osebne identitete, ki je osvojila srce. Ko drugi ne morejo več prepoznati lepote te identitete, jo je ljubeči sozakonec z intuicijo ljubezni še vedno sposoben zaznati, in naklonjenost ne izgine. Ta znova potrdi svojo odločitev o tem, da pripada ljubljeni osebi, jo znova izvoli ter to izvolitev izrazi z zvesto bližino, polno nežnosti. Plemenitost njegove – izrazite in globoke – odločitve zanjo vzbuja novo obliko čustev v izpolnjevanju tega zakonskega poslanstva. Kajti »čustva, ki jih izzove drug človek kot oseba, [...] ne težijo sama po sebi k zakonskemu dejanju«. [174] Čustva privzamejo druge zaznavne izraze, kajti ljubezen je »edina resničnost, toda ta ima različne oblike; vsakokrat lahko močnejše izstopa druga oblika«. [175] Zakonska vez najde nove načine in terja odločitev, da se vedno znova obnavlja. In ne samo zato, da se ohranja, temveč zato, da se razvija. To je pot vsakodnevnega medsebojnega izgrajevanja. Toda nič od tega ni mogoče, če ne kličemo Svetega Duha, če vsak dan ne prosimo za njegovo milost, če ne iščemo njegove nadnaravne moči, če od njega željno ne prosimo, naj razlije svoj ogenj na našo ljubezen, da bi jo v vsaki novi situaciji okrepil, usmeril in preobrazil.

Prevod (1–164): dr. Robert Kralj

Peto poglavje

LJUBEZEN, KI POSTANE RODOVITNA

165. Ljubezen vedno podarja življenje. Zato se »[zakonska ljubezen] ne izčrpa v občestvu dveh (...). Ko se zakonca podarita drug drugemu, podarita poleg samih sebe tudi resničnost otroka: živ odsvit njune ljubezni, trajno znamenje njune zakonske skupnosti, živo in nerazdružljivo enoto njunega očetovstva in materinstva.« [176]

Sprejemanje novega življenja

166. Družina ni samo prostor rojevanja, temveč tudi sprejemanja življenja, ki prihaja vanjo kot Božji dar. Vsako novo življenje nam omogoči, da »odkrijemo neprecenljivo razsežnost ljubezni, ki nas nikoli ne neha presenečati. Najprej je lepota že to, da smo ljubljene; »otroci so ljubljene še preden pridejo na svet.« [177] Za nas je to odsev ljubezni Boga, ki je vedno pobudnik, kajti otroci »so ljubljene, preden naredijo kar koli, da bi si to zaslužili«. [178] Kljub temu pa »so številni otroci (...) od vsega začetka zavrženi, zapuščeni, oropani njihovega otroštva in prihodnosti. Nekateri ljudje si celo drznejo reči, opravičujoč svoje početje, da se je zgodila napaka, ker so dopustili otrokom, da so prišli na svet. To je sramotno! (...) Kaj pomagajo slovesne izjave o človekovih in otrokovih pravicah, če potem otroke kaznujemo kot napake odraslih?« [179] Kadar pride na svet otrok nepričakovano, morajo starši in drugi člani družine narediti vse, kar morejo, da bi ga potrdili kot Božji dar, in ga sprejeti z odprtostjo in dobrohotnostjo ter tako prevzeti odgovornost zanj. Kajti »kadar gre za otroke, ki pridejo na svet, potem ni nobena žrtve odraslih prevelika, če se s tem ognemo temu, da bi otrok sam o sebi mislil, da je napaka, da ni nič vreden in da je prepuščen ranam življenja in prevzetnosti ljudi«. [180] Dar novega otroka, ki ga Gospod zaupa očetu in materi, se začne s sprejetjem, se nadaljuje s skrbjo zanj v času zemeljskega življenja in ima za zadnji smoter veselje večnega življenja. Neskalsen pogled na poslednjo dopolnitev človeka staršem še močneje priključuje v zavest, kako dragocen dar jim je zaupan; njim Bog daje, da izberejo ime, s katerim je vsak njegov otrok poimenovan za večno. [181]

167. Družine z veliko otroki so vesele za Cerkev. V njih ljubezen izraža svojo velikodušno rodovitnost. To ne pomeni, naj pozabimo na potrebno opozorilo sv. Janeza Pavla II., ko je razložil, da odgovorno starševstvo »ne pomeni neomejenega spočenanja ali nepoznavanja tega, kaj pomeni vzgoja otrok, temveč je bolj pravica zakoncev, da ob upoštevanju družbenih in demografskih danosti kakor tudi svojega lastnega položaja in upravičenih želja (...) svojo neodtujljivo svobodo uporabljajo modro in z zavestjo odgovornosti.« [182]

Ljubezen v posebnem pričakovanju v času nosečnosti

168. Nosečnost je težavno obdobje, a je tudi čudovit čas. Mati sodeluje z Bogom, da bi se zgodil čudež novega življenja. Materinstvo izhaja iz »posebne zmožnosti ženskega organizma, ki s svojo stvariteljsko svojskostjo (...) služi spočetju in rojstvu človeškega bitja«. [183] Vsaka ženska je deležna »stvariteljske skrivnosti, ki se obnavlja v rojevanju človeških bitij«. [184] Je tako, kakor pravi psalm: »Ti si (...) me stkal v telesu moje matere« (139,13). Vsak otrok, ki nastaja v notranjosti svoje matere, je v večnem načrtu Boga Očeta in njegove večne ljubezni: »Preden sem te upodobil v materinem telesu, sem te poznal, preden si prišel iz materinega krila, sem te posvetil« (Jer 1,5). Vsak otrok je od vekomaj Bogu pri srcu in v trenutku, ko je spočet, se izpolni Stvarnikov večni sen. Pomislimo, koliko je ta zametek vreden od prvega trenutka spočetja! Pogledati ga moramo s tistim ljubeznivim pogledom nebeškega Očeta, ki vidi tisto, kar je onkraj vsakega zunanjega videza.

169. Nosečnica se lahko udeleži tega Božjega načrta in sanja o svojem otroku: »Vsaka mati in

vsak oče devet mesecev sanjata o svojem otroku (...). Družina brez sanj sploh ni možna. Ko se v družini izgubi zmožnost sanjanja, ne rastejo otroci in ne raste ljubezen, življenje oslabi in ugasne.« [185] V teh sanjah, če je to krščanski zakon, se rojstvu nujno pridruži tudi krst. Starši ga pripravljajo s svojo molitvijo in otroka izročajo Jezusu, še preden se rodi.

170. Zaradi napredovanja znanosti lahko danes vnaprej izvemo, kakšne barve las bo imel otrok in zaradi katerih bolezni bo predvidoma trpel v svojem življenju, kajti vse telesne značilnosti tega človeka so že v njegovem embrionalnem stanju navzoče v njegovem genskem zapisu. Vendar samo njegov nebeški Oče, ki ga je ustvaril, ga pozna popolnoma. Samo on pozna tisto, kar je največ vredno, najpomembnejše, saj ve, kdo je ta otrok, kaj je njemu najbolj lastno. Mati, ki ga nosi v svojem telesu, mora Boga prositi za svetlobo, da bi otroka kar najgloblje spoznala in ga pričakovala kot tistega, kar v resnici je. Nekateri starši imajo občutek, da njihov otrok ne prihaja v ravno najbolj ugodnem trenutku. Gospoda morajo prositi, da jih ozdravi in okrepi, da bi tega otroka v polnosti sprejeli, da bi ga mogli pričakovati z vsem srcem. Pomembno je, da otrok občuti, da je pričakovan. Otrok ni neka naša dopolnitev ali izpolnitev osebnih želja. Gre za človeško bitje, ki ima neizmerno vrednost in ga ne sme nihče uporabljati v lastno korist. Ni torej pomembno, ali je to novo življenje za koga koristno ali ne, ali ima lastnosti, ki ugajajo ali ne, ali ustreza načrtom ali sanjam ali ne. Kajti »otroci so dar. Vsak otrok je edinstven in neponovljiv (...) Otroka je treba ljubiti, ker je otrok: ne zato, ker je lep, ali zato, ker je tak in tak. Ne zato, ker tako misli, kot jaz ali ker uteleša moje želje. Otrok je otrok.« [186] Ljubezen staršev je orodje ljubezni Boga Očeta, ki z nežnostjo pričakuje rojstvo vsakega otroka, ga brezpogojno sprejmejo in velikodušno objamejo.

171. Vsako nosečnico bi rad prisrčno prosil: Ohrani veselje, nič naj ti ne vzame notranjega veselja ob materinstvu! Prihajajoči otrok zasluži tvoje veselje. Ne dopusti, da bi bojazni, skrbi, govorjenje drugih ali težave zadušile to srečo, da si Božje orodje za to, da pride na svet novo življenje. Ukvarjaj se s tem, kar moraš narediti in pripraviti, a ne pusti, da te to moreče prevzame, in prepevaj hvalo kot Marija: »Moja duša poveljuje Gospoda in moj duh se raduje v Bogu, mojem Zveličarju. Zakaj ozrl se je na nizkost svoje dekle« (Lk 1,46-48). Živi to vedro navdušenje sredi nevšečnosti in prosi Gospoda, naj varuje tvoje veselje, da ga boš lahko prenesla na svojega otroka.

Materinska in očetovska ljubezen

172. »Kakor hitro so otroci rojeni, začenjajo skupaj s hrano in nego sprejemati kot dar tudi ljubezen, ki jih potrjuje kot duhovna bitja. Dejanja ljubezni so podaritev osebnega imena, posredovanje jezika, sporazumevanje s pogledi, svetloba smehljajev. Tako se učijo, da lepota vezi med ljudmi objema našo dušo, išče našo svobodo, sprejema drugačnost drugega, ga priznava in spoštuje kot sogovornika (...) In to je ljubezen, ki prinaša iskro Božje ljubezni!« [187] Vsak otrok ima pravico biti deležen materine in očetove ljubezni; oba sta potrebna, da lahko otrok celovito in skladno zori. Kot so rekli avstralski škofje, »mati in oče – vsak na svoj način – prispevata k otrokovemu zorenju. Upoštevati otrokovo dostojanstvo pomeni, krepiti njegovo potrebo in naravno

pravico do matere in očeta.« [188] Pri tem ne gre za med seboj ločeno očetovo in materino ljubezen, temveč tudi za ljubezen med njima, ki jo otrok doživlja kot vir lastnega bivanja, kot zavetno gnezdo in kot temelj družine. Sicer se zdi, kakor da bi bil otrok ponižan samovolji kot prepuščena lastnina. Oba, mož in žena, oče in mati sta »sodelavca ljubezni Boga Stvarnika in (...) njena razlagalca.« [189] Svojim otrokom kažeta Gospodov materinski in očetovski obraz. Poleg tega skupaj dajeta zgled vzajemnosti in srečevanja različnih ljudi, pri čemer vsak prinaša svojo lastno identiteto in se zaveda, da sprejema tudi od drugega. Če iz katerega koli razloga, ki se mu ne dá izogniti, eden od obeh staršev manjka, je pomembno, da ga poskušamo nadomestiti, da bi pripomogli k primernemu otrokovemu zorenju.

173. Občutek, da je sirota, ki ga imajo danes številni otroci in mladostniki, sega veliko globlje, kot mislimo. Danes priznavamo kot zelo pravično in celo zaželeno, da želijo ženske študirati, biti zaposlene, razvijati svoje sposobnosti in imeti svoje osebne cilje. Pri tem pa ne smemo pozabiti na to, da imajo otroci potrebo po tem, da so matere prisotne, posebno v prvih mesecih življenja. Stvarnost je taka, da je »žena kot mati pred možem kot nosilka novega človeškega življenja, ki je bilo v njej spočeto in se razvija in ga ona rodi na svet.« [190] Slabitev materine navzočnosti z njenimi ženskimi lastnostmi v družini je resna nevarnost za našo zemljo. Cenim feminizem, kolikor ne stremi po uniformnosti in ne zanika materinstva. Kajti veličina žene vključuje vse pravice, ki izhajajo iz njenega neodtujljivega človeškega dostojanstva, a tudi iz posebnosti njene ženskosti, ki se ji družba ne more odpovedati. Njihove čisto ženske zmožnosti – posebno materinstvo – jim hkrati nalagajo dolžnosti, ker njihova ženskost vključuje tudi posebno nalogo, ki jo mora družba v dobro vseh varovati in ohranjati. [191]

174. Dejansko so »matere (...) najmočnejše sredstvo proti širjenju sebičnega individualizma (...) So tiste, ki pričujejo za lepoto življenja.« [192] Ni dvoma, da bi bila družba brez mater (...) nečloveška družba, kajti matere ves čas znajo, tudi v najhujših trenutkih, pričevati za nežnost, predanost in moralno moč. Pogosto matere posredujejo najglobljo versko vzgojo: v prvih molitvah, prvih pobožnih kretnjah, ki se jih otrok nauči (...) Brez mater »ne samo da ne bi bilo novih vernikov, ampak bi vera izgubila velik del svoje preproste in globoke topline (...) Drage matere, hvala, hvala za to, kar ste v družini, in za to, kar podarjate Cerkvi in svetu.« [193]

175. Mati, ki otroka obdaja z nežnostjo in sočutjem, mu pomaga vzpostaviti zaupanje in okusiti, da je svet prostor, ki ga sprejema kot dobrodošlega. To omogoča razvijanje občutka lastne vrednosti, ki pospešuje zmožnost za prijateljski odnos in usposablja za vživljanje v drugega. Očetov lik pa z druge strani pomaga zaznavati meje resničnosti. Močnejše ga zaznamuje zmožnost za orientiranje, s spodbujanjem k sprejemanju naporov in angažiranju, ko je treba oditi v širni in zahtevni svet. Oče z jasno moško identiteto, ki v odnosu do žene izkazuje naklonjenost in podporo, je prav tako potreben kot materina skrb. Obstajajo spremenljive vloge in naloge, ki se v vsaki družini prilagodijo konkretnim okoliščinam, vendar pa jasna in točno določena prisotnost obeh likov – ženskega in moškega – ustvarja prostor, ki je najbolj primeren za otrokov razvoj.

176. Govori se, da živimo v »družbi brez očetov«. V zahodni kulturi naj bi bil očetov lik simbolično odsoten, izmaličen, medel. Zdi se, da je pod vprašaj postavljena sama moškost. Prišlo je do razumljive zmede, kajti »na prvi pogled smo to doživeli kot osvoboditev: osvoboditev od očeta kot gospodarja, od očeta kot zastopnika od zgoraj predpisanega zakona, od očeta, ki strogo bdi nad srečo svojih otrok in je ovira za doseg enakopravnosti in neodvisnosti mladega človeka. V preteklosti je v nekaterih hišah vladal avtoritarizem, včasih celo zatiranje.« [194] A »kot se pogosto dogaja, ljudje padamo iz ene skrajnosti v drugo. Zdi se, da težava naših dni ni več toliko zaščitniška prisotnost očetov, ampak bolj njihova odsotnost, oziroma izginotje. Marsikdaj so očetje tako zelo osredotočeni nase in na svoje delo, včasih na samouresničevanje, da na družino kar pozabijo. In tako puščajo otroke in mlade same.« [195] Očetovo navzočnost in njegovo avtoriteto krni tudi to, da se vse več časa posveča družbenim občilom in tehnologiji zabave. Poleg tega je danes avtoriteta sama po sebi nekaj spornega in odrasli so pogosto tarča ostrega preverjanja mladih. Očetje se pogosto sami odpovedujejo temu, kar jim je dajalo gotovost, s tem pa otrokom ne dajejo nikakršne zanesljive in dobro utemeljene usmeritve. Ni zdravo, če starši in otroci zamenjajo vloge. To je škodljivo za zdrav proces zorenja, skozi katerega morajo otroci iti, in jim odreka ljubezen, ki jih usmerja in jim pomaga rasti. [196]

177. Bog postavlja očeta v družino zato, da bi ta z dragocenimi značilnostmi svoje moškosti »bil blizu svoji ženi in z njo delil vse: veselje in bolečine, napore in upanja. Pa tudi zato, da bi bil blizu svojim otrokom pri njihovi rasti: kadar se igrajo in kadar resno delajo, ko so sproščeni in ko so zaskrbljeni, ko se izražajo in ko ostajajo tiho, ko si upajo in ko se bojijo, ko naredijo kak napačen korak in ko spet najdejo pravo pot – je oče vedno navzoč. Ko rečemo, da je 'navzoč', to ne pomeni, da nadzira! Kajti očetje, ki otroke premočno nadzorujejo, jih zatirajo.« [197] Nekateri očetje se počutijo nekoristne, nepotrebne, vendar je resnica, da »otroci (...) potrebujejo očeta, ki čaka nanje, ko se po svojih neuspehah vračajo nazaj. Sicer otroci naredijo vse, da tega ne bi priznali in pokazali, vendar vseeno očeta potrebujejo.« [198] Ni dobro, da otroci rastejo brez očeta in tako prehitro nehajo biti otroci.

Razširjena rodovitnost

178. Številni zakonski pari ne morejo imeti otrok. Vemo, koliko trpljenja izvira iz tega. Z druge strani pa tudi vemo, da »zakon ni postavljen samo za posredovanje življenja. (...) Zato pa tudi če ni otrok, zelo pogosto tako zaželenih, zakon kot celo življenje neločljiva skupnost obstaja še naprej ter ohranja svojo vrednost in nerazvezljivost.« [199] Poleg tega »materinstvo nikakor ni izključno biološka danost, temveč se izraža na različne načine.« [200]

179. Posvojitev je ena od možnosti, kako velikodušno uresničiti očetovstvo in materinstvo, in rad bi tiste, ki ne morejo dobiti svojih otrok, opogumil, naj bodo širokosrčni in naj svojo zakonsko ljubezen tako odprejo, da bodo mogli sprejeti tiste, ki nimajo pravega družinskega okolja. Nikoli ne bodo obžalovali svoje velikodušnosti. Posvojitev je dejanje ljubezni, s katerim podarimo družino nekemu, ki je nima. Vztrajati bi morali pri zahtevah, da mora zakonodaja olajšati formalnosti za

posvojitve, predvsem v primerih neželenih otrok, da se prepreči splav ali izpostavitve. Tisti, ki odgovorijo na izziv, da brezpogojno sprejmejo človeka in ga posvojijo, postanejo posredniki Božje ljubezni, ki pravi: »In ko bi tudi telesna mati pozabila svojega otroka: jaz te ne pozabim!« (prim. Iz 49,15).

180. »Odločitev za posvojitev ali rejništvo izraža posebno rodovitnost zakonskega para kot odgovor na neplodnost. (...) Spričo tega, da razumejo nekateri otroka kot pravico in sredstvo samoizpolnitve, pravilno razumljena posvojitev in rejništvo pomagata osvetliti pomemben vidik starševstva in otroštva, saj pomagata razumeti, da so otroci, naj bodo zakonski, posvojeni ali v reji, nekaj dragocenega sami po sebi in da jih je treba sprejemati in ljubiti, zanje skrbeti in jih ne le »spraviti na svet«. Korist otroka mora pri odločanju za posvojitev in rejništvo vedno imeti prednost.« [201] Z druge strani pa je treba »preprečiti trgovino z otroki med deželami in celinami (...) z zakonodajnimi ukrepi in državnim nadzorom.« [202]

181. Dobro je tudi spomniti na to, da rojevanje ali posvojitev nista edini poti, kako živeti rodovitnost ljubezni. Tudi družina s številnimi otroki je poklicana, da zapusti sledove v družbi, v kateri živi, da bi razvila še druge oblike rodovitnosti, ki so nekakšno nadaljevanje ljubezni, ki jih družijo. Krščanske družine naj ne pozabijo, da »nas vera (...) ne oddaljuje [od sveta], ampak nas globoko vanj vključuje (...) Vsak od nas ima namreč posebno vlogo v pripravi na prihod Božjega kraljestva v naš svet.« [203] Družina sebe ne sme razumeti kot trdno ograjeno območje, ki naj se varuje družbe. Ne sme vztrajati v drži čakanja, temveč v solidarnostnem iskanju zapušča svoje gnezdo. Tako postaja vezni člen, ki posameznika vključuje v družbo, in točka povezovanja, v kateri postajata javno in zasebno eno. Zakonci naj si oblikujejo jasno in trdno prepričanje o svojih družbenih dolžnostih. Zaradi tega se naklonjenost, ki združuje zakonce, ne zmanjša, temveč se napolni s svetlobo, kakor to izražajo naslednje vrstice:

»Tvoje roke so moje ljubkovanje,
moja vsakdanja sozvočja;
ljubim te, kajti tvoje roke
delajo za pravičnost.

Če te ljubim, je to zato, ker si
moja ljubezen, moja sopotnica in vse,
in na poti z ramo ob rami
naju je veliko več kot dva.« [204]

182. Družina, ki se ima za preveč drugačno od drugih in se drži »vzvišeno«, ne more biti rodovitna. Da bi se izognili tej nevarnosti, se moramo spomniti na to, da Jezusova družina, ki je bila napolnjena z milostjo in modrostjo, ni vzbujala vtisa, da je »nenavadna«, čudežna, dvignjena nad ljudstvo. Ravno zato so ljudje težko priznali Jezusovo modrost in so govorili: »Od kod ima ta vse to? (...) »Ali ni to tesar, sin Marije ...?« (Mr 6,2-3). »Ali ni to tesarjev sin?« (Mt 13,55). To

potrjuje, da je to bila preprosta družina, blizu vsem in čisto normalno vključena v skupnost. Prav tako tudi Jezus ni odraščal v zaprtem krogu z Marijo in Jožefom in ga nista omejevala samo nase, ampak se je rad gibal v širšem družinskem krogu, kjer je imel sorodnike in prijatelje. To pojasni, zakaj so njegovi starši, ko so se vračali iz Jeruzalema, dovolili, da je dvanajstletni deček ves dan hodil z drugimi v karavani, poslušal pripovedovanje in z vsemi delil skrbi: »Misleč, da je pri družini, so šli dan hoda ...« (Lk 2,44). Kljub temu zgledu se včasih dogaja, da krščanske družine zaradi načina, kako se izražajo, zaradi svojega sloga v občevanju, zaradi stalnega ponavljanja istih tem, delajo vtis tujosti, kot da so ločene od družbe, in imajo celo njihovi sorodniki občutek, da jih prezirajo ali obsojajo.

183. Zakonski par, ki izkusi moč ljubezni, ve, da je ta ljubezen poklicana, da zdravi rane zapuščenih, goji kulturo srečanj in se bori za pravico. Bog je družini zaupal projekt, da naredi svet »domač«. [205] Tako da bi vsi uspeli vsakega človeka doživljati kot brata ali sestro: »Pozoren pogled na vsakdanje življenje današnjih mož in žena neposredno kaže na potrebo- po krepki injekciji družinskega duha, ki je povsod navzoč (...) Organiziranje skupnega življenja ne postaja samo vedno bolj žrtev birokracije, ki so ji osnovne človeške povezave čisto tuje, ampak tudi družbeno in politično občevanje pogosto kaže znamenja propadanja.« [206] Nasproti temu pa odprte in solidarne družine dajejo ubogim prostor in so sposobne vzpostaviti prijateljstvo s tistimi, ki jim gre slabše kot njim. Če dejansko jemljejo evangelij zares, ne morejo pozabiti, kaj pravi Jezus: »Kar ste storili kateremu izmed teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili« (Mt 25.40). Te družine živijo to, kar Jezus od nas zahteva s tako zgovornimi besedami: »Kadar napravljáš kosilo ali večerjo, ne vabi svojih prijateljev ne svojih bratov ne sorodnikov ne bogatih sosedov, da te morda tudi oni ne povabijo in ti to povrnejo. Marveč, kadar napravljáš gostijo, vabi uboge, pohabljenе, kruljave, slepe. In srečen boš ...« (Lk 14,12-14). Srečen boš! V tem je skrivnost srečne družine.

184. Družine pričujejo z življenjem pa tudi z besedami govorijo drugim o Jezusu, posredujejo vero, prebujajo hrepenenje po Bogu in kažejo, kako lep je evangelij in način življenja, ki nam ga predlaga. Tako krščanski zakoni barvajo sivino javnega prostora, ko ga napolnjujejo z barvo bratstva, družbene občutljivosti, varovanja šibkih, z žarečo vero in dejavnim upanjem. Njihova rodovitnost se širi, se izraža na tisoč načinov in s tem dela Božjo ljubezen prisotno v družbi.

Spoznavanje telesa

185. V tej zvezi je primerno, da resno vzamemo v pretres svetopisemsko besedilo, ki ga navadno razlagajo ločeno od sobesedila ali zelo na splošno. Tako lahko spregledamo njegov najbolj neposreden smisel, ki ima poudarjeno družbeni značaj. Gre za Prvo pismo Korinčanom 11,17-34, kjer sv. Pavel obravnava sramoten položaj v občestvu. Nekateri premožni ljudje so tam radi diskriminirali uboge in to se je dogajalo celo pri agape, ki so jo imeli skupaj z evharističnim slavljem. Medtem ko so bogati uživali svoje jedi, so ubogi gledali in trpeli lakoto: »... in eden gladuje, drug pa se opija. Ali mar hočete zaničevati božjo cerkev in sramotiti one, ki nimajo?« (v.

21-22).

186. Evharistija zahteva včlenitev v eno samo telo Cerkve. Kdor pristopa h Kristusovemu telesu in krvi, ne more istočasno žaliti tega istega telesa s tem, da med njegovimi udi vzpostavlja sramotno ločitev in diskriminacijo. Dejansko gre za to, da »razlikujemo« Gospodovo telo, ga priznavamo z vero in ljubeznijo tako v zakramentalnih znamenjih kot tudi v občestvu; sicer si s tem, ko jemo in pijemo, nakopavamo sodbo (prim. v. 29). To svetopisemsko besedilo je resno svarilo družinam, ki se umikajo v udobje in se zapirajo vase, še prav posebno pa za tiste, ki spričo trpljenja ubogih in najbolj pomoči potrebnih ostajajo ravnodušne. Tako evharistija postaja za vsakega stalen klic, da »vsak sebe presodi« (v. 28) glede tega, kako bi stene svoje družine naredil propustne za širšo skupnost in delil s tistimi, ki so izključeni iz družbe, potem pa v resnici prejemal zakrament evharistične ljubezni, ki nas spreminja v *eno* telo. Ne smemo pozabiti, da »[ima] ‚mistika‘ zakramenta družbeni značaj«. [207] Kadar tisti, ki hodijo k obhajilu, zavračajo spodbudo k zavzemanju za uboge in trpeče, ali odobravajo različne oblike ločevanja, zaničevanja in krivice, nevredno prejemajo evharistijo. Nasprotno pa družine, ki se hranijo z evharistijo s primernim razpoloženjem, krepijo svojo željo po bratstvu, svojo družbeno občutljivost in svoje zavzemanje za ljudi v stiski.

Življenje v veliki družini

187. Mala jedrna družina se ne sme zapirati proti razširjeni družini, h kateri pripadajo starši, strici in tete, bratranci in sestrične in celo sosedje. V tej veliki družini lahko kdo potrebuje pomoč ali vsaj družbo ali znamenje naklonjenosti ali prenaša hudo bolečino, ki kliče po tolažbi. [208] Današnji individualizem včasih pelje k temu, da se ljudje umikamo v varno manjše gnezdo in doživljamo druge kot nadležno nevarnost. Ta osamitev pa ne povečuje miru in sreče, ampak zaklepa srce družine in ji jemlje življenjsko širino.

Biti sinovi in hčere

188. Na prvem mestu mislimo na svoje starše. Jezus je farizeje spomnil na to, da je zanemarjanje staršev kršitev Božjega zakona (prim. Mr 7,8-13). Nikomur ne koristi, če se neha zavedati, da je sam otrok. V vsakem človeku – »četudi je odrasel ali se je postaral, čeprav je tudi sam postal roditelj, ali če zaseda odgovoren položaj – ostaja kljub vsemu temu trajna istovetnost sina ali hčere. Vsi smo sinovi in hčere. In to nas vedno spomni na dejstvo, da si življenja nismo podarili sami, ampak smo ga prejeli. Veliki dar življenja je prvo darilo, ki smo ga prejeli.« [209]

189. Zato zahteva »četrti zapoved, da otroci (...) spoštujejo očeta in mater (prim. 2 Mz 20,12). Ta zapoved pride takoj za tistimi, ki zadevajo neposredno Boga. Saj vsebuje nekaj svetega, nekaj Božjega, nekaj, kar je v korenini vsake druge oblike spoštovanja med ljudmi. In v svetopisemski ubeseditvi četrte zapovedi je dodano: 'da boš dolgo živel v deželi, ki ti jo dá Gospod, tvoj Bog'. Ljubeča povezava med generacijami zagotavlja prihodnost, ta pa zagotavlja resnično človeško

zgodovino. Družba otrok, ki ne častijo svojih staršev, je družba brez časti (...) Takšna družba je obsojena na to, da se spremeni v družbo brezčutnih in pohlepkih mladih ljudi.« [210]

190. Vendar ima medalja še drugo plat: »Zaradi tega bo zapustil mož očeta in mater« (1 Mz 2,24), pravi Božja beseda. Včasih se ljudje tega ne držijo in končno ne pride do zakona, ker niso uresničili te zapustitve in te podaritve. Staršev ne smemo niti prepustiti njim samim niti jih ne smemo zanemariti, vendar se mora človek, da bi se združil v zakonski zvezi, od njih ločiti, da tako nova družina postane dom, zavetje, skupni prostor in življenjski projekt, in je tako mogoče, da dva postaneta »eno telo« (*prav tam*). V nekaterih zakonih se zgodi, da kdo zakonskemu drugu marsikaj prikriva, medtem ko je o tem govori z lastnimi starši; in to gre tako daleč, da postane mnenje staršev važnejše kot čustva in mnenje zakonca. Takih razmer daljši čas ne moremo vzdrževati in to je lahko samo nekaj začasnega. Med tem pa je treba ustvariti pogoje, da bi rasli v zaupanju in dialogu. Zakonska zveza ljudi izziva, da bi našli novo obliko, kako biti sinovi in hčere.

Starejši ljudje

191. »Ne zavrzi me na stare dni, ko mi pešajo moči, me ne zapusti!« (Ps 71,9). To je klic starega človeka, ki se boji, da bi ga zapustili in zaničevali. Prav tako, kakor nas Bog spodbuja, naj bomo njegovo orodje in prisluhujemo joku ubožcev, od nas tudi pričakuje, da slišimo krik starejših ljudi. [211] S tem apelira na družine in skupnosti, kajti »Cerkev se ne more in ne sme sprijazniti z nepotrpežljivostjo in še posebno ne z ravnodušnostjo in preziranjem v odnosu do starih. Na novo moramo prebuditi kolektivno zavest hvaležnosti, priznavanja in sprejemanja, da bi se starejši človek počutil kot živ del svoje skupnosti. Starejši ljudje so moški in ženske, očetje in matere, ki so bili pred nami na naši poti, v naši hiši, v našem vsakdanjem boju za dostojno življenje.« [212] »Kako zelo bi [zato] rad imel Cerkev, ki nasproti kulture odrivanja starih kot nekoristen odpadki vzpostavlja kulturo, polno veselja, spricho objema med mladimi in starimi ljudmi!« [213]

192. Sv. Janez Pavel II. nas je spodbudil, naj posvetimo pozornost mestu starejših v družini, kajti v nekaterih okoljih so »zaradi neurejenega industrijskega in gradbenega razvoja na nesprejemljiv način odrinile starejše ljudi na rob« [214] in to še vedno počnejo. Starejši ljudje nam pomagajo, da se s tem ko pomagajo zapolniti prazne prostore v vzgoji« zavemo »povezanosti generacij«. [215] Pogosto so stari starši tisti, ki zagotavljajo predajanje velikih vrednosti na vnuke in veliko ljudi lahko ugotavlja, da se morajo prav starim staršem zahvaliti za svojo odločitev za krščansko življenje«. [216] Njihove besede, njihova nežnost ali že sama njihova prisotnost pomagajo otrokom spoznati, da se zgodovina ne začneja z njimi, da so dediči dolge poti in da morajo nujno spoštovati preteklo. Kdor pretrga povezave z zgodovino, bo imel težave, ko bo želel vzpostaviti trajne odnose in bo moral priznati, da on sam ni gospodar resničnosti. Zaradi tega je »skrb za starejše ljudi (...) znamenje, po katerem se razlikujejo civilizacije. Civilizacija, ki skrbi za stare ljudi in je v njej mesto za starejše ter spoštuje bistrino duha in modrost starih, bo napredovala.« [217]

193. Odsotnost zgodovinskega spomina je huda pomanjkljivost naše družbe. To je nezrelo

mišljenje, ki ostaja pri »nekoč je bilo«. Poznati dogodke preteklosti in biti sposoben, da zavzameš stališče do njih, je edina možnost za to, da lahko smiselno gradiš prihodnost. Brez spominjanja ni mogoče vzgajati: »Spominjajte pa se prejšnjih dni« (Heb 10,32). Pripovedi starejših ljudi zelo koristijo otrokom in mladostnikom, ker jih povezujejo z živo zgodovino družine kakor tudi mestne četrti in dežele. Družina, ki svojih starih staršev, ki so vendar njen živi spomin, ne spoštuje in ne skrbi zanje, razpada; družina, ki ima spomin, ima tudi prihodnost. Zato velja: »Civilizacija, v kateri ni mesta za starejše, ali kjer jih izločijo, ker prinašajo težave – ta družba v sebi nosi virus smrti«, [218] ker »se trga od lastnih korenin«. [219] Pojav današnje osirotelosti v smislu preloma s preteklostjo, izkoreninjenja in rušenja gotovosti, ki življenju dajejo obliko, nas izzivajo, da naredimo iz naših družin kraj, v katerem imajo otroci možnost, da se zakoreninijo v tleh skupne zgodovine.

Biti bratje in sestre

194. Odnosi med brati in sestrami se v teku časa poglobljajo in »vezi bratstva, ki nastajajo v družini med otroki so, če se to dogaja v ozračju vzgajanja za odprtost do drugih, velika šola svobode in miru. V družini se med brati in sestrami človek nauči, kako živeti skupaj (...) Morda se tega ne zavedamo vedno, a ravno družina prinaša v svet bratstvo! To prvo izkustvo bratstva, ki se hrani z naklonjenostjo in vzgojo v družini, ta slog bratstva se širi kakor obet bratskih odnosov na celotno družbo«. [220]

195. Odraščanje med brati in sestrami daje človeku čudovito izkušnjo, kako skrbeti drug za drugega, pomagati in pomoč sprejemati. Zato žari »bratstvo v družini s posebnim sijajem, če vidimo skrb, potrpljenje in ljubezen, ki se jo posveča bratcu ali sestrici, ki je slaboten, bolan ali invaliden.« [221] Treba je priznati: »Imeti brata ali sestro, ki te ima rad, rada, je močno izkustvo, ki ga ni mogoče ne plačati ne nadomestiti«. [222] Vendar je treba otroke potrpežljivo vzgajati k temu, da drug z drugim ravnajo kot bratje in sestre. Ta proces, ki je včasih težaven, je prava šola za socialno obnašanje. V nekaterih deželah prevladuje močno nagnjenje k temu, da bi imeli samo enega otroka, zaradi česar je izkustvo odnosov med brati in sestrami vse bolj redko. V primerih, ko ni mogoče imeti več kot enega otroka, bi morali poiskati načine, da otrok ne bi rasel sam ali osamljen.

Široko srce

196. Poleg malega kroga, ki ga tvorijo zakonca in njuni otroci, je razširjena družina, ki je ne smemo zanemarjati. Saj »ljubezen med možem in ženo v zakonu ter iz nje izvirajoča ljubezen med družinskimi člani – med starši in otroki, brati in sestrami, sorodniki in domačimi – oživlja in podpira v njenem poletu stalna notranja dinamika, ki družino vodi k vedno globljemu in močnemu občestvu, ki je temelj in duša zakonske in družinske skupnosti«. [223] V ta krog se vključujejo tudi prijatelji in prijateljske družine ter celo družinska občestva, ki se v svojih težavah, družbenih obveznostih in svoji veri med seboj podpirajo.

197. Ta velika družina bi morala dajati zavetje mladim neporočenim materam in otrokom brez staršev kakor tudi materam samohranilkam, ki morajo same vzgajati svoje otroke; prizadetim, ki potrebujejo veliko naklonjenosti in bližine; mladostnikom, ki se spopadajo z zasvojenostjo; neporočenim, ločenim in ovdovelim ljudem, ki trpijo zaradi osamljenosti; starim in bolnim, ki niso deležni podpore svojih otrok. In v naročje te družine spadajo »celo tisti, ki živijo v skrajno slabih razmerah«. [224] Velika družina je v pomoč, lahko nevtralizira slabosti staršev ali pravočasno prepozna ter opozori v primerih, ko so otroci žrtve nasilja ali celo zlorabe, ter tem otrokom nudijo zdravo ljubezen in družinsko varnost, če tega ne morejo zagotoviti starši.

198. Končno ne smemo pozabiti, da pripadajo k tej veliki družini tudi tast in tašča ter vsi sorodniki sozакonca. Pri tem moramo biti posebno pozorni na to, da jih ne bi imeli za tekmece in nevarne vsiljivce. Zakonska zveza zahteva, da spoštujemo njihova izročila in običaje, se potrudimo, da bi razumeli njihov jezik, se vzdržimo kritiziranja, zanje skrbimo in jih na neki način sprejemamo v svoje srce, čeprav moramo tudi ohraniti primerno neodvisnost in zaupnost para. Odnos do sorodnikov je tudi odlična priložnost, da se izrazi velikodušnost ljubeče podaritve sozакoncu.

Šesto poglavje

NEKAJ PASTORALNIH PERSPEKTIV

199. Sinodalne razprave so nas pripeljale k razvijanju novih pastoralnih metod. Poskusil jih bom zdaj orisati na splošno. Naloga različnih občestev je, da izdelajo predloge, ki bodo učinkovitejši in močneje usmerjeni v prakso. Morali bodo upoštevati tako cerkveni nauk kakor tudi krajevne potrebe in izzive. Nimam namena predložiti celotne družinske pastorale, rad pa bi načel vprašanje, kako se odzvati na nekatere velike pastoralne izzive.

Kako danes oznanjati evangelij o družini

200. Sinodalni očetje so posebej poudarili, da so krščanske družine po milosti zakramenta zakona glavni subjekti družinske pastorale, predvsem zato, ker nudijo »veselo pričevanje zakoncev in družin kot domače cerkve«. [225] Zato podčrtujejo: »Potrebno je, da ljudje doživljajo, da je evangelij družine tisto veselje, ki 'napolnjuje srce in celotno življenje ljudi', ker smo v Kristusu odrešeni 'greha, žalosti, notranje praznine in osamljenosti' (*Veselje evangelija*, 1). V luči prilike o sejalcu (prim. Mt 13,3-9) je naša naloga sodelovati pri setvi; drugo je Božje delo. Ne smemo pozabiti, da je Cerkev, ki pridiga o družini, znamenje nasprotovanja.« [226] Vendar so zakonci hvaležni, če jih pastirji spodbujajo k pogumnemu zavzemanju za močno, rodovitno, vzdržljivo ljubezen, ki se je sposobna postaviti po robu vsemu, kar jim prekriža pot. Cerkev bi rada k družini pristopala s ponižnim razumevanjem in njena želja je, da bi »spremljala vsako družino posebej in vse skupaj, da bi mogle odkriti najboljšo pot za premagovanje težav, s katerimi se srečujejo«.

[227] Ni dovolj, da v velike pastoralne načrte sprejmemo neko splošno skrb za družino. Da bi mogle biti družine vedno bolj dejavni subjekti družinske pastorale, je potrebno »oznanjevalno in katehetsko prizadevanje, ki je usmerjeno v notranjost družine« [228] in jim v tem smislu nudi orientacijo.

201. »Zato se od vse Cerkve zahteva misijonarsko spreobrnjenje. Ne smemo običati pri oznanjevanju, ki ni povezano z stvarnimi problemi ljudi.« [229] Družinska pastorala »mora omogočiti izkušnjo, da je evangelij družine odgovor na najgloblja pričakovanja človekove osebe: na človekovo dostojanstvo in njegovo polno uresničenje v medsebojnih odnosih, v občestvu in rodovitnosti. Ne gre le za to, da predstavimo navodila, ampak da ponudimo vrednote in tako odgovorimo na potrebo po njih, ki se danes kaže tudi v najbolj sekulariziranih deželah«. [230] Prav tako »so poudarjali nujnost evangelizacije, ki jasno graja kulturne, družbene, politične n gospodarske dejavnike, kakor je nebrzdana logika (prostega) trga, ki ovira pristno družinsko življenje in vodi do diskriminacije, revščine, izključevanja in nasilja. Zato je treba razvijati pogovor in sodelovanje z družbenimi strukturami. Potrebno je spodbujati in podpirati tiste laike, ki se kot kristjani udeležujejo na kulturnem in družbeno-političnem področju.« [231]

202. »Najpomembnejšo vlogo v družinski pastorali ima župnija, ki je družina družin, v kateri se prispevki malih občestev, gibanj in cerkvenih združenj medsebojno usklajujejo.« [232] Poleg posebne pastorale, ki je usmerjena na družine, se nam kaže nujna potreba po »primernem izobraževanju duhovnikov, diaconov, katehistov, katehisticin in drugih sodelavcev v dušnem pastirstvu«. [233] V odgovorih na vprašanja, ki so bila poslana po vsem svetu, je bilo poudarjeno, da posvečenim nosilcem služb navadno manjka ustrezna priprava, da bi znali ustrezno odgovoriti na najrazličnejše težave današnjih družin. V tem smislu je lahko koristna tudi izkušnja dolgega vzhodnega izročila poročenih duhovnikov.

203. Bogoslovci naj imajo dostop do vsestranskega interdisciplinarnega šolanja o času zaroke in zakonskega življenja, in to ne samo v zvezi s cerkvenim naukom. Njihova formacija jim vedno ne omogoča, da bi razvili svoj osebni duševno-čustveni svet. Nekateri so obteženi z izkušnjo lastne ranjene družine, v kateri ni bilo staršev in ne čustvene uravnovešenosti. V času njihove vzgoje je treba zagotavljati zorenje, da bi bili kot bodoči duhovniki duševno uravnovešeni, kakor zahteva njihova naloga. Družinske vezi so temeljnega pomena za to, da se v bogoslovcih okrepi zdravo samozaupanje. Zato je pomembno, da družine spremljajo celotno pot kandidata skozi semenišče in duhovništvo in mu tako pomagajo oblikovati stvaren pogled na življenje. V tem smislu je za bogoslovca koristno kombinirati življenje v semenišču z življenjem v župniji. To mu omogoča, da ima več stika z dejanskim življenjem v družinah. Dejansko se duhovnik v teku svojega pastoralnega življenja srečuje predvsem z družinami. »Prisotnost laikov in družin ter predvsem žensk v pripravi na duhovništvo omogoča, da se kandidat nauči ceniti raznolikost in medsebojno dopolnjevanje različnih poklicev v Cerkvi.« [234]

204. V odgovorih na vprašanja je močno poudarjena potreba, da bi s pomočjo psihopedagogov,

družinskih zdravnikov, zdravnikov splošne medicine, socialnih delavcev, zagovornikov otrok, mladine in družin izobrazili laiške sodelavce za družinsko pastoralo in bi bili pri tem odprti za prispevke iz psihologije, sociologije, seksologije in tudi *svetovanja*. Strokovnjaki, posebno tisti, ki imajo izkušnje na področju spremljanja, pomagajo udejanjiti pastoralne predloge v praksi, pri konkretnih težavah družin. »Programi (itinerariji) in tečaji, ki so namenjeni posebej sodelavcem v dušnem pastirstvu, lahko usposobijo za to, da bi proces priprave na zakon uskladili s širšo dejavnostjo v cerkvenem življenju.« [235] Dobro pastoralno usposabljanje je pomembno »tudi z ozirom na posebne izredne primere, ki nastajajo zaradi nasilja v družini in spolnih zlorab«. [236] Vse to nikakor ne jemlje pomena temeljni vrednosti duhovnega spremljanja, neprecenljivim duhovnim sredstvom Cerkev in zakramentalni spravi, temveč jih dopolnjuje.

Voditi zaročence na poti priprave na zakon

205. Sinodalni očetje so na razne načine opozorili, da moramo mladim ljudem pomagati pri odkrivanju vrednot in bogastva zakona. [237] Da bodo zakon razumeli in sprejeli kot privlačno popolno zvezo, ki povzdiguje in uresničuje družbeno razsežnost človekove eksistence, daje spolnosti vzvišen pomen in hkrati pospešuje to, kar je dobro za otroke, ter jim nudi najboljše okolje za njihovo zorenje in vzgojo.

206. »Večplastna družbena stvarnost in izzivi, s katerimi se morajo družine danes soočiti, zahtevajo večjo zavzetost celotne krščanske skupnosti, da bi zaročence pripravili na zakon. V ta namen je treba spomniti na pomen kreposti. Med njimi je na prvem mestu čistost kot dragoceni pogoj za pristno rast v medosebni ljubezni. Z ozirom na to nujnost sinodalni očetje soglašajo v zahtevi, da se v pripravo na zakon močneje vključi celotna skupnost in zlasti podpre pričevanje družin samih. Nadalje naj bi bila priprava na zakon zakoreninjena v krščanskem uvajanju, pri katerem poudarjamo povezavo med zakonom in krstom ter drugimi zakramenti. Hkrati so poudarjali nujnost posebnih tečajev za neposredno pripravo na sklenitev zakona, ki naj omogoči pristno izkušnjo sodelovanja pri cerkvenem življenju in pogloblja razne vidike družinskega življenja.« [238]

207. Prosim krščanska občestva, da priznajo, kako njim samim koristi, če spremljajo pot ljubezni zaročencev. Italijanski škofje so to dobro povedali: Tisti, ki se poročijo, so za krščansko občestvo »dragocen vir moči. Če se namreč resno trudijo, da bi rasli v ljubezni in medsebojni podaritvi, lahko prispevajo k temu, da se obnavlja celotna zgradba cerkvenega življenja. Posebna oblika prijateljstva, ki ga živijo, lahko postane nalezljiva in lahko krščanskemu občestvu, kateremu pripadajo, pomaga rasti v prijateljstvu in bratstvu.« [239] Za oblikovanje neposredne priprave na zakon je več zakonitih načinov in vsaka krajevna Cerkev mora ugotoviti, kateri način ji najbolj ustreza. Pri tem mora skrbeti za primerno izobraževanje in vzgojo, ki pa hkrati mladim ljudem ne odklanja zakramenta. Ni jih treba učiti vsega krščanskega nauka ali jih obremeniti s preveč temami. Kajti tudi tu velja: »Ne nasiti in zadovolji duše veliko vednosti, marveč notranje zaznavanje in okušanje stvari.« [240] Kakovost bolj privlači kot količina in skupaj z obnovljenim

oznanjevanjem kerigme je treba dati prednost tistim vsebinam, ki jim, če so jim posredovane v privlačni in prisrčni obliki, pomagajo, da se »velikodušno in darežljivo« [241] zavežejo za vseživljenjsko pot. To je neke vrste uvajanje v zakrament zakona, ki jim posreduje potrebne prvine, da bi ga lahko sprejeli z najboljšo notranjo pripravljenostjo in tako začnejo družinsko življenje z neko trdnostjo.

208. Povrhu je treba najti oblike, da bi s pomočjo misijonarsko dejavnih družin in družin zaročencev samih ter z različnimi pastoralnimi sredstvi ponudili dosti zgodnjo pripravo, ki bo omogočila, da bo par rasel v ljubezni. Poleg tega je potrebno spremljanje, ki jim je v oporo z bližino in pričevanjem. V veliko pomoč so običajno skupine za zaročence in dodatne ponudbe za pogovor o številnih temah, ki mlade ljudi zares zanimajo. Vendar je nujno potreben tudi čas za osebne pogovore, saj je glavni cilj pomagati vsakemu posebej, da bi se naučil ljubiti konkretno osebo, s katero želi deliti vse svoje življenje. Naučiti se koga ljubiti ni nekaj, kar se da improvizirati, in to tudi ni moč narediti v kratkem tečaju pred poročnim slavljem. Dejansko se vsak človek pripravlja na zakon od rojstva dalje. Že to, kar mu je dala njegova družina, mu omogoča, da se uči iz lastne zgodovine, in ga usposablja, da se lahko popolnoma in dokončno zaveže. Verjetno so bolje pripravljene na poroko tisti, ki so se od svojih staršev naučili, kaj je krščanski zakon, v katerem sta oba drug drugega brezpogojno izbrala in to odločitev vedno znova obnavljata. V tem smislu so vse pastoralne dejavnosti, ki pomagajo zakoncem, da rastejo v ljubezni in v družini živijo evangelij, neprecenljiva pomoč za to, da se tudi njihovi otroci lahko pripravijo na zakonsko življenje. Prav tako ne smemo pozabiti na dragocena sredstva ljudske pastorale. Naj navedem preprost zgled in spomnim na Valentinov dan, ki najde v nekaterih deželah večji odmev pri trgovcih kakor v ustvarjalnosti dušnih pastirjev.

209. Če župniji uspe, da že zaročene pare začne spremljati zadosti zgodaj, potem mora ta priprava ustvariti tudi možnosti, da zaročenca spoznata neskladja in tveganja. Tako lahko ugotovita, da ni smiselno, da bi se dokončno odločila za to zvezo in se tako izpostavila predvidljivemu neuspehu, kar je lahko zelo boleče. Težava je v tem, da začetno navdušenje mlade pelje k temu, da poskušata marsikaj prikriti ali imeti za manj pomembno; ko se skušata izogniti nesoglasjem, težave samo odrivata. Zaročencema je treba nuditi spodbudo in pomoč, da bi mogla govoriti o tem, kaj vsak od njiju pričakuje od prihodnje zakonske zveze, kaj eden in drugi razume pod ljubeznijo in dolžnostjo, kaj si kdo želi od drugega, kakšen način skupnega življenja bi želela načrtovati. Ti pogovori lahko odprejo oči zaročencev za to, da je v resnici le malo stičnih točk in da zgolj medsebojna privlačnost ni dovolj trdna osnova za zvezo. Nič ni bolj minljivega, negotovega in nepreračunljivega, kot je (zgolj) želja, in nikoli ne smemo opogumljati k odločitvi za sklenitev zakona, če nismo ugotovili drugih motivov, ki tej zvezi dajejo resnične možnosti za trajen obstoj.

210. Kadar kdo jasno prepozna šibke točke drugega, mora v vsakem primeru realistično presoditi možnost, da lahko pomaga, da se v drugem razvije, kar je najboljšega, in tako zmanjša težo njegovih šibkih točk; to pa s trdnim namenom, da drugemu pomaga rasti kot človeku. To pomeni z močno voljo sprejeti možnost, da se bo treba pripraviti na žrtve, se soočiti s težkimi trenutki in

spopadi. Človek mora biti sposoben odkriti znake nevarnosti, ki se lahko skriva v odnosu, da bi pred poroko našel sredstva, ki omogočajo, da se tej nevarnosti uspešno postavi po robu. Na žalost pridejo številni do dneva poroke, ne da bi se poznali. Preživijo skupaj samo nekaj časa, si skupaj naberejo nekaj izkušenj, ne pridejo pa do tega, da bi se sami odkrili drugemu, in ugotovili, kdo ta drugi v resnici je.

211. Tako neposredna priprava kot tudi spremljanje, ki traja dalj časa, mora privedi do jasnosti, da zaročenca ne gledata na poroko kot na konec neke poti, ampak sprejemata zakon kot poklicanost, ki ju pelje naprej, s trdno in realistično odločenostjo, da bosta vse preizkušnje in težke trenutke preživela skupaj. Tako predzakonska kot zakonska pastorala morata biti predvsem dušno pastirstvo povezovanja, pri čemer posredujeta točke, ki pomagajo ljubezni, da more zoreti, a tudi premagati težka obdobja. Te točke niso samo doktrinalna načela, niti ni treba, da so omejena le na sicer dragocene cerkvene duhovne vire, ki jih sicer Cerkev vedno nudi, temveč morajo biti tudi praktični napotki, življenjski nasveti, kako ravnati, in naj izvirajo iz izkušnje in psihološke vede. Vse to predstavlja pedagogiko ljubezni, ki mora upoštevati občutljivost današnjih mladih ljudi, da bi jih lahko notranje pripravila. Hkrati mora biti pri pripravi zaročencev dana možnost, da jih opozori na ustanove in ljudi, posvetovalnice ali za to usposobljene družine, na katere se lahko obrnejo za pomoč, če se pojavijo težave. Vendar ne smemo nikoli pozabiti na to, da jim priporočimo zakramentalno spravo, ki omogoča, da po usmiljenem Božjem odpuščanju in njegovi ozdravljajoči moči odložijo grehe in napake preteklega življenja in njunega medsebojnega odnosa.

Priprava na poročno slavlje

212. Bližnja priprava na poroko se navadno osredotoči na vabila, obleke, slovesnost in neštete podrobnosti, ki požirajo denar in energije kot tudi veselje. Ženin in nevesta prideta na poroko izčrpana in utrujena, namesto da bi svoje najboljše moči uporabila za to, da bi se kot par pripravila na veliki korak, ki ga bosta naredila skupaj. Ta miselnost vpliva tudi na pare, ki jim nikoli ne uspe, da bi se poročili, ker mislijo na previsoke stroške praznovanja, namesto da bi dali prednost medsebojni ljubezni in temu, kako bi jo uradno potrdila pred drugimi. Dragi zaročenci, bodite pogumni in drugačni, ne pustite, da vas pogoltna družba potrošnje in videza. Zares pomembna je ljubezen, ki vaju združuje, ljubezen, ki jo milost krepi in posvečuje. Sposobni ste se odločiti za trezno in preprosto slavlje, da boste nad vse postavili ljubezen. Pastoralni delavci in celotno občestvo lahko prispevajo k temu, da taka hierarhija vrednot ne bo ostala izjema, ampak bo vedno bolj nekaj normalnega.

213. Pri neposredni pripravi je pomembno, da zaročencema tako pojasnimo obred, da bosta čim globlje doživela bogoslužno slavlje, in jima pomagamo razumeti in podoživeti smisel vsake kretnje. Spomnimo se: kadar gre za dva krščena človeka, lahko tako pomembno obljubo, kot je ta, ki izraža privolitev v zakon in združitev dveh teles, ki zakon dopolni, razumemo le kot znamenje ljubezni Božjega Sina, ki je postal človek in se je z zavezo ljubezni združil s svojo Cerkvijo. Pri krščenih se besede in dejanja spreminjajo v zgovorno govorico vere. Telo postane s pomeni, ki jih

je Bog vanj položil pri stvarjenju, »jezik oskrbnikov zakramenta, ki vedo, da se v zakonski zvezi izraža ta skrivnost«. [242]

214. Včasih ženin in nevesta ne razumeta teološke in duhovne teže pritrditve, ki osvetljuje pomen vseh poznejših- dejanj. Poudariti je treba, da teh besed ne gre razumeti, kot da so omejene na sedanost; zajemajo celoto, ki vključuje- prihod-nost, »dokler vaju smrt ne loči«. Smisel pritrditve kaže, da »si svoboda in zvestoba ne nasprotujeta, temveč se nasprotno medsebojno podpirata, tako v medčloveških kakor tudi v družbenih odnosih. Pomislimo na škodo, ki jo v kulturi globalne komunikacije povzroča inflacija neizpolnjenih obljub (...). Spoštovanja dane besede, zvestobe obljubi ni mogoče ne kupiti ne prodati. Tega ni mogoče doseči s silo, a tudi ne obvarovati brez žrtve«. [243]

215. Škofje iz Kenije so opozorili: »Ker so bodoči zakonci pretirano osredotočeni na dan poroke, pozabljajo na to, da bi se pripravili na obveznosti, ki trajajo vse življenje.« [244] Moramo jim pomagati, da bi razumeli, kako zakrament ni samo trenutek, ki potem postane del preteklosti in spominjanja, saj trajno vpliva na celotno zakonsko življenje. [245] Pomen spolnosti, ki je naravnana na roditev otrok, govorica telesa in izrazi ljubezni, živeti v zgodovini zakonske zveze se spremeni-njajo v »bogosluzhno govorico« in tako »postaja zakonsko živ-ljenje v nekem smislu bogoslužje«. [246]

216. Lahko premišljujemo o svetopisemskih berilih in tako pridemo do globljega razumevanja izmenjave prstanov ali drugih znamenj, ki sestavljajo del obreda. Vendar ne bi bilo prav, če bi prišla k poroki, ne da bi skupaj molila drug za drugega. Pri tem naj ženin in nevesta prosita za Božjo pomoč, da bi bila zvesta in velikodušna. Skupaj naj Boga sprašujeta, kaj pričakuje od njiju; svojo ljubezen lahko posvetita tudi pred Marijino podobo. Tisti, ki ju spremljajo v pripravi na zakon, bi ju morali tako usmeriti, da bi pred poroko res molila, kar bi jima lahko zelo dobro delo. »Poročno bogoslužje je edinstven dogodek, ki ga je treba obhajati v okviru družinskega in družbenega praznovanja. Prvi Jezusov čudež se je zgodil na svatbi v Kani; dobro vino čudeža, ki ga je naredil Gospod, vino, ki polepša začetek nove družine, je novo vino Kristusove zaveze z možmi in ženami vseh časov (...) Duhovnik, ki vodi bogoslužje, ima pogosto priložnost, da se obrne na zbrane ljudi, ki se redko udeležujejo cerkvenega življenja, ali pripadajo drugim krščanskim veroizpovedim ali verskim skupnostim. To je dragocena priložnost za oznanilo Kristusovega evangelija.« [247]

Spremljanje v prvih letih zakonskega življenja

217. Spoznati moramo, kako pomembno je, da se zakon razume kot vprašanje ljubezni, da se lahko poročijo samo tisti, ki svobodno izberejo drug drugega in se ljubijo. Vendar če ljubezen postane zgolj obojestranska privlačnost ali nedoločena naklonjenost, to vodi k veliki krhkosti zakonske skupnosti, ko naklonjenost zaide v krizo ali ko popusti telesna privlačnost. Ker je to pogost pojav, se spremljanje v prvih letih zakona kaže kot nujno potrebno, da bi lahko zavestno in svobodno odločitev za medsebojno dokončno pripadnost in ljubezen poživili in poglobili. Pogosto

je zaročni čas kratek in se za poroko iz različnih vzrokov odločijo prehitro. To je danes še posebej velik problem, ker se je psihološko zorenje mladih ljudi zakasnilo. Zato morajo pogosto novoporočenci nadoknaditi tisto, kar bi morali uresničiti v zaročnem času.

218. Z druge strani bi želel poudariti, da zakonska pastorala stoji pred nalogo, kako pomagati dojeti, da zakona ne kaže razumeti kot nekaj končnega. Združitev je resnična, nepreklicna; potrdil in posvetil jo je zakrament zakona. Vendar ko se zakonca povežeta, postaneta glavna igralca, ki imata sama v rokah svojo zgodbo, in sta ustvarjalca projekta, ki ga morata skupaj peljati naprej. Pogled se usmerja v prihodnost, ki jo je treba graditi dan za dnem, in ravno zaradi tega se od zakoncev ne zahteva, da sta popolna. Treba se je posloviti od iluzij in drugega sprejemati takšnega, kakršen je: nedovršen, poklican k rasti in razvoju. Če kdo na sozakonca stalno gleda kritično, to kaže, da zakona ni sprejel kot projekt, ki ga je treba skupaj uresničevati s potrpljenjem, razumevanjem, strpnostjo in velikodušnostjo. To pelje k temu, da na mesto ljubezni stopi preiskujoč in neizprosni pogled, ki nadzoruje in meri zasluge in pravice enega in drugega, pritožbe, tekmovalnost in samoobramba. Tako partnerja v zakonu postaneta nesposobna, da bi skrbela drug za drugega in bi skupaj zorela ter rasla v edinosti. Novoporočencem je treba to od vsega začetka prikazati z realistično jasnostjo, da se zavesta, da sta komaj začela. Svoj »da«, ki sta si ga dala, je začetek poti, katere cilj ima v sebi možnost, da premagata okoliščine in ovire, ki se jima postavljajo na pot. Sprejeti blagoslov je milost in pobuda za to stalno odprto pot. Spodbuja ju, da sta pripravljena na pogovor, delata konkretne načrte, si zastavljata cilje in izbirata sredstva in podrobnosti.

219. Spominjam se pregovora, ki pravi, da se stoječa voda začne kvariti in smrdeti. To se zgodi, če ljubezensko življenje v prvih letih zakona obstane, če se neha gibati, če izgubi tisti nemir, ki ga pelje naprej. Ples v tej mladi ljubezni, korak za korakom naprej, ples v smeri upanja, z očmi, ki so polne čudenja – ta ples se ne sme ustaviti. Upanje je v zaročnem času in v prvih letih zakona pogonska sila, kvas, ki omogoča videti preko navzkrižji, spopadov, težkega gospodarskega položaja in vedno znova podarja boljši pogled v prihodnost. To je tista sila, ki poganja tisti nemir, ki omogoča ostati na poti rasti. Isto upanje nas vabi, da polno in v celoti živimo sedanost in smo s srcem navezani na družinsko življenje, kajti najboljši način, kako pripraviti in utrditi prihodnost, je v tem, da lepo živimo sedanost.

220. Na tej poti je treba prehoditi različna obdobja, ki vabijo, da se velikodušno razdajamo. Od prvega vtisa, za katerega je značilna močna čustvena privlačnost, pridemo do tega, da drugega potrebujemo in to občutimo kot del svojega življenja. Od tod pride človek do zavedanja, da mu medsebojna pripadnost ugaja, potem do razumevanja celotnega življenja kot načrta, ki ga imata oba, do zmožnosti, da postavimo srečo drugega nad lastne potrebe, in k veselju nad tem, da vidimo lastni zakon kot nekaj dobrega za širšo družbeno skupnost. Zorenje v ljubezni vključuje tudi to, da se naučimo »pogajati«. To ni kaka sebična drža ali trgovska igra, ampak vaja vzajemne ljubezni, kajti to »trgovanje« je prepletanost obojestranskih daril in odpovedi v dobro družine. V vsakem novem obdobju zakonskega življenja se je treba usesti skupaj, da bi se ponovno pogodila

in prišla do sporazumov, pri katerih ni ne zmagovalcev ne poražencev, temveč v njih oba zmagata. Pri zadevah domače hiše odločitve ne smejo biti sprejete enostransko in oba zakonca si delita odgovornost za družino. Vendar je vsaka domača skupnost enkratna in vsak dogovor v zakonu je drugačen.

221. Eden od vzrokov, ki vodijo k polomu v zakonu, so pretirano visoko pričakovanje od zakonskega življenja. Ko kdo odkrije stvarnost, ki je bolj nepopolna in zahtevna kot tisto, o čemer je sanjal, rešitev ni v tem, da hitro in neodgovorno pomisli na ločitev, ampak v tem, da sprejme zakon kot pot zorenja, na kateri je vsak od partnerjev Božje orodje za to, da drugemu pomaga rasti. Možno je spreminjanje, rast in razvijanje dobrih lastnosti, ki jih vsak nosi v sebi. Vsak zakon je nekakšna »odrešijska zgodovina«. To pa pomeni, da je treba predpostavljati dovzetnost, ki zaradi Božjega daru in ustvarjalnega in velikodušnega odgovora daje prostor vedno trdnejši in dragocenejši resničnosti. Morda je največja naloga moškega in ženske v ljubezni, da drug drugemu omogočita, da on postane bolj moški, ona bolj ženska. Pustiti rasti pomeni drugemu pomagati, da se oblikuje v svoji lastni istovetnosti. Zato je ljubezen neke vrste rokodelstvo. Če beremo svetopisemski odlomek o stvarjenju človeka, najprej vidimo, kako Bog »izoblikuje« moža (prim. 1 Mz 2,7), in kako kmalu potem opazi, da manjka nekaj bistvenega (prim. 1 Mz 2,18) in »oblikuje« še ženo, potem pa vidi moževo osuplost: »O, ta je zdaj prava!« (prim. 1 Mz 2,22-23). In potem se nam zazdi, da slišimo tisti čudoviti dvogovor, v katerem mož in žena začenjata odkrivati drug drugega. Kajti tudi v težavnih trenutkih drugi spet preseneti in se odprejo nova vrata za ponovno srečanje, kot bi bilo prvič. In v vsakem novem obdobju je treba znova »oblikovati« drug drugega. Ljubezen deluje tako, da eden čaka na drugega in to dela s potrpežljivostjo, ki je lastna rokodelcu in smo jo podedovali od Boga.

222. Spremljanje mora zakonca opogumljati, da bosta velikodušna v posredovanju življenja. »V skladu z osebnim in človeško vsestranskim značajem zakonske ljubezni je prava pot za načrtovanje družine pot sporazumnega dialoga med zakoncema, upoštevanja časov in spoštovanja dostojanstva sozakonca. V tem smislu je treba na novo odkriti okrožnico *O posredovanju človeškega življenja (Humanae vitae, 1968; prim. 10-14)* in apostolsko pismo *O družini (Familiaris consortio, 1981; prim. 14, 28-35)*, da bi delovali proti miselnosti, ki je pogosto sovražna do življenja«. »Odgovorno odločanje za starševstvo predpostavlja oblikovanje vesti, ki je 'človekovo najbolj skrito jedro in svetišče, kjer je čisto sam z Bogom, čigar glas zveni v človekovi notranjosti' (*Cerkev v sedanjem svetu, 1965, 16*). Kolikor bolj zakonca poskušata v svoji vesti poslušati Boga in njegove zapovedi (prim. Rim 2,15) in sprejemata duhovno spremljanje, toliko bolj postaja njuna odločitev notranje prosta vsake samovolje in prilagajanja načinom obnašanja v okolju.« [248] Jasna izjava 2. vatikanskega koncila ostaja v veljavi: Zakonci naj bi si »s skupnim preudarkom in prizadevnostjo ustvarili pravo sodbo: pri tem bodo upoštevali tako lastni blagor kakor tudi blagor otrok, naj bodo že rojeni ali pa šele pričakovani; upoštevali bodo tako gmotne kakor tudi duhovne razmere svoje dobe in svojega življenjskega položaja; končno bodo upoštevali blagor družinske skupnosti, svetne družbe in Cerkve same. To sodbo si morajo pred Bogom ustvariti navsezadnje zakonci sami.« [249] Z druge strani naj bi spodbujali »k uporabi metod, ki

temeljijo na ‚naravnih zakonih in času rodovitnosti‘ (Okrožnica *O posredovanju človeškega življenja*, 11). Pri tem je treba poudariti tole: »Te metode spoštujejo telo zakoncev, spodbujajo nežnost med njima in podpirajo vzgojo k pristni svobodi« (*Katekizem katoliške Cerkve*, 2370). Vedno je treba poudarjati, da so otroci čudovit Božji dar, veselje za starše in za Cerkev. Po njih Gospod obnavlja svet.« [250]

Nekaj pripomočkov

223. Sinodalni očetje so opozorili, da so »prva leta zakonskega življenja vitalno in občutljivo obdobje, ko zakonci rastejo v zavesti zahtevnosti in pomembnosti zakona. Iz tega izhaja zahteva po pastoralnem spremljanju, ki naj se nadaljuje po poroki (prim. Apostolsko pismo *O družini*, III. del). Pri tej pastoralni nalogi je zelo pomembna navzočnost izkušenih zakonskih parov. Župnija je tisti prostor, kjer so izkušeni pari na voljo mlajšim, po možnosti s pomočjo združenj, cerkvenih gibanj in novih občestev. Mladoporočence je treba spodbujati k bistveni nalogi, da sprejemajo otroke kot velik dar. Pri tem je pomembno poudarjati pomen družinske duhovnosti, molitve in udeležbe pri nedeljski evharistiji. Zakonske pare naj bi spodbujali k rednim srečanjem, da bi tako pospeševali rast duhovnega življenja in solidarnosti v konkretnih življenjskih zahtevah. Bogoslužje, molitveno življenje in evharistija za družine, zlasti obletnice poroke, se omenja kot pomembne dogodke pri evangelizaciji družin.« [251]

224. Ta pot je odvisna tudi od časa. Ljubezen potrebuje čas, ki je na voljo, podarjen čas, ki druge stvari postavi na drugo mesto. Za to, da bi se pogovorila, se brez naglice objela, da bi skupaj naredila načrte, da bi prisluhnila drug drugemu, se gledala, dala drug drugemu priznanje, da bi okrepila medsebojni odnos. Včasih je težava v vročičnem življenjskem ritmu ali v danih rokih delovnih obveznosti. Drugič je težava v tem, da tisti čas, ki ga preživita skupaj, ni posebno kakovosten. Skupen nam je le fizični prostor, nismo pa pozorni drug na drugega. Pastoralni delavci in zakonske skupine bi morali mladim ali krhkim zakonskim parom pomagati, da bi se naučili, kako se v teh trenutkih med seboj srečati, se ustaviti drug pred drugim in si med seboj deliti tudi trenutke molka, kar vse naj bi ju privedlo do tega, da bi začutila prisotnost sozakonca.

225. Zakonski pari, ki imajo dobro izkušnjo tovrstnega »učenja«, lahko drugim posredujejo praktične pripomočke, ki so njim samim pomagali: načrtovanje trenutkov neprisiljenega preživljanja skupnih trenutkov, časi razvedrila z otroki, različni načini, kako praznovati, prostori odprtosti za skupna duhovna doživetja. Lahko poučujejo druge pare tudi o sredstvih in načinih, ki pomagajo, kako trenutke bližine napolniti z vsebino in pomenom, da bi se naučili bolje komunicirati med seboj. To znanje je izredno pomembno, ko obledi svežina zaročnega časa. Kadar namreč nimata kaj početi skupaj, se kdo od njiju kaj hitro zateče k tehnologiji, se spomni na druge obveznosti ali poišče druge roke za objemanje ali pa pobegne pred neudobno zaupljivostjo.

226. Mlade zakonske pare je treba spodbujati, da si ustvarijo svojo navade, ki dajejo zdrav občutek stalnosti in varnosti; to se gradi z vrsto skupnih vsakdanjih obredov. Dobro je vedno začeti

jutro s poljubom in vsak večer blagosloviti drug drugega, čakati na drugega in ga sprejeti, ko pride domov, včasih iti skupaj ven in skupaj opravljati hišne naloge. Hkrati pa je tudi prav, da prekinemo vsakdanjo rutino s kakim praznovanjem, da ne bi izgubili zmožnosti praznovanja v družini, se veseliti prazničnega obhajanja lepih doživetij. Skupaj se morata čuditi Božjim darovom in skupaj gojiti navdušenje nad življenjem. Če znamo praznovati, ta sposobnost obnavlja energijo ljubezni, jo osvobaja enoličnosti in vsakdanje navade napolnjuje z barvo in upanjem.

227. Mi kot pastirji moramo družinam vlivati pogum, da bi rasle v veri. Zato je prav, da jih spodbujamo k pogosti spovedi, duhovnemu spremljanju in udeležbi na duhovnih obnovah. Treba jih je navajati tudi k temu, da bi si organizirali tedenske priložnosti za molitev v družini, kajti »družina, ki skupaj moli, ostane skupaj«. Včasih bi morali pri obiskovanju družin za trenutek sklicati vse družinske člane, da bi molili drug za drugega in družino zaupali Gospodovim rokam. Hkrati je prav, da vsakega od zakoncev spodbudimo, da si vzameta čas za osebno molitev, da je vsak sam pred Bogom, saj mora vsak nositi svoje skrite križe. Zakaj ne bi Bogu povedali, kaj nam vznemirja srce, ali ga prosili, naj nam da moči, da ozdravimo svoje rane, se mu priporočili za luč, ki jo potrebujemo, za to, da bi mogli držati svojo obljubo? Sinodalni očetje so poudarili tudi tole: »Božja beseda je vir življenja in družinske duhovnosti. Celotna družinska pastorala se bo morala notranje preoblikovati in člani domače Cerkve se morajo oblikovati z molitvenim in skupnim branjem Svetega pisma. Božja beseda ni veselo oznanilo samo za človekovo zasebno življenje, ampak tudi merilo za presojo in luč za razločevanje raznih izzivov, s katerimi se spopadajo zakonci in družine.« [\[252\]](#)

228. Zgodi se, da eden od zakoncev ni krščen ali ne želi živeti verskih obveznosti. Ta ravnodušnost drugega je za drugega zakonca, ki bi rad živel in rasel kot kristjan, gotovo nekaj bolečega. Kljub temu je mogoče najti nekaj skupnih vrednot, ki jih lahko delita med seboj in jih z navdušenjem negujeta. Ljubiti neverujočega zakonskega druga, ga osrečevati, lajšati njegovo trpljenje in z njim deliti življenje je v vsakem primeru pot posvečevanja. Z druge strani je ljubezen Božji dar in tam, kjer se razliva, daje čutiti svojo spreminjevalno moč, večkrat na skrivnosten način in prav do tega, da je »posvečen neverni mož po ženi posvečen, in posvečena je neverna žena po možu« (1 Kor 7,14).

229. Župnije, gibanja, šole in druge cerkvene ustanove lahko opravljajo razne vrste pomoči za zdravljenje in poživljanje družin. Na primer s pomočjo zbiranja zakonskih parov iz soseščine ali po prijateljstvih, kratkih duhovnih obnov, s predavanji strokovnjakov o čisto konkretnih težavah družinskega življenja, z zakonskimi svetovalnicami, z misijonarskimi delavci, ki so posebej pripravljene za to, da se pogovarjajo z zakonci o njihovih težavah in željah, s posvetovalnicami za različne družinske težave (odvisnost, nezvestoba, nasilje v družini), s prostori za duhovno zbranost, z delavnicami za pomoč staršem s težavnimi otroki in s srečanji družin. Župnijsko tajništvo mora biti pripravljeno, da ljubeznivo sprejema družine v stiskah in skrbi zanje ali jih napoti k tistim, ki so jim sposobni pomagati. Tudi zakonske skupine predstavljajo pastoralno oporo, tako s pomočjo v času misijona, z molitvijo, izobraževanjem ali z vzajemno pomočjo. Te skupine nudijo

priložnost za dajanje, za družinsko življenje, ki je odprto do drugih, za skupno življenje iz vere; so pa tudi sredstvo, ki lahko dela zakon trden in mu omogoča rast.

230. Res je, da veliko zakoncev po poroki izgine iz krščanskega občestva, vendar pogosto zamudimo nekatere priložnosti, v katerih se spet pojavijo in bi jim lahko ponovno na privlačen način približali ideal krščanskega zakona ter jih povezali z različnimi oblikami spremljanja. Mislim na primer na krst otroka, na prvo obhajilo ali kadar se udeležijo pogrebne svečanosti ali svatbe kakega sorodnika ali prijatelja. Skoraj vsi zakonski pari se spet pojavijo ob takih priložnostih, ki bi jih lahko bolje uporabili. Drug način zблиžanja je blagoslov hiše (stanovanja) ali obisk Marijine podobe, kar daje priložnost, da razvijemo pogovor o stanju v družini. Koristno je lahko tudi, če zrelejšim zakonskim parom zaupamo nalogo, da spremljajo mlade poročene zakonce v svoji soseski tako, da jih obiskujejo, jih spremljajo v njihovih začetkih in jim predlagajo način, kako rasti. Pri sedanjem življenjskem ritmu večina zakonskih parov ne bo pripravljena za pogosto srečevanje, ne smemo pa se omejiti na pastoralo malih *elit*. Družinska pastorala mora biti danes v bistvu misijonarska; treba je iti ven, biti ljudem blizu, namesto da bi se omejili na to, da smo ustanova s tečaji za tisto peščico, ki jih obiskuje.

Prinašati luč v krize, bojazni in težave

231. Naj bo nekaj besed namenjeno tistim, ki so v svoji ljubezni že prišli do zrelosti novega vina zaročne dobe. Ko postane vino zaradi te izkušnje poti zrelejše, potem se pojavi in se v vsej polnosti razcvete zvestoba v drobnih življenjskih dogodkih. To je zvestoba pričakovanja in potrpljenja. Ta zvestoba, ki je polna žrtvovanja in veselja, se razcveta v obdobju življenja, v katerem vse dosega zrelost starosti in začnejo oči žareti ob opazovanju otrok svojih otrok. Ta ljubezen je bila zvesta že od vsega začetka, vendar je zdaj postala bolj zavest-na, ustalila se je in dozorela v vsakdanjem presenečenju odkrivanja – dan za dnem, leto za letom. Kot je učil sv. Janez od Križa: »Stari zaljubljeni, ki so že privajeni in izkušeni (...), so podobni staremu vinu (...), ki ne kaže več čutnega kipenja niti divjega zunanjega nemira in ognja. Že okušajo sladkost ljubezenskega vina, ki (...) se jim pretaka v notranjosti duše ...« [253] To predpostavlja, da so bili sposobni skupaj prestati krize in obdobja strahu, ne da bi bežali pred izzivi in brez prikrivanja težav.

Izzivi kriz

232. V družinskih zgodbah se pojavljajo vse vrste kriz, ki so tudi del njene dramatične lepote. Treba je krizo odkriti, da premagana kriza ne bi oslabilala odnosa, ampak vodila k temu, da vino povezave postane bolj kakovostno, se ustali in dozori. Ne živimo skupaj zato, da bi bili vedno manj srečni, temveč zato, da bi se naučili biti srečni na drugačen način; začeti je treba z možnostmi, ki jih odpira vsako novo obdobje. Vsaka kriza pomeni čas učenja, ki daje možnost, da poglobimo moč skupnega življenja ali vsaj najdemo nov smisel v zakonu. V nobenem primeru se ne smemo zadovoljiti z nazadovanjem, s komaj znosno povprečnostjo. Nasprotno, če vzamemo zakon kot

nalogo, ki pomeni tudi premagovanje ovir, bomo v vsaki krizi videli priložnost, da pridemo do tega, da bomo skupaj pili boljše vino. Dobro je spremljati zakonce, da bi lahko krize, v katere zaidejo, presegli, in bodo sposobni soočiti se z izzivom in krizam odmeriti pravi prostor v življenju družine. Zakonski pari, ki imajo že bogate izkušnje, morajo biti pripravljene, da druge tako spremljajo pri tem odkrivanju, da jih krize ne prestrašijo in jih tudi ne pripravijo do tega, da bi delali prehitre odločitve. Vsaka kriza v sebi skriva dobro novico; kako jo slišati, se naučimo tako, da bolj natančno nastavimo sluh srca.

233. Neposredni odziv na krizo je, da se upiramo in se postavimo v obrambno držo, ker čutimo, da izgublamo nadzor, kajti kriza pokaže, kako naš način življenja ni dovolj dober in to nam ni prijetno. Potem poskušamo težave zanikati, jih prikriti, relativizirati njihov pomen, zanašati se na to, da bo kriza s časom prešla. Toda to le zavlačuje rešitev in vodi k temu, da porabimo veliko energije za nekoristno odrivanje, kar še bolj zapleta zadeve. Vezi slabijo, krepki pa se zapiranje, ki škoduje zaupanju. V krizi, ki je ne priznamo, je najbolj prizadeto sporazumevanje. Tako postane tisti, ki je bil »človek, ki ga ljubim«, vedno bolj »od nekdanj moj partner«, potem le še »oče ali mati mojih otrok« in končno tujec oziroma tujka.

234. Če se hočemo spoprijeti s krizo, moramo biti prisotni. To ni lahko, kajti včasih se ljudje osamijo, da ne bi pokazali, kaj občutijo; umaknejo se v malenkostno in varljivo molčanje. V tem trenutku je nujno treba poiskati možnosti, da se pogovorimo od srca k srcu. Težava je v tem, da je v trenutku krize zelo težko priti do takega pogovora, če se pogovora nismo nikoli naučili. To je prava umetnost, ki se je človek nauči v mirnih časih in jo potem lahko s pridom uporabi v težavnih obdobjih. Treba je pomagati tako, da v srcih zakoncev zaznamo najbolj skrite vzroke in se z njimi spopademo, kot je treba sprejeti porod, ki bo minil in bo za seboj pustil nov zaklad. Vendar so odgovori na opravljene ankete pokazali, da se večina v težavnih ali kritičnih položajih ne obrača na pastoralne spremljevalce, ker jih ne doživlja kot razumevajoče, kot tiste, ki so ljudem blizu, kot stvarne in življenjske. Zato se bomo zdaj poskusili bolj približati zakonskim krizam s pogledom, ki ne spregleda bremena njihove bolečine in tesnob.

235. So splošne krize, ki se navadno pojavijo v vsakem zakonu, kot je začetna kriza, ko se morata zakonca naučiti, kako uskladiti razlike in se osamosvojiti od staršev; ali kriza ob prihodu otroka z novimi čustvenimi izzivi; kriza otrokovega odraščanja, ki spreminja navade zakonskega para; kriza otrokove pubertete, ki zahteva veliko moči, starše vrže iz ravnotežja in ju včasih razdvoji; kriza »izpraznjenega gnezda«, ki zakonca prisili k temu, da se spet posvetita samim sebi; kriza, ki izhaja iz starostne oslabelosti staršev zakonskega druga, ki zahteva več prisotnosti, več nege in težke odločitve. To so težke situacije, ki povzročajo tesnobo, občutke krivde, depresije ali stanja izčrpanosti, ki lahko zvezo hudo prizadenejo.

236. Tem je treba prišteti osebne krize, ki so povezane z gospodarskimi, delovnimi, čustveni in družbenimi težavami, ter vplivajo na zakonski par. In pridružijo se še nepričakovane okoliščine, ki lahko spreminjajo družinsko življenje in zahtevajo pot odpuščanja in sprave. Hkrati ko poskuša

napraviti korak k spravi, se mora vsakdo z vedro ponižnostjo vprašati, če ni sam ustvaril pogojev, ki drugega izpostavljajo nevarnosti, da naredi določene napake. Nekateri družine propadejo, če se zakonca začneta medsebojno obtoževati, vendar »izkušnja kaže, da se velik odstotek zakonskih kriz zadovoljivo premaga z ustrezno pomočjo in spravno močjo milosti. Temeljna izkušnja v družinskem življenju je, da znamo odpuščati in smo deležni odpuščanja.« [254]

»Težavna umetnost sprave, ki potrebuje podporo milosti, zahteva velikodušno sodelovanje sorodnikov in prijateljev in včasih tudi zunanjo strokovno pomoč«. [255]

237. Vedno pogosteje se dogaja, da človek, ki ima občutek, da ni dobil tistega, kar si želi, ali da se ni izpolnilo tisto, o čemer je sanjal, to jemlje kot dovolj velik razlog, da prekine zakonsko zvezo. Tako nikoli ne bo imel trajnega zakona. Včasih je dovolj za odločitev, da je vsega konec, kako nezadovoljstvo, kaka odsotnost v trenutku, v katerem bi kdo potreboval drugega, ranjen ponos ali kaka nedoločena bojazen. Nekateri primeri so posledica neizogibnih človeških slabosti, ki se jim pripisuje prevelika teža. Na primer občutek, da kdo ni dobil popolnega odgovora; ljubosumnost; razlike, ki se pojavijo med obema; privlačnost drugega človeka; novi interesi, ki začenjajo osvajati srce; telesne spremembe soproga oziroma soproge in veliko drugih stvari, ki so prej kot napadi na ljubezen priložnosti, ki vabijo k temu, da bi jo spet enkrat na novo obudili v življenje.

238. Nekateri imajo v teh pogojih potrebno zrelost, da drugega – ne glede na omejitve odnosa – na novo izberejo in z realizmom sprejmejo dejstvo, da ta ne more zadovoljiti vseh sanj, ki smo jih gojili v sebi. Izognejo se temu, da bi videli sebe le kot žrtev, uporabijo male in omejene možnosti, ki jim jih nudi družinsko življenje, in stavijo na to, da bodo zvezo z vztrajnim delom in trudom okrepili. Kajti navsezadnje spoznajo, da je vsaka kriza kot nova pritrditev, ki omogoči, da se ljubezen znova rodi, okrepljena, spremenjena, zrelejša in bolj razsvetljena. Na osnovi doživete krize dobi človek pogum, da poišče globoke korenine tega, kar se dogaja, si upa spet pogajati in sklepati temeljne sporazume o tem, kako najti novo ravnovesje in skupaj zakorakati v novo obdobje. S tako držo stalne odprtosti se dá premagati veliko težkih situacij. Zaradi spoznanja, da je sprava možna, se vsaj danes zdi »služba, ki se posveča tistim, katerih zakonski odnos je porušen, posebno nujna«. [256]

Stare rane

239. Razumljivo je, da pride do kriz v družinah takrat, ko eden njenih članov ni v polnosti razvil načina, kako vstopiti v odnos, ker še ni pozdravil ran iz tega ali onega obdobja svojega življenja. Slabo preživeto otroštvo ali mladostništvo je rodovitna prst za osebne krize, ki lahko prizadenejo zakon. Ko bi bili vsi ljudje normalno dozoreli, bi bile krize manj pogoste in manj boleče. Je pa dejstvo, da se morajo včasih štiridesetletniki potruditi, da pridejo do zrelosti, ki bi jo morali doseči že ob koncu odraščanja. Včasih kdo ljubi s sebično, za otroka značilno ljubeznijo, ki je ostala na stopnji, v kateri je resničnost popačena in si človek v svoji muhavosti predstavlja, da se vse vrti okoli njegovega jaza. To je nenasitna ljubezen, ki kriči ali joka, če ne dobi, kar si želi. V drugih primerih kdo ljubi z ljubeznijo, ki je obtičala na pubertetniški stopnji in jo zaznamujejo prepirljivost,

zajedljiva kritika, navada obtoževanja drugih ter logika čustva in domišljije; drugi naj bi polnili njegovo praznino ali bi se morali ravnati po njegovih muhah.

240. Številni ljudje preživijo otroštvo, ne da bi kdaj začutili, da so brezpogojno ljubljene, in to poškoduje zmožnost, da bi zaupali in se prepustili drugemu. Slab odnos z lastnimi starši ter brati in sestrami, ki ni bil nikoli ozdravljen, se kasneje spet pojavi in škoduje zakonskemu življenju. Potem je treba iti skozi proces osvobajanja, s katerim se niso še nikoli soočili. Če odnos med zakoncema ni dober, bi morali, preden sprejmemo važne odločitve, zagotoviti, da vsak zakonec gre po tej poti zdravljenja svoje zgodovine. To zahteva, da človek uvidi, kako zelo nujno je, da si izprosi milost, da bi mogel odpustiti in prositi za odpuščanje. Sprejemati pomoč, iskati pozitivne nagibe in to poskušati vedno znova. Vsakdo mora biti zelo pošten sam s seboj, sicer ne more spoznati, da so v njegovem načinu, kako živi ljubezen, prisotne te oblike nezrelosti. Če se zdi, da je še tako očitno, da je vsa krivda na strani drugega, vendar nikoli ni mogoče premagati krize, če pričakujemo, da se samo drugi spremeni. Treba se je vprašati tudi o tem, kako bi mogel še dozoreti ali se ozdraviti, da bi pospešil premagovanje spora.

Spremljanje po razpadih in ločitvah

241. V nekaterih primerih zahteva uveljavljanje lastnega dostojanstva in koristi otrok to, da postavimo jasno mejo pretiranim zahtevam drugega, veliki krivici, nasilju ali pomanjkanju spoštovanja, ki je postalo že stalnica. Treba je priznati, »da so primeri, v katerih je ločitev neizogibna. Včasih lahko postane moralno nujna, če gre za to, da slabotnejšega zakonca ali majhne otroke zavarujemo pred hujšimi poškodbami, ki jih povzroča nadutost in nasilje, poniževanje in izkoriščanje, zanemarjanje in ravnodušnost«. [257] Vendar je treba na ločitev »gledati kot na skrajno sredstvo, potem ko se je ponesrečil vsak razumen poskus sprave«. [258]

242. Sinodalni očetje opozarjajo: »Posebno sposobnost razlikovanja je treba posvetiti pastoralnemu spremljanju ločenih, razvezanih in zapuščenih. Predvsem je treba sprejeti in spoštovati trpljenje tistih, ki so po krivici utrpeli ločitev ali razvezo ali zapuščenost, ali pa so bili zaradi nasilja sozakonca prisiljeni prekiniti skupno življenje. Ni preprosto odpustiti prizadejano krivico, vendar milost omogoča tudi to. Iz tega sledi nujnost dušnega pastirstva sprave in posredovanja (mediacije), tudi v posebnih ustanovah za pogovor, ki naj jih ustanovijo škofije.« [259] Hkrati morajo spodbujati »ločene, ki niso vnovič poročeni in pogosto pričujejo za zakonsko zvestobo, da v evharistiji najdejo hrano, ki jih podpira v njihovem položaju. Krajevno občestvo in duhovniki morajo te ljudi skrbno spremljati, predvsem kadar so tu otroci ali trpijo zaradi hude revščine«. [260] Propad družine je še veliko bolj travmatičen in boleč, kadar vlada revščina, kajti potem je na voljo veliko manj sredstev za to, da bi si na novo uredili življenje. Reven človek, ki izgubi varovalni prostor družine, je dvojno izpostavljen zanemarjanju in vsem vrstam nevarnosti za njegovo integriteto.

243. Kar zadeva ločene, ki živijo v novi zvezi, je pomembno, da jim damo čutiti, da so del Cerkve,

da »nikakor niso izobčeni« in se jih ne obravnava kot izobčene, ker so vedno del cerkvenega občestva (communio). [261] Ti primeri »terjajo pozorno razlikovanje in spremljanje z velikim spoštovanjem. Pri tem se je treba izogibati takega načina govorjenja in ravnanja, ki bi ga prizadeti utegnili občutiti kot obtožujočega (diskriminatornega). Takšna skrb zanje ne pomeni oslabitve vere v krščanskem občestvu ali njegovega pričevanja glede nerazvezljivosti zakona. Nasprotno, ravno v takšni skrbi se izraža ljubezen do bližnjega.« [262]

244. Z druge strani so številni sinodalni očetje »poudarjali, naj bodo postopki za ugotavljanje ničnosti zakona dostopnejši in bolj prilagodljivi ter po možnosti povsem brezplačni«. [263] Počasni postopki spravljajo ljudi v slabo voljo in jih utrujajo. Oba moja najnovejša dokumenta v zvezi s to temo sta uvedla poenostavitev postopka za možno razglasitev ničnosti zakona. [264] Z njima sem hotel tudi z vso jasnostjo potrditi, »da je škof sam v svoji Cerkvi, kateri je postavljen za pastirja in glavo, sodnik njemu zaupanih vernikov«. [265] »Uveljavitev teh dokumentov posledično predstavlja veliko odgovornost škofov ordinarijev, ki so poklicani, da sami presodijo nekatere postopke in v vsakem primeru vernikom zagotovijo enostavnejši dostop do pravice. To predpostavlja izobraževanje dovolj velikega števila strokovnega osebja – sestavljenega iz duhovnikov in laikov –, ki se prednostno posveča tej cerkveni službi. Zato bo potrebno, da ljudem, ki živijo ločeno, ali parom, ki doživljajo krizo, dati na voljo službo za informiranje, povezano dušnim pastirstvom družine, za svetovanje in poravnave, ki bo na voljo tudi v zvezi s predhodno preiskavo (prim. *Motu proprio Gospod Jezus, usmiljeni sodnik*, čl. 2–3).« [266]

245. Sinodalni očetje so poudarili tudi »posledice ločitve ali razveze pri otrocih, ki so v vsakem primeru nedolžne žrtve«. [267] Oni so prva skrb – nad vsemi premisleki, ki jih lahko opravimo –, ki jih ne sme zamegliti noben drug interes ali namen. Prosim ločene starše: »Nikoli, nikoli, nikoli ne smete jemati otroka za talca! Zaradi številnih težav in različnih razlogov ste šli narazen. Življenje vam je naložilo to preizkušnjo, toda otroci ne smejo nositi bremena te ločitve, ne sme se zgoditi, da bi bili kot talci uporabljeni proti drugemu zakoncu. Ko odraščajo, morajo slišati mater, kako lepo govori o njihovem očetu, čeprav nista skupaj, in da oče lepo govori o materi.« [268] Neodgovorno je, če kdo z namenom, da bi si zagotovil otrokovo naklonjenost, da bi se maščeval ali branil sebe, kvari podobo očeta ali matere, kajti to škoduje otrokovemu notranjemu življenju in povzroča rane, ki jih je težko ozdraviti.

246. Čeprav ima Cerkev razumevanje za trenutke nesoglasja, skozi katere morajo iti zakonske zveze, ne sme nehati biti glas najšibkejših: otrok, ki trpijo, pogosto molče. »Kljub naši domnevno visoko razviti občutljivosti in vsem našim pretanjenim psihološkim analizam se sprašujem, ali smo dovolj občutljivi za duševne rane otrok (...) Ali zaznavamo težo gore, ki pritiska na otrokovo dušo v družinah, kjer slabo ravnajo drug z drugim in si med seboj povzročajo bolečine, dokler ne pride tako daleč, da je pretrgana vez zakonske zvestobe?« [269] Te slabe izkušnje ne prispevajo k temu, da bi ti otroci dozorevali k temu, da bi bili sposobni za resnične in dokončne zaveze. Zato krščanske skupnosti ne smejo zapustiti ločenih staršev in teh, ki živijo v novi zvezi. Nasprotno, morajo jih vključiti in jih spremljati pri njihovi vzgojni nalogi. Kajti »kako bi sicer mogli tem staršem

svetovati, naj naredijo vse, da bodo otroke vzgojili za krščansko življenje in jim bodo zgled prepričane in dejavne vere, če jih držimo stran od življenja skupnosti, kakor da so izobčeni? Skrbeti je treba za to, da se jim ne nalagajo nobena druga bremena poleg tistih, ki jih morajo otroci v tem položaju že sicer nositi !« [270] Če staršem pomagamo zdraviti rane, in jim stojimo duhovno ob strani, stori to dobro tudi otrokom; potrebujejo družinsko obličje Cerkve, ki jim v tej boleči izkušnji daje oporo. Ločitev je zlo in to, da število ločitev raste, je zelo zaskrbljujoče. Zato ni dvoma, da je naša najvažnejša pastoralna naloga glede družin ta, da krepimo ljubezen in prispevamo k zdravljenju ran. Tako lahko preprečujemo stopnjevanje te drame našega časa.

Nekateri zapleteni primeri

247. »Težave, ki nastanejo v zakonih različnih krščanskih veroizpovedi, terjajo posebno pozornost: ‚Zakoni med katoličani in drugimi krščenimi pa vsebujejo, čeprav na svoj način, številne prvine, ki jih velja ceniti in razvijati, bodisi zaradi njihove notranje vrednosti bodisi zaradi prispevka, ki ga lahko dajo ekumenskemu gibanju. Zato si je treba prizadevati za odkritosrčno sodelovanje med katoliškim in nekatoliškim duhovnikom in to že pri pripravi na zakon in poroko› (Apostolsko pismo *O družini*, 78). Kar zadeva skupno udeležbo pri evharistiji, spominjamo, da ‚je treba odločitev o tem, ali se nekatoliškemu poročencu oziroma poročenki dovoli evharistično obhajilo, sprejeti v soglasju s splošnimi določbami v tej zadevi, ki obstajajo tako glede vzhodnih kristjanov kakor glede drugih kristjanov, in ob upoštevanju posebne okoliščine, ko zakrament krščanskega zakona prejemata kr-ščena kristjana. Čeprav sta zakoncema v mešanem zakonu skupna zakramenta krsta in zakona, lahko velja skupna udeležba pri evharistiji za izjemo. V vsakem primeru se je tre-ba držati zgoraj naštetih določb‘ (Papeški svet za pospeševanje edinosti kristjanov, *Ekumenski pravilnik. Pravilnik za uporabo načel in določb o ekumenizmu*, 25. marca 1993, 159. 160).« [271]

248. »Zakoni med pripadniki različnih ver predstavljajo prednosten prostor za medverski pogovor«. »S seboj prinašajo nekatere posebne težave, tako glede krščanske istovetnosti družine kot tudi glede verske vzgoje otrok (...) Dejstvo, da se tako na misijonskih območjih kot v deželah z dolgim krščanskim izročilom povečuje število družin, v katerih sta zakonca različne vere, nazorno kaže, kako nujno potrebno je poskrbeti za diferencirano dušno pastirstvo, ki bo ustrezalo različnim družbenim in kulturnim okoljem. V nekaterih deželah, kjer ni verske svobode, je krščanski partner prisiljen prestopiti v drugo vero, da bi se lahko poročil in ne more niti s spregledom obhajati cerkvene poroke niti ne more dati krstiti otrok. Zato moramo podpirati prizadevanje, da bi se spoštovala verska svoboda vsakega človeka.« [272] »Potrebno je ljudem, ki se povežejo v takem zakonu, namenjati posebno pozornost, in to ne samo v času pred sklenitvijo zakona. S posebnimi nalogami se srečujejo zakonski pari in družine, v katerih je eden od zakoncev katoličan, drugi pa brez vere. V takih primerih se je potrebno prepričati, da se lahko evangelij živi tudi v takem primeru in se omogoči vzgoja otrok v krščanski veri.« [273]

249. »Posebne težave nastajajo v zvezi z dostopom do krsta ljudem, ki se znajdejo v zapletenem

zakonskem odnosu. Gre za ljudi, ki so vstopili v trajno zakonsko zvezo v času, ko vsaj eden od partnerjev še ni poznal krščanske vere. Škofje so poklicani, da se v teh primerih sami odločijo in pri tem na prvem mestu upoštevajo duhovno korist zakoncev.« [274]

250. Cerkev svojo držo naravnava po Jezusu, Gospodu, ki se je daroval za vsakega človeka, brez izjeme, v ljubezni brez omejitev. [275] S sinodalnimi očetmi sem premišljeval o položaju družin, ki v njihovi sredi živijo ljudje z istospolno usmerjenostjo, o izkušnji, ki ni lahka ne za starše in ne za otroke. Zato bi radi predvsem poudarili, da moramo spoštovati dostojanstvo vsakega človeka in ga sprejemati, ne glede na njegovo spolno usmerjenost, ter se skrbno izogibati »slehnemu zapostavljanju« [276] ali celo temu, da bi bili do njega napadalni in nasilni. Nasprotno, pomembno je, da omogočimo spoštljivo spremljanje tistih, ki kažejo istospolne težnje, da bi lahko dobili potrebno pomoč, da bi razumeli Božjo voljo in jo v življenju v celoti izpolnili. [277]

251. Med razpravo o dostojanstvu in poslanstvu družine so sinodalni očetje opozorili: »Glede prizadevanj, da bi zveze med istospolnimi osebami izenačili z zakonom, je treba povedati, da ni nikakršne osnove za analogijo med istospolnimi življenjskimi skupnostmi in Božjim načrtom o zakonu in družini. Nesprejemljivo je, »da glede tega vprašanja izvajajo pritisk na krajevne Cerkve in da mednarodne organizacije pogojujejo denarno pomoč za revne dežele z uvedbo 'zakona' med osebami istega spola v zakonodajo«. [278]

252. Enostarševske družine so nastale pogosto zato, ker se »telesne matere ali očetje niso hoteli vključiti v družinsko življenje; zaradi nasilja, iz katerega je moral pobegniti eden od staršev z otroki; zaradi smrti enega od staršev; tako da je eden od staršev družino zapustil ali podobnih primerov. Kakršen koli je že razlog, mora tisti od staršev, ki živi skupaj z otrokom, najti podporo in tolažbo pri drugih družinah, ki tvorijo krščansko skupnost, kakor tudi pri pastoralnih ustanovah župnije. Te družine pogosto dodatno težijo hudi gospodarski problemi, negotova zaposlitev, težave v zvezi z vzdrževanjem otrok ali stanovanjski problem.« [279]

Ko družino prizadene smrt

253. Včasih družino prizadene smrt ljubljene osebe. Tedaj moramo ponuditi luč vere in spremljati družine, ki v teh trenutkih trpijo. [280] Ko bi zapustili družino takrat, ko jo je prizadela smrt, bi to bilo veliko pomanjkanje usmiljenja in bi pomenilo, da smo zamudili veliko pastoralno priložnost. Taka drža nam lahko zapre vrata za vsako drugo možnost evangelizacije.

254. Razumem tesnobo tistega, ki je izgubil zelo ljubljenega človeka, soproga oziroma soprogo, s katerim oziroma s katero je delil toliko stvari. Sam Jezus je bil globoko pretresen in je jokal ob žalovanju za prijateljem (prim. Jn 11,33.35). In kako ne bi mogel razumeti tožbe tistih, ki so izgubili otroka? Kajti to »je tako, kot da se je ustavil čas: Odpre se brezno, ki požre preteklost in tudi prihodnost (...) In včasih ljudje celo Bogu pripišejo krivdo. Koliko ljudi – razumem jih – je jeznih na Boga.« [281] »Ovdovelost [predstavlja] posebno težko izkušnjo (...) V trenutku, ko morajo

prestajati to izkušnjo, nekateri pokažejo, da je mogoče s še večjo predanostjo podariti lastne moči otrokom in vnukom, in v tej izkušnji ljubezni najdejo novo vzgojno poslanstvo (...) Tiste, ki ne morejo računati na sorodnike, od katerih bi lahko prejeli ljubezen in bližino, mora krščanska skupnost podpreti s posebno pozornostjo in jim pomagati, posebno če so v pomanjkanju.« [282]

255. Na splošno terja žalovanje za umrlimi precej časa in če hoče dušni pastir spremljati ta proces, se mora prilagoditi potrebam vsake stopnje žalovanja posebej. Skozi celoten proces se zastavljajo vprašanja o vzrokih smrti; o tem, kaj bi bil človek lahko storil; o tem, kaj doživlja človek v trenutkih pred smrtjo. Notranji mir se lahko doseže z iskreno in potrpežljivo molitvijo. V nekem trenutku žalovanja moramo žalujočim pomagati priti do uvida, da morajo, čeprav so izgubili ljubljenega človeka, izpolniti svojo nalogo in da ni dobro, če se podaljšuje žalovanje, misleč da se s tem rajnemu izkazuje spoštovanje. Ljubljeni človek ne potrebuje ne našega trpljenja niti mu ni do tega, da si uničujemo življenje. Prav tako ni najboljši izraz ljubezni, da se ga vsak trenutek spominjamo in ga omenjamo, kajti to pomeni, da smo odvisni od neke preteklosti, ki je ni več, namesto da bi ljubili pokojnika, ki se sedaj nahaja v onstranstvu. Telesno ne more biti več navzoč, vendar: »... močna kakor smrt je ljubezen« (Vp 8,6). Ljubezen v sebi nosi zmožnost posebnega zaznavanja, kar ji omogoča, da sliši tisto, kar nima glasu, in vidi, kar je nevidno. To ne pomeni, da bi si ljubljenega človeka predstavljali takega, kakršen je bil, ampak naj bi ga sprejemali spremenjenega, kakršen je zdaj. Ko je prijateljica Marija hotela Jezusa po vstajenju močno objeti, jo je prosil, naj se ga ne dotika (prim. Jn 20,17), da bi jo uvedel v drugačen način srečevanja.

256. Tolaži nas spoznanje, da za tiste, ki umrejo, ni popolnega uničenja, in vera nam zagotavlja, da nas Vstali ne bo nikoli zapustil. Tako lahko preprečujemo, da bi smrt »zastrepila naše življenje, razdrila naše zveze in nas pustila pasti v praznino«. [283] Sveto pismo govori o Bogu, ki nas je ustvaril iz ljubezni in nas naredil tako, da se naše življenje s smrtjo ne konča (prim. Mdr 3,2-3). Sv. Pavel nam govori o srečanju s Kristusom neposredno po smrti: »... željo imam, biti razvezan in biti s Kristusom« (Flp 1,23). Z njim nas po smrti pričakuje to, »kar je Bog pripravil njim, ki ga ljubijo« (1 Kor 2,9). Hvalospev bogoslužja za umrle to zelo lepo ubesedi: »Res nas žalosti usoda smrti, toda tolaži nas obljuba prihodnje nesmrtnosti. Tvojim vernim, Gospod, se življenje spremeni, ne pa uniči.« Kajti naši sorodniki niso izginili v temo nič; upanje nam zagotavlja, da so v dobrih in močnih Božjih rokah«. [284]

257. Eden od načinov, kako lahko vzdržujemo stik z našimi ljubljenimi umrlimi, je ta, da zanje molimo. [285] Sveto pismo pravi, da je »za rajne moliti sveta in pobožna misel« (2 Mkb 12,44-45). »Naša molitev zanje jim lahko ne le pomaga, marveč tudi napravi njihovo priprošnjo za nas učinkovito.« [286] Janezovo *Razodetje* prikazuje mučence, kako prosijo za tiste, ki na zemlji trpijo zaradi krivice (prim. 6,9-11), v solidarnosti s tem svetom, ki je na poti. Nekateri svetniki so pred svojo smrtjo tolažili svoje ljubljene bližnje s tem, da so jim obljubili, da jim bodo blizu s svojo pomočjo. Sv. Terezija iz Lisieuxa je čutila, da bo iz nebes še naprej delala dobro. [287] Sv. Dominik je zatrdil, da bo »po smrti bolj koristen (...), bolj mogočen za dobivanje milosti«. [288] To so vezi ljubezni, [289] kajti »zedinjenje potnikov z brati, ki so zaspali v Kristusovem miru, se

nikakor ne pretrga, temveč se (...) s skupno deležnostjo pri duhovnih dobrinah še okrepi«. [290]

258. Če smrt sprejmemo, se nanjo lahko pripravimo. Naša naloga pa je, da v ljubezni do teh, ki so z nami na poti, rastemo vse do dne, ko »smrti ne bo več (...) ne bo več ne žalovanja ne vpitja ne bolečine« (Raz 21,4). Tako se pripravljamo tudi na to, da se bomo spet srečali z ljubljenimi ljudmi, ki so že umrli. Jezus, ki je sina, ki je bil umrl, »dal (...) njegovi materi« (Lk 7,15), bo podobno ravnal z nami. Nikar ne tratimo svojih moči s tem, da bi se leta in leta zadrževali v preteklosti. Čim bolje živimo na tem svetu, toliko več sreče bomo lahko v nebesih delili s svojimi ljubljenimi. Kolikor bolje nam uspe zoreti in rasti, toliko več lepih stvari bomo lahko njim prinesli za nebeško gostijo.

Sedmo poglavje

KREPITI VZGOJO OTROK

259. Starši imajo vedno vpliv na moralni razvoj svojih otrok – k dobremu ali k slabemu. Zato je najbolje, da sprejmejo to neizogibno nalogo in jo zavestno, navdušeno, preudarno in stvarno izpolnijo. Ker je naloga družinske vzgoje zelo pomembna in je postala zelo zapletena, bi rad to točko obravnaval posebej in bolj obširno.

Kje so otroci?

260. Družina ne sme nehati biti prostor varstva, spremljanja, vodstva, čeprav mora vedno znova iznajdevati nove metode in sredstva. Treba je premisliti, čemu hočemo izpostaviti otroke. Zato ni mogoče iti mimo vprašanj, kdo skrbi za njihovo zabavo in razvedrilo, kdo preko zaslonov vdira v stanovanje, kakšnemu vodstvu prepuščamo otroke v prostem času. Samo tisti trenutki, ki jih mi preživimo z njimi, ko se z njimi preprosto ljubeče pogovarjamo o pomembnih stvareh, in ugodne možnosti, ki jih ustvarjamo, da bi svoj čas dobro uporabili, bodo pripomogli k temu, da omejimo škodljive vplive. Potreben je stalen nadzor. Nikoli ni zdravo, prepuščati otrok samim sebi. Starši morajo svoje otroke in mladostnike usmerjati in pripravljati, da bodo znali obvladati situacije, v katerih se lahko pojavi na primer nevarnost nasilja, zlorabe ali uživanja mamil.

261. Vendar pa pretirana skrb ni vzgojna in ni mogoče imeti pod nadzorom vseh možnih situacij, v katere otrok lahko zaide. Tu velja načelo: »čas je pomembnejši kakor prostor«. [291] Se pravi, da gre bolj za to, da sprožamo procese, kot da obvladujemo prostore. Če je oče obseden s tem, da mora vedeti, kje je njegov sin, in hoče nadzorovati njegovo gibanje, se trudi samo za to, da bi obvladoval prostor. Tako ga ne bo vzgajal, ne bo ga krepil in ga ne bo pripravil na to, da bi se postavil po robu nevarnostim. Bistveno je predvsem, da v sinu z veliko ljubezni sproži procese zorenja njegove svobode, usposabljanja, celostne rasti in gojenja pristne samostojnosti. Le tako se bo sin znal braniti in v težkih okoliščinah ravnati preudarno in inteligentno. Veliko vprašanje

torej ni, kje se otrok fizično nahaja, s kom je v tem trenutku skupaj, ampak kje se nahaja v eksistencialnem smislu, kje stoji v smislu svojih pogledov, svojih ciljev, svojih želja in svojih življenjskih načrtov. Zato postavljam staršem naslednja vprašanja: »Ali poskušamo razumeti, 'kje' se v resnici nahajajo otroci na njihovi poti? Ali vemo, kje je v resnici njihova duša? In predvsem: Ali hočemo to vedeti?« [\[292\]](#)

262. Ko bi bilo zorenje le razvijanje nečesa, kar je že vsebovano v genetskem zapisu, ne bi bilo treba veliko storiti. Preudarnost, zmožnost dobrega presojanja in razumnost niso odvisne zgolj od količinskih dejavnikov rasti, temveč od celotne verige elementov, ki tvorijo sintezo v notranjosti osebe, natančneje rečeno: v središču njene svobode. Ni se mogoče izogniti temu, da nas vsak otrok preseneča z načrti, ki klijejo iz te svobode, in ki se križajo z našimi predstavami. In prav je, da se to dogaja. Vzgoja vključuje nalogo, da spodbujamo odgovorno svobodo, ki v odločilnih trenutkih izbira s smislom in razumno; ljudi, ki brez pridržkov razumejo, da je njihovo življenje in življenje njihove skupnosti v njihovih rokah in da je ta svoboda neprecenljiv dar.

Etična vzgoja otrok

263. Da bi svojim otrokom zagotovili osnovno izobrazbo, starši pošljejo otroke v šolo, nikoli pa ne morejo v celoti spustiti iz rok moralne vzgoje otrok. Da bi se človek mogel čustveno in etično razvijati, potrebuje osnovno izkušnjo, ki mu omogoči verjeti, da so njegovi starši vredni zaupanja. To je odgovornost na področju vzgoje: z naklonjenostjo in z lastnim zgledom zbuditi zaupanje v otrocih, jim vliti ljubeče spoštovanje. Če otrok ne čuti, da je svojim staršem dragocen, čeprav je nepopoln, ali če ne zaznava, da so starši iskreno v skrbeh zanj, to poraja globoke rane, ki povzročajo veliko težav v njegovem zorenju. Ta odsotnost, ta čustvena zapuščenost sproža globljo bolečino kot morebitna graja zaradi slabega dejanja.

264. Starševska vloga zajema vzgojo volje in razvijanje dobrih navad ter čustvenih nagnjenj k dobremu. To pomeni, da obnašanje, ki se ga je treba naučiti, in nagnjenja, ki jih je treba razviti, prikažemo kot nekaj zaželenega. Vendar gre vedno za proces, ki napreduje od nepopolnega proti popolnejšemu. Želja, da bi se prilagodili družbi, ali navada, da se odpovemo takojšnji zadovoljitvi, da se podredimo nekemu pravilu ter si zagotovimo dobro skupno življenje, je že sama v sebi vrednota, ki poraja notranjo pripravljenost, da bi potem prišli do višjih vrednot. Moralno vzgojo moramo uresničevati vedno z dejavnimi metodami in vzgojnim dialogom, ki upošteva rahločutnost in govorico, ki sta lastna otrokom. Poleg tega je potrebno, da se ta vzgoja odvija induktivno, to je tako, da otrok lahko sam odkrije pomen določenih vrednot, načel in pravil, namesto da mu jih starši vsilijo kot resnice, na katere ni ugovora.

265. Za pravilno ravnanje ni dovolj, da »ustrezno presojava«, ali da čisto jasno vemo, kaj moramo narediti, čeprav je to prvenstveno. Pogosto smo v svojih dejanjih nedosledni, četudi imamo zelo trdna načela. Naj nam naša vest daje še tako gotovo moralno sodbo, imajo pogosto druge stvari večjo privlačno moč, če ne pridemo do tega, da se dobro, ki ga dojemamo z razumom, v nas ne

ukorenini kot globoko čustveno nagnjenje. Če se to zgodi, ima v nas veselje nad dobrim večjo težo kot druge privlačnosti, in nas to vodi k spoznanju, da je to, kar dojemamo kot dobro, tudi za nas tu in zdaj dobro. Učinkovita etična vzgoja pomeni, pokazati človeku, kako zelo je zanj samega koristno, da dela dobro. Navadno je danes brez učinka, če zahtevamo kaj, kar zahteva napor in odpoved, če jasno ne pokažemo koristi, ki jo imamo od tega.

266. Nujno je potrebno razvijati dobre navade. Kajti tudi navade, ki smo jih osvojili v otroštvu, imajo pozitivno vlogo, ker pripomorejo k temu, da se pomembne notranje vrednote prenesejo v zunanje zdravo in stabilno vedenje. Lahko ima kdo v svoji notranjosti do drugih čisto lepo mišljenje in dober odnos, če pa se v mladosti ni navadil na to, da bi znal reči »prosim«, »smem« in »hvala«, bo njegova dobra notranja drža težko prišla do izraza. Krepitev volje in ponavljanje določenih opravil tvorijo osnovno moralno držo in brez zavestnega, svobodnega in priznanega ponavljanja določenih dobrih navad ni mogoče priti do cilja. Razumsko spoznanje o pomenu določene vrednote in navdušenje nad njo še ni dovolj, da postane krepost, za to so potrebna ustrezno motivirana dejanja.

267. Svoboda je nekaj čudovitega, vendar jo lahko izgubimo. Moralno vzgajati pomeni gojiti svobodo s predlogi, motivacijami, praktičnimi napotki, spodbudami, nagradami, zgledi, vzori, simboli, premisleki, opomini, preizkusi ravnanja in pogovori, ki človeku pomagajo pri razvijanju trdnih notranjih načel, ki ga usmerjajo k temu, da spontano dela dobro. Krepost je prepričanje, spremenjeno v trdno notranje načelo, ki nas vodi pri ravnanju. Zato krepostno življenje izgrajuje svobodo; krepki in vzgaja jo in tako preprečuje, da bi človek postal suženj prisilnih razčlovečenih in nesocialnih nagnjenj. Kajti samo človeško dostojanstvo terja, da se vsak »pri svojih dejanjih ravna po zavestnem in svobodnem odločanju, to se pravi kot oseba, iz notranje pobude in iz notranjega nagiba«. [293]

Pomen kazni kot spodbude

268. Prav tako je nujno potrebno, da otroka ali doraščajočega pripravimo do spoznanja, da imajo slaba dejanja posledice. V človeku je treba prebuditi zmožnost, da se prestavi v položaj drugega in boleče začuti njegovo trpljenje, če mu je kdo povzročil bolečino. Nekatero kazni za nesocialno, napadalno ravnanje imajo prav ta namen. Pomembno je, da otroka dosledno vzgajamo za to, da prosi za odpuščanje in popravi škodo, ki jo je povzročil drugemu. Če bo vzgoja pomagala v zorenju osebne svobode, bo otrok kasneje, ko bo odrasel, uvidel, da je bilo zanj dobro, da je zrasel v družini in tudi sam prenašal zahteve, ki jih terja vsak vzgojni proces.

269. Opominjanje je spodbuda, če hkrati cenimo in dajemo priznanje prizadevanju in če otrok odkrije, da njegovi starši ohranjajo potrpežljivo zaupanje. Otrok, ki je bil deležen ljubeče graje, čuti, da ga upoštevajo, zaznava, da je nekdo, da njegovi starši priznavajo njegove zmožnosti. To ne zahteva, da bi bili starši brez napake, temveč da znajo ponižno priznati svoje omejitve in pokažejo svoje prizadevanje, da bi se poboljšali. Vendar eno od pričevanj, ki jih otroci potrebujejo od

staršev, je to, da ne dopuščajo, da bi jih premagala jeza. Otroka, ki je naredil kaj slabega, je treba opomniti, a nikoli kot nasprotnika ali kot koga, na katerega stresemo svojo jezo. Poleg tega mora odrasli vedeti, da so nekatera slaba dejanja povezana s slabostmi in omejitvami, ki so tipične za določeno starost. Zato bi bilo nenehno kaznovanje, pri katerem ne bi upoštevali različne teže dejanj, škodljivo in bi sprožilo malodušnost in slabo voljo: »In vi, očetje, ne jezite svojih otrok« (Ef 6,4; prim. Kol 3,21).

270. Temeljnega pomena je, da z disciplino ne pohabimo otrokovih želja, ampak da z njo prebudimo željo po stalnem izpopolnjevanju. Kako je mogoče povezati disciplino z notranjim nemiro? Kako doseči, da bo disciplina otroka spodbujala, da ubere pravo pot, in da je ne bo doživljal kot zid, kot zanikanje, ali razsežnost vzgoje, ki ga dela zavrtega? Treba je najti ravnovesje med skrajnostma, ki sta obe enako škodljivi: ena je, če bi hoteli zgraditi svet po otrokovi meri in njegovih željah, kar potem zraste v občutek, da ima pravice, ne pa odgovornosti; druga skrajnost pa je, ko bi otroka pripeljali do tega, da bi živel brez zavesti o svojem dostojanstvu, svoji enkratni istovetnosti in svojih pravicah, da bi ga mučile dolžnosti in bi bil odvisen od izvrševanja želja drugih.

Potrpežljivi realizem

271. K moralni vzgoji spada, da od otroka ali mladostnika zahtevamo samo to, kar zanj ne predstavlja nesorazmerno velike žrtve; od njega je treba terjati samo tako mero napora, ki v njem ne sproži nejevolje ali povzroči zgolj izsiljeno ravnanje. Običajna pot je ta, da predlagamo majhne korake, ki jih lahko razumejo, sprejmejo in cenijo, ter vključujejo zmerno odpovedovanje. Nasprotno pa s prekomerno zahtevnostjo ne dosežemo ničesar; kakor hitro se človek lahko reši avtoritete, bo verjetno prenehal delati dobro.

272. Včasih etična vzgoja vzbudi prezir, ki je posledica izkušenj zapuščenosti, razočaranja, pomanjkanja naklonjenosti ali slabe podobe staršev. Na etične vrednote projicirajo popačene podobe očeta ali matere ali šibkosti odraslih. Zato je treba odraščajočim pomagati, da izpeljejo analogijo: vrednote so posebno uresničene v kakem zelo vzornem človeku, so pa tudi nepopolno udejanjene in v različnih stopnjah. Ker so odpori mladostnikov zelo povezani s slabimi izkušnjami, je hkrati nujno, da jim pomagamo stopiti na pot ozdravljanja ranjenega notranjega sveta, da bi lahko napravili korak k razumevanju in k spravi z ljudmi in z družbo.

273. Če predlagamo vrednote, moramo delati majhne korake, iti naprej na razne načine, uglašeno z željami in konkretnimi zmožnostmi človeka, pri tem pa ne uporabljati togih, nespremenljivih metod. Dragoceni prispevki psihologije in pedagogike kažejo nujnost procesa v stopnjah, da bi dosegli spremembe v ravnanju, vendar tudi svoboda potrebuje »kolesnice« in spodbude, kajti to, da ostane človek prepuščen sam sebi, ne zagotavlja nikakršnega zorenja. Konkretna, realna svoboda je omejena in pogojena. Ne obstaja čista sposobnost, da bi z absolutno spontanostjo izbirali dobro. Vedno ne razlikujemo dobro med »prostovoljnim« in »svobodnim« ravnanjem.

Lahko kdo zelo močno stremi po čem, kar je zlo, kar pa ima svoj izvor v neustavljivi strasti ali v slabi vzgoji. V tem primeru je njegova odločitev čisto prostovoljna, ne nasprotuje njegovi volji, vendar ni svobodna, kajti v tem primeru skoraj ni mogoče, da se ne bi odločil za zlo. Tako se dogaja z zasvojencom z mamili. Ko hlepi po mamilu, to dela z vsem poželenjem, vendar je tako odvisen, da v tem trenutku ni zmožen sprejeti druge odločitve. Njegova odločitev je torej prostovoljna, a ni svobodna. Nobenega smisla nima, da bi »mu pustili prosto izbiro«, saj dejansko ne more izbirati in če ga izpostavimo mamilu, samo stopnjujemo njegovo odvisnost. Potrebuje pomoč drugih in prevzgojo.

Družinsko življenje kot vzgojno okolje

274. Družina je prva šola človeških vrednot, kjer se učimo, kako pravilno uporabljati svobodo. So nagnjenja, ki so dozorevala v otroštvu, ki prevzamejo globine osebe in ostanejo za vse življenje kot čustvo naklonjenosti do neke vrednote ali kot spontano zavračanje določenih drž. Številni vse življenje ravnajo na enak način zato, ker menijo, da je veljaven tisti način, ki so ga prevzeli v otroštvu: »Tako so me naučili«; »To je tisto, kar so mi vbili v glavo«. V okviru družine se človek lahko tudi nauči, kako kritično razlikovati sporočila raznih družbenih občil. Na žalost nekateri televizijski programi ali nekatere oblike reklame vplivajo negativno in slabijo vrednote, ki jih je kdo sprejel v družini.

275. V tem času, ko vladata tehnološki nemir in naglica, imajo družine pomembno nalogo v tem, da vzgajajo k sposobnosti za čakanje. Ne gre za to, da bi otrokom prepovedali igrati se z elektronskimi napravami, ampak za to, da bi našli obliko, kako bi jih naučili razlikovati različne načine mišljenja, da ne bi prenašali digitalne hitrosti na vsa področja življenja. Če nekaj odložimo, ne pomeni, da smo zavrnilo željo, temveč to, da smo odložili čas njene zadovoljitve. Če otroci ali mladostniki niso vzgojeni za to, da bi znali na nekatere stvari počakati, bodo postali brezobzirni ljudje, ki vse podrejajo neposrednemu zadovoljevanju svojih potreb. Tako dorastejo z razvado »vse in takoj«. To je huda zabloda, ki ne pospešuje svobode, temveč jo slabi. Če pa nasprotno vzgajamo za to, da se otrok nauči nekatere stvari odložiti in počakati na primeren trenutek, potem ga učimo, kaj pomeni obvladati se, biti samostojen tudi v odnosu do lastnih nagonov. Ko otrok tako izkusi, da je zmožen vzeti samega sebe v roke, se krepi njegova samozavest. Hkrati pa ga to nauči, da spoštuje svobodo drugih. Seveda to ne pomeni, da bi od otrok zahtevali, da se obnašajo kakor odrasli, vendar je enako narobe, če podcenjujemo njihove zmožnosti, da rastejo v zorenju za odgovorno svobodo. V zdravi družini poteka ta pouk čisto spontano, kot to narekujejo potrebe skupnega življenja.

276. Družina je prostor primarne družbene vzgoje, saj je prvi kraj, kjer se učimo, kako živeti v odnosu do drugega, kako ga poslušati, čutiti z njim, ga prenašati, spoštovati, mu pomagati in skupaj živeti. Naloga vzgoje je, prebuditi občutenje sveta in družbe kot družine; to je vzgoja, ki usposablja za to, da »stanujemo« tudi onstran mej domače hiše. V družinskem okolju se učimo, kako si pridobiti smisel za sosedstvo, skrb za druge, pozdravljanje. Tu se predre prvi krog

smrtonosne sebičnosti in tu spoznamo, da živimo skupaj z drugimi, ki zaslužijo našo pozornost, prijaznost in simpatijo. Brez te prve vsakdanje mikroskopske razsežnosti ne more biti nobene družbene povezave. Gre za to, da smo skupaj v sosedstvu, kjer se dan za dnem križajo naše poti, skrbimo za stvari, ki zadevajo vse, in si v malih vsakdanjih stvareh med seboj pomagamo. Družina mora vsak dan najti nove oblike, kako pospeševati medsebojno priznavanje.

277. V krogu družine je mogoče na novo oblikovati navade v zvezi s porabo, da bi vzajemno skrbeli za skupni dom: »Družina je najvažnejši subjekt celovite ekologije, ker je prvovrsten družbeni subjekt, ki v svoji notranjosti vsebuje obe osnovni načeli človeške civilizacije: načelo skupnosti in načelo rodovitnosti.« [294] Tudi težki in zahtevni trenutki lahko delujejo zelo vzgojno. To se na primer zgodi, če se v družini pojavi bolezen, kajti »spričo boleznim zaradi človeške slabosti nastanejo tudi v družini težave. Toda v splošnem čas boleznim krepi družinske vezi (...) Vzgoja, ki otroke odvrta od občutljivosti za človeško bolezen, otrdi srce, in pelje k temu, da postanejo neobčutljivi, nezmožni, da bi se soočili s trpljenjem in pridobili izkušnjo človeške ranljivosti.« [295]

278. Sodobna vedno bolj izpopolnjena komunikacijska in zabavna tehnologija vzgojno srečevanje staršev z otroki lahko lajša ali tudi ovira. Če jo uporabljamo pametno, je lahko koristna, ker med seboj kljub krajevni oddaljenosti povezuje družinske člane. Stiki so lahko pogosti in pomagajo reševati težave. [296] Mora pa biti jasno, da tehnologija ne more ne nadomestiti ne odpraviti nujnosti osebnega in globljega pogovora, ki terja telesni stik ali vsaj glas drugega človeka. Vemo, da ta sredstva včasih ljudi celo oddaljujejo drugega od drugega, namesto da bi jih zbliževala, kot se na primer dogaja, če se v času obeda vsak poigrava s svojim mobilnim telefonom ali če eden od zakoncev zaspi, medtem ko čaka na drugega, ki cele ure zapravlja čas s kako elektronsko napravo. Tudi to mora v družini biti povod za pogovore in dogovore, ki omogočajo, da dajemo prednost srečevanju družinskih članov in se ne zatekamo k nerazumnim prepovedim. Vsekakor ne smemo zanemariti nevarnosti novih oblik komunikacije za otroke in mladostnike, ki včasih postanejo brezvoljna bitja, izolirana od realnega sveta. Ta »tehnični avtizem« je lahko razlog, da so bolj izpostavljeni manipulacijam tistih, ki skušajo iz sebičnih interesov vdreti v njihov notranji svet.

279. Prav tako ni dobro, če starši postanejo svojim otrokom vsemogočna bitja, ki jim edinim lahko zaupajo, kajti tako preprečijo njihovo primerno socializacijo in čustveno zorenje. Da bi lahko starševsko vzgojno vlogo razširili in uveljavili tudi v širšem družbenem prostoru, so »krščanske skupnosti (...) poklicane, da podpirajo vzgojno nalogo družin«, [297] posebno s katehezami uvajanja. Da bi pospeševali celovito vzgojo, moramo »na novo (...) poživiti povezavo med družino in krščansko skupnostjo«. [298] Sinoda je hotela potrditi pomen katoliških šol. Te šole »izvršujejo pomembno funkcijo, ko gre za to, da podpirajo starše pri vzgoji otrok (...) Katoliške šole je treba v njihovem poslanstvu spodbujati, naj pomagajo učencem, da bodo rasli v zrele odrasle, ki morejo na svet gledati s pogledom Jezusove ljubezni in razumejo življenje kot poklicanost, da služijo Bogu.« [299] V ta namen »je treba odločno vztrajati pri svobodi Cerkve, da posreduje svoj nauk, kakor tudi pri pravici vzgojiteljev do ugovora vesti.« [300]

»Da« spolni vzgoji

280. Drugi vatikanski cerkveni zbor je govoril o nujnosti, da morajo otroci in mladostniki »dobivati pozitiven in moder spolni pouk«, ki naj se odvija »vzporedno z doraščanjem« in naj bo »v skladu z napredkom psihološke, pedagoške in didaktične znanosti«. [301] Morali bi se vprašati, če so naše vzgojne ustanove sprejele ta izziv. V času, ko so navzoče težnje, da bi spolnost zbanalizirali in osiromašili, je načrtovanje spolne vzgoje težka naloga. Razumeti jo je mogoče samo v okviru vzgoje za ljubezen, za medsebojno podarjanje sebe. Tako govornica spolnosti ne bo izpostavljena žalostnemu obubožanju, ampak bo obogatena. Spolni nagon je mogoče kultivirati s spoznavanjem sebe in razvijanjem sposobnosti samoobvladovanja, ki lahko pomagata odkriti dragocene sposobnosti za veselje in ljubeče srečevanje.

281. Spolna vzgoja daje informacijo, vendar ne smemo pozabiti, da otroci in mladostniki še niso dosegli polne zrelosti. Informacija mora priti v primernem trenutku in na način, ki je prilagojen obdobju njihovega življenja. Ni prav, če jih hočemo napolniti s podatki, ne da bi razvijali njihovo kritično občutljivost do poplave ponudb, do pornografije brez nadzora in do množice dražljajev, ki lahko vodijo v sprevrženo spolnost. Mladostniki se morajo zavedati, kako jih bombardirajo s sporočili, ki ne stremijo po njihovem blagru in zorenju. Treba jim je pomagati, da bi prepoznali in iskali pozitivne vplive, hkrati pa naj bi se oddaljili od tega, kar kazi njihovo sposobnost za ljubezen. Prav tako moramo vedeti, da se »predvsem, kadar želimo otroke in mladostnike uvajati v témo spolnosti, pokaže, kako je nujno najti novo, primernejšo govornico«. [302]

282. Spolna vzgoja, ki varuje določen čut za sramežljivost, je neprecenljive vrednosti, četudi danes nekateri menijo, da je to stvar preteklosti. Sramežljivost je naravna drža človeka, ki varuje svojo notranjost in se izogiba temu, da bi postal zgolj predmet. Brez sramežljivosti lahko čutno ljubezen in spolnost razvrednotimo v obsedenost, ki nas usmerja samó na spolno dejanje, na bolesterne oblike spolnosti, ki pačijo našo sposobnost za ljubezen, in na razne vrste spolnega nasilja, pri katerem se človek predstavlja na nečloveški način ali usmerja v to, da škoduje drugim.

283. Pogosto se spolna vzgoja osredotoča na vabilo k »zaščiti« in skrbi za »varen seks«. Ti izrazi sporočajo negativno držo do naravnega namena spolnosti, ki je rojevanje, kot da bi bil otrok sovražnik, pred katerim se je treba zavarovati. Tako se namesto sprejemanja pospešuje narcisistična napadalnost. Neodgovorno je, vabiti mladostnike, naj se igrajo s svojim telesom in svojimi poželenji, kakor da bi bili zreli ljudje, ki imajo svoje vrednote, medsebojne obveznosti in cilje, ki so lastni zakonu. Tako jih lahko miselno spodbujajo, naj drugega uporabljajo kot predmet, ob katerem naj poskušajo kompenzirati lastne pomanjkljivosti in omejitve. Pomembno pa je nekaj drugega: naučiti jih različnih oblik izražanja ljubezni, skrbi drug za drugega, spoštljive nežnosti, komunikacije, ki je napolnjena s smislom. Kajti vse to pripravlja celovito in velikodušno darovanje sebe drugemu, kar po javnem sprejemu obveznosti s poroko dobi izraz v telesni podaritvi. Tako se bo telesna združitev pokazala kot znamenje vseobsegajoče zavezanosti, ki jo je obogatila doslej prehojena pot.

284. Ne smemo varati mladih ljudi s tem, da jih usmerjamo v to, da zamenjajo ravni: seksualna privlačnost sicer »ustvari za hip iluzijo združitve, vendar ostaneta ljubimca brez ljubezni kljub tej 'združitvi' tujca, prav tako daleč vsaksebi, kot sta bila prej«. [303] Telesna govorica zahteva potrpežljiv čas učenja, ki omogoči, da človek razume in vzgoji svoje želje, šele potem se bo lahko resnično daroval drugemu. Če hoče kdo vse dati naenkrat, se lahko zgodi, da ne bo dal ničesar. Imeti razumevanje za šibkosti ali zmedenosti odraščajočih ljudi je nekaj drugega kot pa spodbujati jih, naj podaljšujejo čas nezrele ljubezni. Vendar kdo še danes govori o teh stvareh? Kdo je sposoben resno jemati mlade ljudi? Kdo jim pomaga, da bi se resno pripravili na veliko in velikodušno ljubezen? S spolno vzgojo se ravna zelo lahkomišlno.

285. Spolna vzgoja mora vključevati tudi pozornost in spoštovanje različnosti, ki vsakemu kaže možnost, kako preseči zapiranje v lastne meje, da bi se odprl sprejemanju drugega. Če odmislimo razumljive težave, ki jih lahko doživlja vsak, moramo pomagati, da bi sprejemali lastno telo, kot je bilo ustvarjeno, saj »se misel, da gospodujemo nad lastnim telesom, spreminja – pogosto prefinjeno – v miselnost, da lahko popolnoma gospodujemo nad stvarstvom. Ustrezno sprejemanje lastnega telesa ter skrbno in spoštljivo upoštevanje njegovega pomena sta bistveni postavki za pristno humano ekologijo. Tudi spoštovanje svojega telesa v njegovi ženskosti ali moškosti je nujno za spoznavanje samega sebe v razmerju do drugega. Tako je mogoče z veseljem sprejeti drugega ali drugo kot poseben dar, ki je del Boga Stvarnika, in se vzajemno bogatiti.« [304] Samo če se znebimo strahu pred različnostjo, se lahko rešimo ujetosti v svoj jaz in zaljubljenosti vase. Spolna vzgoja mora prispevati k temu, da človek sprejme lastno telo, tako da se ne bo ukvarjal z mislijo, kako bi »izbrisal razliko med spoloma, ker se ne zna več z njo spoprijeti«. [305]

286. Prav tako ne smemo spregledati, da pri oblikovanju ženskega ali moškega načina bivanja niso pomembni samo biološki ali genetski, temveč tudi raznovrstni drugi dejavniki, kot so: značaj, družinska zgodovina, kultura, življenjske izkušnje, izobrazba, vplivi prijateljev, svojcev in vplivnih oseb kakor tudi druge okoliščine, ki se jim je treba prilagajati. Res je, da tega, kar je moško in žensko, ne moremo ločiti od Božjega stvariteljskega dela, ki obstaja pred vsemi našimi odločitvami in izkušnjami. V tem so tudi biološke prvine, ki jih ne moremo spregledati. Vendar je tudi res, da moško in žensko med seboj nista strogo ločena. Zato je možno, da moški lahko prevzame delo, ki ga običajno opravlja ženska. Če moški prevzame gospodinjske naloge ali več skrbi za otroke, ga to ne naredi manj moškega, niti ne pomeni neuspeha, problematičnega vedenja ali sramote. Otrokom je treba pomagati, da bi te zdrave oblike »izmenjave«, ki očetovskemu liku nikakor ne jemljejo dostojanstva, sprejeli čisto normalno. Togo poudarjanje moškosti ali ženskosti ne vzgaja otrok in mladostnikov k vzajemnosti, ki je del življenja v realnih pogojih zakona. Ta togost lahko ovira razvoj sposobnosti vsakega do te mere, da ima kdo za manj moško, če se kdo posveča umetnosti ali plesu, in za manj žensko, če ima ženska kakršno koli vodstveno funkcijo. To se je, hvala Bogu, spremenilo. Vendar določene nestvarne predstave marsikje še vedno ožijo legitimno svobodo in ovirajo pristen razvoj otrok in njihovih sposobnosti.

Posredovanje vere

287. Bistveni del vzgoje otrok mora biti tudi posredovanje vere. To pa otežuje sedanji slog življenja z razporeditvijo delovnega časa in zapletenostjo današnjega sveta, v katerem mnogi živijo v mrzličnem ritmu, v boju za preživetje. [306] Kljub temu mora biti domača hiša še naprej kraj, kjer se učimo, kako spoznavati osnove in lepoto vere, kako moliti in služiti bližnjemu. To se začne s krstom, kjer – kakor je rekel sv. Avguštin – matere, ki prinesejo svoje otroke, »sodelujejo pri svetem rojstvu«. [307] Potem se začneja rast novega življenja. Vera je Božji dar, ki ga prejmemo pri krstu, in ne dosežek človeškega dela, vendar so starši Božje orodje za to, da vera zori in se razvija. »Lepo je, kadar matere navajajo svoje otročiče, naj Jezusu ali Božji Materi pošljejo poljub. Koliko nežnosti je skrito v tem! V tistem trenutku postane otroško srce kraj molitve.« [308] Posredovanje vere otrokom predpostavlja, da starši resnično izkusijo, da je treba v Boga zaupati, ga iskati in potrebovati. Kajti samo tako en rod oznanja drugemu rodu slavo njegovih del, pripoveduje o silovitih Božjih delih (prim. Ps 145,4), samo tako lahko oče pripoveduje otrokom o Božji zvestobi (prim. Iz 38,19). To zahteva, da izprosimo Božje delovanje v srcih, kamor sami ne moremo priti. Gorčično zrno, tako drobno seme, postane veliko drevo (prim. Mt 13,31-32), in tako spoznamo nesorazmernost med delovanjem in njegovim učinkom. Potem vemo, da ne gospodujemo nad darom, temveč smo le njegovi skrbni upravitelji. Naše ustvarjalno prizadevanje je vendar prispevek, ki nam odpira možnost sodelovati z Božjo pobudo. Zaradi tega je treba ceniti »zakonske pare, matere in očete kot dejavne subjekte kateheze. (...) Družinska kateheza je učinkovita metoda in v veliko pomoč mladim staršem, da se zavejo svojega poslanstva oznanjevalcev evangelija v lastni družini.« [309]

288. Vzgoja v veri se mora prilagoditi vsakemu otroku, kajti nekdam uporabljena sredstva ali »recepti« pogosto ne delujejo več. Otroci potrebujejo simbole, kretnje, pripovedi. Odraščajoči običajno zapadejo v krizo, ko težko sprejemajo avtoritete in zahteve, zato je treba v njih spodbujati lastna verska doživetja in jim ponuditi svetle zglede, ki so prepričljivi že zaradi svoje lepote. Starši, ki želijo spremljati vero svojih otrok, bi morali pozorno paziti na njihove spremembe, kajti vedeti morajo, da v duhovno izkustvo ne smemo nikogar siliti, temveč mora biti to prepuščeno njihovi svobodi. Temeljnega pomena je, da otroci čisto konkretno vidijo, da je staršem molitev zares pomembna. Zato imajo lahko trenutki molitve v družini in izrazne oblike ljudske pobožnosti večjo evangelizacijsko moč kot vse kateheze in vsi govori. Rad bi posebej izrekel svojo zahvalo vsem materam, ki tako kot sv. Monika molijo za svoje otroke, ki so se oddaljili od Kristusa.

289. Če tako posredujemo vero otrokom, da jo lažje izražajo in lahko v njej rastejo, to prispeva, da družina postane oznanjevalka in začne sama od sebe vero dajati vsem, ki pridejo z njo v stik, tudi zunaj lastnega družinskega kroga. Otroci, ki doraščajo v misijonarskih družinah, pogosto sami postanejo misijonarji, če znajo starši živeti to nalogo tako, da jih drugi občutijo kot ljudi, ki so jim blizu in prijateljski, in tako, da otroci odraščajo v takem odnosu do sveta, da se ne odpovedo svoji veri in prepričanju. Spomnimo se, da je sam Jezus jedel in pil z grešniki (prim. Mr 2,16; Mt 11,19), da se je hotel pomuditi v pogovoru s Samarijanko (prim. Jn 4,7-26) in je ponoči sprejel Nikodema

(prim. Jn 3,1-21), da je prostitutki dovolil, da mu je maznila noge, in ni okleval dotikati se bolnikov (prim. Mr 1,40-45; 7,33). Isto so delali njegovi apostoli, ki nikakor niso zaničevali drugih, se niso umaknili v majhne skupine izvoljenih in se izločili iz življenja svojega ljudstva. Ko so jih oblastniki preganjali, »so bili pri vsem ljudstvu priljubljeni« (Apd 2,47; prim. 4,21.33; 5,13).

290. »Družina se postavlja kot subjekt pastoralnega delovanja po izrecnem oznanjanju evangelija in dediščini različnih oblik pričevanja: solidarnosti do ubogih, odprtosti za različnost oseb, ohranjanja stvarstva, moralne in materialne solidarnosti do drugih družin, predvsem najbolj potrebnih, zavzemanja za pospeševanje skupnega blagra, tudi s spreminjanjem (krivičnih) družbenih struktur. Izhajati je treba iz okolja, v katerem družina živi, ko izvršuje dela telesnega in duhovnega usmiljenja.« [310] To mora biti umeščeno v okvir najdragocenejšega prepričanja kristjanov: prepričanja o Očetovi ljubezni, ki nas podpira in spodbuja, ki je bila razodeta v popolni izročitvi Jezusa Kristusa, ki živi med nami in nas usposablja, da se skupaj spoprijemamo z vsemi težavami in vsemi fazami življenja. Tudi v srcu vsake družine je treba prebuditi zven *kerygme* – prilično ali neprilično –, da ta razsvetli pot. Vsi bi morali zaradi živega izkustva v naših družinah biti sposobni reči: »In mi smo spoznali ter se prepričali o ljubezni, ki jo ima Bog do nas« (1 Jn 4,16). Samo iz te izkušnje bo družinska pastorala omogočila, da postanejo družine hkrati domače cerkve in kvas, ki evangelizira družbo.

Osmo poglavje

SPREMLJANJE, RAZLIKOVANJE IN VKLJUČEVANJE KRHKOSTI

291. Sinodalni očetje so potrdili, da je Cerkev prepričana, da vsak prelom zakonske vezi »nasprotuje Božji volji«, da pa vendar »ve tudi za slabotnost mnogih svojih otrok«. [311] Razsvetljena po zgledu Jezusa Kristusa »se Cerkev ljubeče obrača k tistim, ki se na nepopoln način udeležujejo njenega življenja, saj priznava, da Božja milost deluje tudi v njihovem življenju. Spodbuja jih, naj delajo dobro, naj ljubeče skrbijo drug za drugega, naj bodo v službi občestva, v katerem živijo in delajo.« [312] Povrhu je ta dimenzija še poudarjena v kontekstu jubilejnega leta, posvečenega usmiljenju. Čeprav stalno postavlja pred oči popolnost in vabi k vedno polnejšemu odgovoru Bogu, »mora Cerkev pozorno in skrbno spremljati svoje najslabotnejše otroke, ki trpijo zaradi ranjene in izgubljene ljubezni, in jim vlivati zaupanje in upanje – kakor luč svetilnika v pristanišču ali luč bakle, ki jo prinesemo ljudem, da bi razsvetljevala tiste, ki so izgubili smer ali so sredi viharja.« [313] Ne pozabimo, da je naloga Cerkve pogosto podobna nalogi vojne bolnice.

292. Krščanski zakon, odsvit zedinjenja Kristusa in njegove Cerkve, je v polnosti uresničen v zedinjenju moža in žene, ki se v izključni ljubezni in svobodni zvestobi podarite drug drugemu, drug drugemu pripadata do smrti, se odpirata za posredovanje življenja in ju posvečuje zakrament. Ta zakrament jima podari milost, da gradita domačo Cerkev in sta kvas novega življenja za

družbo. Druge oblike zedinjenja korenito nasprotujejo temu idealu, vendar nekatere le delno in analogno. Sinodalni očetje so poudarili, da Cerkev ne pozablja ceniti konstruktivnih prvin v tistih primerih, ki še niso ali niso več v soglasju z njenim naukom o zakonu. [314]

Zakon postopnosti v dušnem pastirstvu

293. Sinodalni očetje so prav tako razmišljali o posebnih primerih samó civilnega zakona ali – ob vsem ustreznem razlikovanju – zgolj skupnega življenja: »Ko neka zveza očitno doseže trajnost z javno vidno zvezo in jo zaznamuje globoka ljubezen, odgovornost do otrok, zmožnost za premagovanje preizkušenj, je to lahko razlog, da jo spremljamo na njeni poti k zakramentu zakona.« [315] Z druge strani vzbuja skrb to, da danes mnogi mladi ljudje nimajo zaupanja v zakon in živijo skupaj, sklenitev zakona pa odlagajo za nedoločen čas, medtem ko drugi prekinejo sklenjeno zvezo in neposredno potem začnejo novo. Tisti, »ki so člani Cerkve, potrebujejo usmiljeno in spodbudno pastoralno pozornost«. [316] Kajti pastirji so dolžni ne le pospeševati krščanski zakon, ampak so spodbujeni tudi »k pastoralnemu razločevanju življenjskih okoliščin mnogih ljudi, ki ne živijo več te resničnosti«. Treba je »stopiti v pastoralni pogovor s temi ljudmi, da bi v njihovem življenju prepoznali prvine, ki lahko vodijo k večji odprtosti do evangelija zakona v njegovi polnosti«. [317] V pastoralnem razločevanju moramo »prepoznati tiste prvine, ki lahko pospešujejo evangelizacijo ter človeško in duhovno rast.« [318]

294. »Odločitev za civilni zakon ali za preprosto skupno življenje pogosto nima razloga v predsodkih ali odporih proti zakramentalni zvezi, ampak v kulturnih ali drugih okoliščinah.« [319] V teh primerih je mogoče ovrednotiti tista znamenja ljubezni, ki na kakršen koli način zrcalijo Božjo ljubezen. [320] Znano je, da »narašča število tistih, ki po daljšem skupnem življenju zaprosijo za cerkveno poroko. Pogosto živijo skupaj zaradi splošne miselnosti, ki nasprotuje institucijam in dokončnim odločitvam, pa tudi v pričakovanju življenjske gotovosti (trajna zaposlitev in zanesljiv zaslužek). Končno so zunajzakonske zveze v nekaterih deželah zelo številne ne le zato, ker zavračajo vrednote družine in zakona, ampak predvsem zato, ker menijo, da je praznovanje poroke neko razkošje, tako da gmotna stiska sili ljudi k takšnim zvezam.« [321] Vendar »zahtevajo vsi ti primeri konstruktiven odgovor z nalogo, kako jih v luči evangelija spremeniti v priložnost za pot k polnosti zakona in družine. Gre za to, da jih sprejemamo in spremljamo potrpežljivo in obzirno.« [322] To je naredil Jezus pri Samarijanki (prim. Jn 4,1-26); nagovoril je njeno hrepenenje po pravi ljubezni, da bi jo rešil vsega, kar je zatemnjevalo njeno življenje, in jo vodil k polnemu evangeljskemu veselju.

295. Glede tega je sv. Janez Pavel II. predlagal premislek o tako imenovanem »zakonu postopnosti« (lex gradualitatis; zakon v tem kontekstu označuje zapoved; op. ur.), kajti vedel je, da človek »spoznava, ljubi in izpolnjuje naravno dobro v postopni rasti«. [323] Ne gre za »postopnost zakona« (gradualitas legis, op. ur.), temveč postopnost v ustreznem izvrševanju svobodnega ravnanja ljudi, ki niso sposobni razumeti, ceniti ali v celoti izpolnjevati objektivne zahteve zakona. Kajti zakon je tudi Božji dar, ki kaže pot, dar za vse brez izjeme, ki ga moremo živeti z močjo

milosti, čeprav vsak človek napreduje »od stopnje do stopnje, v skladu z napredujočim sprejemanjem Božjih darov in zahtev njegove nepreklicne in absolutne ljubezni v celotnem osebnem in družbenem življenju«. [324]

Razločevanje tako imenovanih »nepravilnih primerov« [325][25]

296. Sinoda je spregovorila o različnih primerih slabotnosti in nepopolnosti. V zvezi s tem bi tu rad spomnil na nekaj, kar sem hotel z vso jasnostjo predočiti vsej Cerkvi, da ne bi zgrešili poti: »Dve vrsti logike se vlečeta skozi celotno zgodovino Cerkve: izključiti in ponovno vključiti (...) Pot Cerkve je od jeruzalemskega koncila dalje vedno Jezusova pot; to je pot usmiljenja in vključevanja (...) Pot Cerkve je ta, da nikogar ne obsodi za zmeraj, da izliva Božje usmiljenje na vse ljudi, ki zanj prosijo z iskrenim srcem (...) Kajti resnična ljubezen je vedno nezaslužena, brezpogojna in brez zahteve po povračilu.« [326] »Zaradi tega se je treba izogibati sodbam, ki ne upoštevajo zapletenosti različnih primerov (situacij). Treba je biti pozoren na to, kako ljudje zaradi svojega stanja živijo in trpijo.« [327]

297. Gre za to, da bi vključili vse ljudi; treba je pomagati vsakemu posamezniku, da najde svoj način, kako bo sodeloval v cerkveni skupnosti, da bi se čutil kot prejemnik »nezasluženega, brezpogojnega in zastonskega« usmiljenja. Nihče ne sme biti za vedno obsojen, kajti to ni logika evangelija! Pri tem ne mislim samo na ločene, ki živijo v novi zvezi, temveč na vse, naj se nahajajo v takem ali drugačnem položaju. Samo po sebi se razume, da tak človek, ki zagovarja objektivni greh, kot da bi bil del krščanske biti, ali ki hoče uveljaviti kaj, kar se razlikuje od nauka Cerkve, ne more pričakovati, da bo katehet ali da bo pridigal; v tem smislu obstaja nekaj, kar ga ločuje od skupnosti (prim. Mt 18,17). Ponovno mora prisluhniti oznanilu evangelija in povabilu k spreobrnitvi. Vendar mora biti tudi zanj kakšen način, po katerem je lahko udeležen v življenju občestva, bodisi na socialnem področju, pri molitvenih srečanjih ali na način, ki izvira iz njegove osebne pobude, usklajen z župnikovo presojo. Glede načina, kako ravnati z različnimi tako imenovanimi »nepravilnimi primeri«, so sinodalni očetje dosegli splošno soglasje, ki ga tu podpiram: »V skladu s svojim pastoralnim pristopom ima Cerkev nalogo, da tistim, ki so poročeni samo civilno ali so ločeni in ponovno poročeni ali preprosto živijo skupaj, pokaže Božjo pedagogiko milosti v njihovem življenju in jim pomaga doseči polnost Božjega načrta«, [328] kar je z močjo Svetega Duha vedno mogoče.

298. Ločeni, ki živijo v novi zvezi, se lahko nahajajo v zelo različnih položajih; ne smemo jih katalogizirati ali jih zapreti v preveč toge okvirje, ne da bi presodili vsak primer posebej. Ena stvar je druga zveza, ki se je s časom utrdila z novimi otroki, preizkušeno zvestobo, velikodušno naklonjenostjo, krščansko zavzetostjo, ob zavedanju, da je to stanje nepravilno, in hkrati z zavestjo, kako težko bi bilo vrniti se nazaj, ne da bi človek v vesti čutil, da si tako nakoplje novo krivdo. Cerkev priznava primere, v katerih »mož in žena iz resnih razlogov – na primer zaradi vzgoje otrok – ne moreta izpolniti dolžnosti ločitve«. [329] Na drugi strani imamo primere tistih, ki so si zelo prizadevali, da bi rešili prvi zakon in so zaradi tega trpeli, ker so bili krivično zapuščeni,

ali tistih, ki »so sklenili novo zvezo zaradi vzgoje otrok in so včasih subjektivno v vesti prepričani, da prejšnji zakon, ki je razdrt in se ga ne da več ozdraviti, nikakor ni bil veljaven«. [330] Nekaj drugega pa je nova zveza, ki jo je kdo sklenil kmalu po ločitvi, z vsemi posledicami trpljenja in zmede, ki prizadenejo otroke in celotne družine, ali primer človeka, ki je vedno znova odpovedal pri svojih družinskih obveznostih. Mora nam biti jasno, da to ni ideal, kakršnega pred nas postavlja evangelij glede zakona in družine. Sinodalni očetje so povedali, da morajo škofje pri oblikovanju svoje sodbe vedno »ustrezno razločevati«, [331] kar »zahteva jasno razlikovanje položajev«. [332] Vemo, da »idealnih receptov« ni. [333]

299. Sprejemam pomisleke mnogih sinodalnih očetov, ki so hoteli opozoriti, da [moramo] »krščene, ki so ločeni in civilno ponovno poročeni na različne možne načine močnejše vključiti v skupnost, pri čemer je treba preprečiti vzbujanje vsakega pohujšanja. Logika vključevanja je ključ za njihovo pastoralno spremljanje, tako da ne samo vedo, da pripadajo Kristusovemu telesu, ki je Cerkev, ampak to lahko doživljajo kot veselo in rodovitno izkustvo. Krščeni so, so bratje in sestre, Sveti Duh nanje izliva darove in karizme v blagor vseh. Angažirajo se lahko v različnih cerkvenih službah. Zato je treba razlikovati, katere od različnih oblik izključenosti, ki so ta čas v veljavi na bogoslužnem, pastoralnem, vzgojnem in institucionalnem področju, je mogoče odpraviti. Ni dovolj, da se počutijo kot neizobčeni, temveč da morejo živeti in zoreti kot živi udje Cerkve, ko jo občutijo kot mater, ki jih vedno sprejema, zanje ljubeče skrbi in jih spodbuja na poti življenja in evangelija. To vključevanje je tudi potrebno za skrb in krščansko vzgojo njihovih otrok, na katere je treba gledati kot na najpomembnejše.« [334]

300. Če upoštevamo neštete razlike med konkretnimi primeri – kot so ti, ki smo jih že omenili –, je mogoče razumeti, da od sinode ali od tega pisma ne bi smeli pričakovati take splošne zakonske ureditve v kanoničnem (pravnem) smislu, ki bi bila uporabna v vseh primerih. Možno je le izraziti novo spodbudo k odgovornemu osebnemu in pastoralnemu razločevanju različnih primerov. In ker »stopnja odgovornosti (...) ni v vseh primerih enaka«, [335] bi moralo to razločevanje priznati, da ni nujno, da bi bile posledice ali učinki kake norme vedno isti. [336] Duhovniki imajo nalogo, da »prizadete ljudi na poti razločevanja spremljajo v skladu z naukom Cerkve in po škofovih smernicah. V tem procesu bo koristno v trenutkih premisleka in kesanja opraviti spraševanje vesti. Ponovno poročeni ločenci bi se morali vprašati, kako so ravnali v odnosu do svojih otrok, odkar je njihova zakonska zveza zašla v krizo; ali so se lotili kakega poskusa sprave; kakšen je položaj zapuščenega partnerja; kakšne posledice ima novi odnos za ostalo družino in skupnost vernikov; kakšen zgled daje mladim ljudem, ki se pripravljajo na zakon. Resen premislek lahko krepí zaupanje v Božje usmiljenje, ki se nikomur ne odreka.« [337] Gre za pot spremljanja in razločevanja, ki »te vernike naravnava k temu, da se zavedo svojega položaja pred Bogom. Pogovor z duhovnikom *in foro interno* (npr. pri spovedi, op. ur.) prispeva k oblikovanju prave presoje o tem, kaj ovira možnost polnejše udeležbe v življenju Cerkve, in lahko pomaga pri iskanju načina, kako te možnosti podpreti in pospešiti rast. Ker v samem zakonu (kot zapovedi, op. ur.) ni nobene postopnosti (prim. Apostolsko pismo *O družini*, 34), to razločevanje ne bo nikoli mogoče brez upoštevanja zahtev evangeljske resnice in ljubezni, ki jih predlaga Cerkev. Da bi se to

zgodilo, morajo pri iskrenem iskanju Božje volje in v hrepenenju po tem, da bi temu ustrezali na popolnejši način, zagotoviti nujne predpogoje ponižnosti, obzirnosti, ljubezni do Cerkve in njenega nauka.« [338] Te drže so temeljnega pomena, da bi preprečili veliko nevarnost napačne informacije, kakor je mnenje, da lahko vsak duhovnik hitro naredi »izjemo« ali da so ljudje, ki lahko v zameno za usluge dobijo zakramentalne privilegije. Če človek, ki se zaveda svoje odgovornosti in trezno razmišlja, ki ne namerava postavljati svojih želja nad splošni blagor Cerkve, naleti na pastirja, ki zna prepoznati resnost zadeve, s katero se ukvarja, ne bo tveganja, da bi kako razločevanje podpiralo prepričanje, da Cerkev zagovarja dvojno moralo.

Olajševalne okoliščine pri pastoralnem razločevanju

301. Da bi pravilno razumeli, zakaj je v nekaterih tako imenovanih »nepravilnih primerih« možno in potrebno razlikovanje, imamo neko točko, ki jo moramo vedno upoštevati, da se nikoli ne bi pojavila misel, da nameravamo obiti zahteve evangelija. Cerkev poseduje trden premislek o olajševalnih pogojih in okoliščinah. Zato ni več mogoče trditi, da se vsi, ki živijo v kakršnem koli »nepravilnem primeru«, nahajajo v stanju smrtnega greha in so izgubili posvečujočo milost. Omejitve niso enostavno odvisne od nepoznavanja norme. Človek ima lahko, kljub temu da natančno pozna normo, velike težave »v razumevanju vrednot, za katere gre pri teh nravnih normah«, [339] ali se lahko nahaja v konkretnem položaju, ki mu ne dopušča, da bi ravnal drugače in se drugače odločal, ne da bi si nakopal novo krivdo. Kakor so se sinodalni očetje pravilno izjasnili, »lahko obstajajo dejavniki, ki omejujejo sposobnost odločanja«. [340] Že sv. Tomaž Akvinski je priznaval, da ima kdo lahko milost in ljubezen, pa vendar ni sposoben, da bi dobro izvrševal katero koli krepost, [341] tako da celo v primeru, ko poseduje vse moralne kreposti, ne razodeva jasno, da je v njem prisotna katera od njih, ker je praktično izvrševanje te kreposti oteženo: »Rečeno je, da nekateri svetniki določenih kreposti nimajo, ker občutijo težave pri njihovem udejanjanju, čeprav imajo navade vseh kreposti.« [342]

302. *Katekizem katoliške Cerkve* v zvezi s temi pogojenostmi prepričljivo izjavlja: »Prištevnost in odgovornost za kako dejanje morejo zmanjšati ali celo odpraviti nevednost, nepazljivost, nasilje, strah, navade, čezmerna čustva in drugi psihični ali družbeni dejavniki.« [343] Drug odlomek se znova nanaša na okoliščine, ki zmanjšujejo moralno odgovornost, in zelo izčrpno omenja »čustveno nezrelost, moč navad, stanje tesnobe ali drugih psihičnih in socialnih dejavnikov«. [344] Iz tega razloga negativna sodba o objektivnem položaju ne vsebuje sodbe o prištevnosti ali krivdi prizadete osebe. [345] V kontekstu teh načel imam za zelo primerno, kar so hoteli ohraniti mnogi sinodalni očetje: »V določenih okoliščinah lahko za ljudi predstavlja veliko težavo, da bi ravnali drugače (...) Pastoralno prizadevanje za razločevanje duhov se mora tudi ob upoštevanju pravilno oblikovane človekove vesti, zavzeti za te primere. Tudi posledice izvršenih dejanj, niso v vseh primerih nujno iste.« [346]

303. Zaradi spoznanja, kakšno težo imajo konkretne pogojenosti, lahko dodamo, da mora Cerkev bolj upoštevati človekovo vest pri obravnavi nekaterih primerov (položajev), ki objektivno ne

ustrezajo našemu pojmovanju zakona. Samo po sebi se razume, da je potrebno opogumljati k zorenju razsvetljene, oblikovane vesti, kar naj spremlja odgovorno in resno razločevanje škofa, ter spodbujati k vedno večjemu zaupanju v milost. Vendar ta vest ne more spoznati samo tega, da neki položaj objektivno ne ustreza splošnim zahtevam evangelija, ampak lahko tudi iskreno in pošteno spozna, kako je možno v tej situaciji velikodušno odgovoriti Bogu, in z določeno moralno gotovostjo odkrije, da je to tista predanost, ki jo Bog zahteva celo sredi konkretne večplastnosti omejitev, četudi v polnosti še ne ustreza idealu. V vsakem primeru se moramo spomniti na to, da je to razločevanje dinamično in mora ostati vedno odprto za nove stopnje rasti in za nove odločitve, ki omogočajo uresničevanje ideala na popolnejši način.

Norme razločevanja

304. Malenkostno je ustaviti se pri tehtanju tega, ali ravnanje kakega človeka ustreza moralnemu zakonu (zapovedi) ali splošni normi ali ne, kajti to ni dovolj, da bi v človekovem konkretnem življenju spoznali njegovo polno zvestobo v odnosu do Boga. Zavzeto prosim, da se spomnimo nečesa, kar uči sv. Tomaž Akvinski, in da se učimo to vključevati v pastoralno razločevanje: »Čeprav na področju splošnega obstaja določena potreba, se toliko prej prikrade napaka, kolikor bolj se kdo spušča na področje posebnega (...) Na praktičnem področju glede posebnega ne obstaja za vse ista praktična resnica ali pravilnost, ampak samo glede splošnega; in pri tistih, za katere glede posebnega obstaja ista pravilnost, ta ni vsem na enak način znana (...) Prihaja torej tem pogosteje do napak, kolikor bolj se kdo spušča v posameznosti.« [347] Res je, da splošne norme predstavljajo dobro, na katero ne smemo nikoli pozabiti ali jo zanemariti, vendar v tem, kako so ubesedene, nikakor ne morejo zajeti vseh posebnih položajev. Obenem pa je treba reči, da prav iz tega razloga to, kar je spričo kakega posebnega položaja del praktičnega razločevanja, ne more biti povzdignjeno na stopnjo norme. To ne bi dalo samo povoda za neznosno kazuistiko, temveč bi spravilo v nevarnost vrednote, ki jih moramo posebno skrbno varovati. [348]

305. Zaradi tega se škof ne sme zadovoljiti s tem, da bi v odnosu do tistih, ki živijo v »nepravilnih položajih«, uporabljal samo npravne norme, kakor da so kamni, ki naj jih vržejo na življenje ljudi. To je primer zaprtih src ljudi, ki se radi skrivajo za naukom Cerkve, »da bi se usedli na Mojzesovo stolico ter – včasih zviška in površno – sodili o težavnih primerih in ranjenih družinah.« [349] O tem se je izjasnila *tudi Mednarodna teološka komisija*: »Naravnega zakona torej ni mogoče predstaviti kot že izdelan sklop pravil, ki se *a priori* postavljajo pred moralni subjekt, ampak je vir objektivnega navdiha za njegov proces odločanja, ki je eminentno oseben.« [350] Zaradi pogojenosti ali olajševalnih dejavnikov je mogoče, da lahko kdo sredi objektivnega položaja greha – ki ni subjektivno prišteven ali vsaj ne v polnosti – živi v Božji milosti, da lahko ljubi, da lahko tudi raste v življenju milosti in ljubezni, če mu pri tem Cerkev pomaga. [351] Razločevanje mora pomagati k temu, da se sredi omejitev najdejo možne poti za odgovor Bogu in za rast sredi omejitev. V prepričanju, da je vse belo ali črno, včasih zapiramo pot milosti in rasti ter vzamemo pogum in oviramo ljudi na poti k posvečevanju, ki poveljuje Boga. Spomnimo se na to, da »je majhen korak sredi velikih človeških omejenosti Bogu bolj všeč kakor na zunaj pravilno življenje človeka, ki

preživlja svoje dni, ne da bi naletel na omembe vredne težave«. [352] Konkretno dušno pastirstvo nosilcev služb in občestev mora to dejstvo upoštevati.

306. V vsakem primeru morajo tisti, ki imajo težave, kako v celoti udejanjiti Božjo zapoved, slišati povabilo, da je treba stopati po *poti ljubezni* (*via caritatis*). Ljubezen do bližnjega je prva zapoved (zakon) za kristjane (prim. Jn 15,12; Gal 5,14). Ne pozabimo, kaj obljublja Sveto pismo: »Predvsem imejte močno ljubezen med seboj, ker ljubezen pokrije množico grehov« (1 Pt 4,8). »Zbriši svoje grehe s pravičnostjo in svoje krivice z usmiljenjem do bednih« (Dan 4,24). »Voda gasi plameneč ogenj in miloščina odpravlja grehe« (Sir 3,30). To uči tudi sv. Avguštin: »Kakor bi mi ob nevarnosti požara hiteli iskat vodo za gašenje (...), tako je tudi, kadar bi se iz naše slame vzdignil plamen greha in bi bili zaradi tega zmedeni. Če nam je potem dana priložnost, da opravimo delo usmiljenja, se veselimo tega dela, kot da je to izvir, ki nam je ponujen, da bi mogli pogasiti požar.« [353]

Logika pastoralnega usmiljenja

307. Da bi preprečil vsakršno zgrešeno razlago, spominjam na to, da se Cerkev nikakor ne sme odpovedati temu, da postavlja pred nas ideal popolnega zakona kot Božji načrt v vsej njegovi veličini: »Mlade kristjane je treba spodbujati, naj ne oklevajo sprejeti bogastva, ki ga v njihove ljubezenske načrte prinaša zakrament zakona. Naj jih krepi pomoč Kristusove milosti in možnost, da se v celoti udeležujejo življenja Cerkve.« [354] Mlačnost, vsaka oblika relativizma ali pretirano sklicevanje na čas predložitve (ideala), bi pomenilo pomanjkanje zvestobe evangeliju in tudi pomanjkanje ljubezni Cerkve do samih mladih ljudi. Razumeti izredne okoliščine nikoli ne pomeni zastirati luči popolnejšega ideala in tudi ne pomeni, da s tem priporočamo manj kot to, kar Jezus ponuja človeku. Danes *je važnejše kot dušno pastirstvo neuspelih zakonov, prizadevanje, da bi utrjevali zakone* in tako preprečevali njihov razpad.

308. Vendar iz našega zavedanja o teži olajševalnih okoliščin – psihološke, zgodovinske in celo biološke narave – sledi, da moramo, »ne da bi zmanjševali vrednost evangeljskega ideala, z usmiljenjem in potrpežljivostjo spremljati možne stopnje rasti ljudi, ki se gradijo dan za dnem«, in tako ustvariti »prostor Gospodove milosrčnosti, ki nas spodbuja, da storimo vse, kar moremo«. [355] Razumem tiste, ki imajo raje strožjo pastoralo, ki ne daje nobenega povoda za kakršno koli zmedo. Vendar iskreno mislim, da si je Jezus Kristus želel Cerkev, ki je pozorna na dobro, ki ga Sveti Duh razširja sredi slabosti in bolehnosti, mater, ki z jasnostjo izraža svoj objektivni nauk in se hkrati »ne odpove (...) možnemu dobremu, čeprav tvega, da se umaže s cestnim blatom«. [356] Pastirji, ki svojim vernikom polagajo na srce celoten ideal evangelija in nauka Cerkve, jim morajo tudi pomagati, da bi sprejeli logiko sočutja s slabotnimi in se izogibali preganjanjem ali pretrdim in nestrpnim sodbam. Sam evangelij od nas zahteva, naj niti ne sodimo niti obsojamo (prim. Mt 7,1; Lk 6,37). Jezus »pričakuje, da se odpovemo temu, da bi se kot posamezniki ali kot skupnost zatekali v zavetja, ki nam omogočajo obdržati varno razdaljo do jedra človeškega trpljenja; naj vstopimo v stik s stvarnim življenjem drugih in spoznamo moč nežnosti. Če storimo to, bo pot

našega življenja res čudovita.« [357]

309. Primerno je, da o tem razmišljamo v kontekstu svetega leta, ki je posvečeno usmiljenju, kajti spričo najrazličnejših položajev, ki prizadenejo družino, ima Cerkev »nalogo, da oznanja Božje usmiljenje, utripajoče srce evangelija, ki naj skozi srce doseže razum vsakega človeka. Kristusova nevesta sprejema držo Božjega Sina, ki gre naproti vsem in nikogar ne izključuje«. [358] Zelo dobro ve, da se Jezus predstavlja kot pastir stotih ovac in ne devetindevetdesetih. Vse hoče imeti. Zaradi te zavesti bo mogoče, da »vse, verne in oddaljene, doseže balzam usmiljenja kot znamenje Božjega kraljestva, ki je že navzoče med nami.« [359]

310. Ne smemo pozabiti, »da usmiljenje ni samo v Očetovem delovanju, ampak postaja merilo za to, kdo so resnično njegovi otroci. Skratka, poklicani smo, da živimo od usmiljenja, ker je bilo nam najprej izkazano usmiljenje.« [360] To ni kak romantičen predlog ali šibek odgovor spričo Božje ljubezni, ki hoče vedno spodbujati človeka. Kajti usmiljenje je »nosilni steber, ki drži pokonci življenje Cerkve. Vse njeno pastoralno delovanje bi moralo biti ovito v nežnost, s katero naj se obrača na vernike; nič od njenega oznanila in njenega pričevanja svetu ne sme biti brez usmiljenja.« [361] Res, včasih se »obnašamo kakor nadzorniki milosti in ne kot njeni podeljevalci. Vendar Cerkev ni carinska postaja. Cerkev je Očetova hiša, v kateri je prostor za vsakega, še posebej za tistega s težkim življenjem.« [362]

311. Učenje moralne teologije ne bi smelo prenehati iti v tej smeri, kajti čeprav drži, da je treba paziti na neokrnjeno celovitost moralnega nauka Cerkve, je treba posebno pozornost posvetiti poudarjanju in spodbujanju k najvišjim in najbolj središčnim vrednotam evangelija, [363] posebno k prvenstvu ljubezni kot odgovoru na zastojno pobudo Božje ljubezni. Včasih nam je v dušnem pastirstvu težko dati prostor brezpogojni Božji ljubezni. [364] Usmiljenju postavljamo toliko pogojev, da ga s tem izvotlimo in mu odvzamemo njegov konkreten smisel in njegov realen pomen. In to je najslabši način, tako zvedenimo evangelij. Res je na primer, da usmiljenje ne izključuje pravičnosti in resnice, predvsem pa moramo povedati, da je usmiljenje polnost pravičnosti in najsijajnejši izraz Božje resnice. Zato je treba vedno pomisliti, »da so neustrezni vsi teološki pojmi, ki postavljajo pod vprašaj sólo Božjo vsemogočnost in še posebej njegovo usmiljenje«. [365]

312. To nam daje okvir in ozračje, ki nam branita, da bi pri govorjenju o najkočljivejših temah razvijali hladno pisarniško moralo, in nas nasprotno postavljata v kontekst pastoralnega razločevanja, polnega usmiljene ljubezni, ki se vedno nagiba k temu, da bi razumela, odpuščala, spremljala, upala in predvsem vključevala. To je logika, ki mora v Cerkvi prevladovati, da bomo »izkusili tudi, kako je mogoče odpreti srce tistim, ki živijo na najbolj obupnih obrobjih življenja«. [366] Vabim vernike, ki živijo v zapletenih položajih, da z zaupanjem pristopijo k pogovoru s svojim pastirjem ali z drugimi laiki, ki so življenje podarili Gospodu. Pri njih ne bodo vedno našli potrditve svojih lastnih predstav in želja, vendar bodo zanesljivo prejeli luč, ki jim bo pomagala, da bodo bolje razumeli svoj položaj in odkrili pot osebnega zorenja. In vabim pastirje, naj ljubeče in

sproščeno prisluhnejo, z iskreno željo, da bi vstopili v središče drame ljudi in razumeli njihovo stališče, jim pomagali bolje živeti in spoznati, kakšno je njihovo mesto v Cerkvi.

Deveto poglavje

DUHOVNOST V ZAKONU IN DRUŽINI

313. Ljubezen prevzema različne oblike, skladno z življenjskim stanom, h kateremu je poklican vsak posameznik. Že pred nekaj desetletji, ko je 2. vatikanski koncil spregovoril o apostolatu laikov, je podčrtal duhovnost, ki izhaja iz družinskega življenja. Poudaril je, da »[mora] laiška duhovnost dobiti posebno značilnost v zakonskem stanu in v družini« [367] in da družinske skrbi ne smejo biti »zunaj okvira duhovnega življenja«. [368] Vredno si je torej vzeti nekaj časa za to, da opišemo temeljne poteze te posebne duhovnosti, ki se razvija v družinskem življenju.

Duhovnost nadnaravnega občestva

314. Vedno smo govorili o tem, da Bog prebiva v srcu človeka, ki živi v milosti. Danes lahko rečemo tudi, da je v svetišču zakonske skupnosti navzoča Sveta Trojica. Kakor prebiva nad hvalnicami ljudstva (prim. Ps 22,4), živi globoko v zakonski ljubezni, ki ji poje slavo.

315. Gospodova navzočnost prebiva v resnični, konkretni družini, z vsem njenim trpljenjem, boji, radostmi in njenimi vsakdanjimi zadevami. Ko človek živi v družini, se je težko pretvarjati in lagati; ne moremo si nadevati maske. Kadar to pristnost poživilja ljubezen, tedaj tam vlada Gospod s svojim veseljem in svojim mirom. Duhovnost družinskega življenja je sestavljena iz tisoč vsakdanjih in konkretnih dejanj. V tej raznolikosti darov in srečanj, po katerih zori notranja povezanost, ima Bog svoje bivališče. Ta predanost »združuje človeško in božje«, [369] kajti napolnjena je z Božjo ljubeznijo. Končno je zakonska duhovnost duhovnost prisrčne povezanosti, v kateri prebiva Božja ljubezen.

316. Skupnost, ki jo uresničujemo v družini, je pristna pot posvetitve v običajnem življenju kakor tudi pot mistične rasti, sredstvo za prisrčno zedinjenje z Bogom. Kajti zahteve življenja med brati in sestrami in v družinski skupnosti so priložnost, da vedno bolj odpiramo srce, in to omogoča vedno popolnejše srečevanje z Gospodom. Božja beseda pravi: »Kdor pa svojega brata sovraži, je v temi« (1 Jn 2,11), »ostaja v smrti« (1 Jn 3,14) in »Boga ni spoznal« (1 Jn 4,8). Moj predhodnik Benedikt XVI. je poudaril, da »nas zapiranje oči pred bližnjim napravi slepe tudi za Boga« [370] in da je ljubezen končno edina luč, »ki vedno znova osvetljuje temni svet«. [371] Samo »če se med seboj ljubimo, ostaja Bog v nas in je njegova ljubezen v nas postala popolna« (1 Jn 4,12). Ker »[ima] človeška oseba vrojeno in po strukturi družbeno razsežnost« [372] in »družbena razsežnost osebe najde svoj prvi in izvorni izraz v zakonu in v družini«, [373] je duhovnost meso in kri

družinskega sožitja. Kdor ima torej globoko hrepenenje po duhovnosti, naj ne misli, da ga družina ovira pri rasti življenja v Duhu; marveč je to pot, ki jo Bog uporablja, da bi ga vodil k vrhuncu mističnega zedinjenja.

Združeni v molitvi v luči velikonočne skrivnosti

317. Če družini uspe, da se osredotoči na Kristusa, on povezuje in razsvetljuje celotno družinsko življenje. Bolečine in bojzani doživlja družina v povezanosti z Gospodovim križem in njegov objem omogoča, prenašati najhujše trenutke. V grenkih dnevih se poveže z zapuščenim Jezusom, kar lahko prepreči zlom družine. Tako družine postopno »z milostjo Svetega Duha preko zakonskega življenja uresničujejo svojo svetost, tudi s tem, da se udeležujejo skrivnosti Kristusovega križa, ki težave in trpljenje spreminja v daritev ljubezni«. [374] Z druge strani družina doživlja trenutke veselja, počitka ali praznovanja in tudi spolnost kot deležnost pri polnosti življenja v njegovem vstajenju. Zakonca z različnimi dnevnimi opravili oblikujeta tisti duhovni prostor, v katerem je mogoče izkusiti mistično navzočnost vstalega Gospoda«. [375]

318. Molitev v družini je prednostno sredstvo za to, da to velikonočno vero izrazimo in okrepimo. [376] Vsak dan lahko najdejo nekaj minut, da skupaj stojijo pred živim Gospodom, mu povejo stvari, ki jim povzročajo skrbi, ga prosijo za tisto, kar družina potrebuje, molijo za koga, ki preživlja težke trenutke, si od Boga izprosijo pomoč, da bi mogli ljubiti, se mu zahvalijo za življenje in dobre stvari ter od Device Marije izprosijo varstvo pod njenim materinskim plaščem. Tako lahko trenutki molitve s preprostimi besedami naredijo veliko dobrega za družino. Različne oblike izražanja ljudske pobožnosti so za mnoge družine zaklad duhovnosti. Skupna pot molitve doseže svoj vrhunec v skupni udeležbi pri evharistiji, zlasti sredi nedeljskega miru. Jezus trka na vrata družine, da bi z njo obhajal evharistični obed (prim. Raz 3,20). Pri njem lahko zakonca vedno znova zapečatita velikonočno zavezo, ki ju je zedinila, in v kateri se zrcali tista zaveza, ki jo je Bog s človeštvom zapečatil na križu. [377] Evharistija je zakrament nove zaveze, kjer se ponavzočuje Kristusovo odrešilno dejanje (prim. Lk 22,20). Tako ohranjamo globoke povezave, ki obstajajo med zakonskim življenjem in evharistijo. [378] Hranjenje z evharistijo je moč in spodbuda, da bi zakonsko zavezo vsak dan živeli kot »domačo Cerkev«. [379]

Duhovnost izključne, a ne posesivne ljubezni

319. V zakonu se živi tudi smisel tega, kaj se pravi v celoti pripadati samo enemu človeku. Zakonca sprejmeta izziv in srčno želita, da bi se skupaj postarala in porabila svoje moči. Tako odsevata Božjo zvestobo. Ta trdna odločitev, ki zaznamuje življenjski slog, je »notranja zahteva zakonske ljubezenske zaveze«, [380] kajti »kdor se ne odloči, da bo ljubil za zmeraj, za tistega je težko, da bi mogel iskreno ljubiti en sam dan«. [381] Vendar bi ne imelo nobenega duhovnega smisla, ko bi šlo samo za zapoved, po kateri kdo brezvoljno živi. To je pripadnost srca, v katerega vidi samo Bog (prim. Mt 5,28). Vsako jutro, ko človek vstane, se pred Bogom na novo odloči za zvestobo, naj se čez dan zgodi karkoli. In ko gre k počitku, upa, da ko, ko se bo prebudil,

nadaljeval to pustolovščino v zaupanju v Gospodovo pomoč. Tako je vsak sozakonec za drugega znamenje in orodje bližine Gospoda, ki nas ne pušča samih: »Jaz sem z vami vse dni do konca sveta« (Mt 28,20).

320. V nekem trenutku doživita zakonca svojo ljubezen kot resnično osvoboditev, kot zdravilno avtonomijo: ko vsak odkrije, da drugi ni njegova lastnina, temveč ima veliko pomembnejšega gospodarja, namreč svojega edinega Gospoda. Nihče drug ne more terjati pravice, da bi si lastil najbolj notranje in skrivnostno osebno področje ljubljenega človeka, in samo on more zavzeti središče njegovega življenja. Hkrati načelo duhovnega realizma stori, da zakonec ne postavlja več zahteve, naj drugi v polnosti zadovolji njegove potrebe. Potrebno je, da duhovna pot vsakega posameznika temu pomaga – kot je to dobro povedal Dietrich Bonhoeffer (1906–1945), da doživi neko »razočaranje« nad drugim, [382] da neha pričakovati od tega človeka to, kar je lastno samo Božji ljubezni. To zahteva notranjo odpoved. Izključni prostor, ki ga vsak od zakoncev pridrži za svoje samotno druženje z Bogom, ne daje le možnosti za zdravljenje ran skupnega življenja, ampak omogoča tudi to, da v Božji ljubezni najdemo smisel lastnega življenja. Vsak dan si moramo izprositi delovanje Svetega Duha, da bo ta notranja svoboda možna.

Duhovnost skrbi za druge, tolažbe in spodbude

321. »Krščanski zakonci so drug drugemu, svojim otrokom in ostalim domačim sodelavci za milost in pričevalci za vero.« [383] Bog jih kliče za posredovanje življenja in zato, da bi skrbeli drug za drugega. Ravno zaradi tega je bila družina »od nekdanj najbližja ‚bolnišnica‘«. [384] Negujmo drug drugega, podpirajmo drug drugega, spodbujajmo se med seboj in vse to živimo kot del naše družinske duhovnosti. Življenje zakonskega para je deležnost pri rodovitnem Božjem delu in vsak je za drugega stalen izziv Svetega Duha. Božja ljubezen se izraža tudi »z besedami, s katerimi si mož in žena izražata svojo zakonsko ljubezen«. [385] Tako sta oba drug za drugega odsev Božje ljubezni, ki tolaži z besedo, pogledom, pomočjo, ljubkovanjem in objemanjem. Zato je »želja, da bi osnovala družino (...), odločitev, da bosta del Božjih sanj, odločitev, da bosta sanjala z njim, odločitev, da bosta z njim gradila, da se bosta skupaj z njim vrgla v to pustolovščino in gradila svet, kjer se nihče ne počuti samega«. [386]

322. Celotno življenje družine je usmiljena »paša in varovanje«. Vsak skrbno slika in piše v življenje drugega: »Naše pismo ste vi, zapisano v naših srcih, (...) pisano ne s črnilom, ampak z Duhom živega Boga« (2 Kor 3,2-3). Vsak je »ribič ljudi« (prim. Lk 5,10), ki v Jezusovem imenu »meče mreže« (prim. Lk 5,5) na druge, ali je kmet, ki obdeluje svežo prst svojih ljubih in iz njih spravlja, kar je najboljšo. Zakonska rodovitnost pomeni tudi podpirati druge, kajti »koga ljubiti pomeni, od njega pričakovati nekaj nedoločljivega in nepredvidljivega; in hkrati pomeni, da mu na kakršen koli način pomagamo do sredstva, da bo mogel ustrezati temu pričakovanju«. [387] To je Božja služba, kajti Bog je v nas položil veliko dobrih stvari, v upanju, da jim bomo dali rasti.

323. Globoko duhovno doživetje je, da na ljubljenega človeka gledamo z Božjimi očmi in v njem

prepoznavamo Kristusa. To zahteva pripravljenost, ki ne pričakuje povračila, kar omogoča, da znamo ceniti njegovo dostojanstvo. Pred drugim smo lahko popolnoma prisotni, če se mu »kar tako« posvetimo in pozabimo na vse drugo okrog sebe. Ljubljeni človek si zasluži vso pozornost. Jezus je bil zgled za to, kajti kadar je kdo prišel k njemu, da bi z njim govoril, ga je pogledal in z ljubeznijo zrl vanj (prim. Mr 10,21). V njegovi navzočnosti nihče ni imel občutka, da je ostal prezrt, ker so njegove besede in njegova dejanja izražala vprašanje: »Kaj hočeš, da naj ti storim?« (Mr 10,51). To se živi tudi sredi vsakdanjega družinskega življenja. Ko se spomnimo, da človek, ki živi z nami, zasluži vse to, kajti v njem je neskončno dostojanstvo, saj je predmet brezmejne ljubezni nebeškega Očeta. Tako se poraja nežnost, ki je sposobna, da »v drugem prikljiče na dan veselje, ker se čuti ljubljenega. Na poseben način se ta nežnost izrazi v tem, da se z največjo pozornostjo posvetimo mejam drugega, posebno takrat, ko te omejitve očitno izstopajo.« [388]

324. Po nagibu Svetega Duha družina ne le sprejema življenje, ko ga spočne v svojem naročju, temveč tudi tako, da se odpre, gre iz sebe, da bi svoje dobro širila med druge, da bi zanje skrbel in iskala njihovo srečo. To odpiranje se izraža posebno z gostoljubjem, [389] h kateremu vabi in spodbuja Božja beseda: »Gostoljubnosti ne pozabite. V tej so namreč nekateri, ne da bi vedeli, pogostili angele« (Heb 13,2). Če družina sprejme druge in gre ven k njim, zlasti k ubogim in zapuščenim, potem je »simbol in priča tistega materinstva Cerkev, pri katerem je dejavno udeležena«. [390] Družbena razsežnost ljubezni, odsvit Trojice, je v resnici to, kar združuje duhovni smisel družine in njeno poslanstvo zunaj nje, kajti ta ljubezen naredi družinsko *kerygmo* v javnosti navzočo z vsemi njenimi zahtevami glede skupnosti. Družina živi svojo posebno duhovnost tako, da je hkrati domača Cerkev in živa celica za preobrazbo sveta. [391]

* * *

325. Učiteljeve besede (prim. Mt 22,30) in tiste sv. Pavla (prim. 1 Kor 7,29-31) o zakonu so – ne naključno – vključene v zadnjo in dokončno razsežnost našega življenja, ki jo moramo znova ovrednotiti. Tako bodo zakonci lahko spoznali smisel poti, po kateri hodijo. Kajti, kakor smo v tej spodbudi večkrat spomnili, nobena družina ni nebeška resničnost in izdelana enkrat za vselej, temveč zahteva postopno zorenje svoje sposobnosti za ljubezen. Obstaja pa neki stalni poziv k popolnosti, ki izhaja iz popolnega občestva Svete Trojice, iz dragocenega zedinjenja med Kristusom in njegovo Cerkvijo, iz tiste tako lepe skupnosti nazareške družine in iz brezmadežnega bratstva in sestrstva med nebeškimi svetniki. Kljub temu nam razmišljanje o še ne doseženi polnosti tudi dovoljuje, da zgodovinsko pot, ki jo hodimo kot družine, vidimo v pravi perspektivi. Tako bomo nehali od medčloveških odnosov zahtevati popolnost, čistost namenov in povezanost, do katere bomo lahko dospeli šele v dokončnem kraljestvu. Ta pogled nam preprečuje, da bi strogo sodili tiste, ki živijo v okoliščinah velike slabosti. Vsi smo poklicani, da v sebi vzdržujemo živo stremljenje po nečem, kar presega nas same in naše omejitve; vsaka družina mora živeti s to stalno spodbudo. Pojdimo kot družina naprej, ostanimo na poti! Obljubljene so nam še večje stvari. Ne obupujmo zaradi svojih omejitev, a se tudi ne odpovejmo prizadevanju za polnost ljubezni in *communio*, ki nam je obljubljena.

MOLITEV K SVETI DRUŽINI

Jezus, Marija in Jožef,
v vas zremo
sijaj prave ljubezni,
na vas se obračamo polni zaupanja.

Sveta nazareška Družina,
naredi tudi naše družine,
za kraje pristrčnega sožitja,
za skupnosti molitve;
naj bodo pristne šole evangelija
in male domače Cerkve.

Sveta nazareška Družina,
Naj v naših družinah nikoli več ne bo
nasilja, trdovratnosti in razdora;
naj vsak, ki je bil ranjen ali pohujšan,
kmalu najde tolažbo in ozdravitev.

Sveta nazareška Družina,
daj, da se bomo vsi zavedali,
kako sveta in nedotakljiva je družina
in kakšno lepoto ji določa Božji načrt.

Jezus, Marija in Jožef,
poslušajte in uslišite našo prošnjo! Amen.

Dano v Rimu, pri Svetem Petru, v izrednem svetem letu usmiljenja, 19. marca, na praznik svetega Jožefa, leta 2016, v četrtem mojega pontifikata.

Papež Frančišek

Prevod (165-325): dr. Marijan Peklaj

1. KONCILSKI, POKONCILSKI
IN DRUGI CERKVENI DOKUMENTI

Drugi vatikanski koncil (1962–1965)

AA – L Odlok Apostolicam actuositatem – O krščanskih laikih (1965).

GE – KV Odlok Gravissimum educationis – O krščanski vzgoji (1965).

GS – CS Pastoralna konstitucija Gaudium et spes – Veselje in upanje (1965).

LG – C Dogmatična konstitucija Lumen gentium – Luč narodov (1964).

Drugi dokumenti

CC – ČZ Pij XI., Okrožnica Casti connubii – Zakonska čistost (1930).

CCC – KKC Catechismo della Chiesa Cattolica – Katekizem katoliške Cerkve, Ljubljana 1993.

ChL – KL Janez Pavel II., Christifideles laici – Posinodalna apostolska spodbuda o krščanskih laikih (1988), Cerkevni dokumenti 41, Ljubljana 1989.

CIC – ZCP Codex Iuris Canonici – Zakonik cerkvenega prava, Ljubljana 1984.

CCEO – KZVC Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – Zakonik kanonov Vzhodnih Cerkva (ni preveden v slovenščino).

DCE – BJL Benedikt XVI., Okrožnica Deus caritas est – Bog je ljubezen, Cerkevni dokumenti 112, Ljubljana 2006.

DM – BU Janez Pavel II., Okrožnica Dives in misericordia – O Božjem usmiljenju, Cerkevni dokumenti 10, Ljubljana 1981.

DV – DŽ Kongregacija za verski nauk, Navodilo Donum vitae – Dar življenja (1987), Cerkevni dokumenti 36, Ljubljana 1987.

CiV – LR Benedikt XVI., Okrožnica Caritas in veritate – Ljubezen v resnici, Cerkevni dokumenti 127, Ljubljana 2009.

EG – VE Papež Frančišek, Apostolska spodbuda Evangelii gaudium – Veselje evangelija

(2013), *Cerkveni dokumenti* 140, Ljubljana 2014.

EV – EŽ Janez Pavel II., *Okrožnica Evangelium vitae – Evangelij življenja* (1995), *Cerkveni dokumenti* 60, Ljubljana 1995.

FC – OD Janez Pavel II., *Apostolska spodbuda Familiaris consortio – O družini* (1981), *Cerkveni dokumenti* 16, Ljubljana 1982.

FC Pontificia Commissione Biblica, *Fede e cultura alla luce della Bibbia. Atti della Sessione plenaria 1979 della Pontificia Commissione Biblica*, Torino 1981.

HV – PČŽ Pavel VI., *Okrožnica Humae vitae – Posredovanju človeškega življenja*, *Cerkveni dokumenti* 144, Ljubljana 2014 (2. izdaja).

LF – LV Frančišek, *Okrožnica Lumen fidei – Luč vere* (2013), *Cerkveni dokumenti* 138, Ljubljana 2013.

LS – HMG Frančišek, *Okrožnica Laudato si – Hvaljen, moj Gospod* (2014), *Cerkveni dokumenti* 149, Ljubljana 2015.

MCC – KST Pij XII., *Okrožnica Mystici Corporis Christi – O Kristusovem skrivnostnem telesu* (1943).

MD – DŽ Janez Pavel II., *Apostolsko pismo Mulieris dignitatem – O dostojanstvu žene* (1988), *Cerkveni dokumenti* 40, Ljubljana 1989.

MIDI – GJUS Papež Frančišek, *Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus – Gospod Jezus, usmiljeni sodnik*, *Cerkveni dokumenti* 151, Ljubljana 2016.

MV – OU Papež Frančišek, *Bula Misericordiae vultus – Obličje usmiljenja*, CD – NS 23, Ljubljana 2015.

RF – SP Tretje redno zasedanje Škofovske sinode, *Relatio finalis – Sklepno poročilo* (2015; ni prevedeno v slovenščino).

RH – OČ Janez Pavel II., *Okrožnica Redemptor hominis – Odrešenik človeka* (1979), *Cerkveni dokumenti* 2, Ljubljana 1979.

RM – OP Janez Pavel II., *Okrožnica Redemptoris missio – Odrešenikovo poslanstvo* (1990), *Cerkveni dokumenti* 46, Ljubljana 1991.

RP – PS Janez Pavel II., Apostolska spodbuda *Reconciliatio et poenitentia* – O spravi in pokori, Cerkevni dokumenti 25, Ljubljana 1985.

RS – SiP Tretje izredno zasedanje Škofovske sinode, *Relatio Synodi* – Sinodalno poročilo, Cerkevni dokumenti 145, Ljubljana 2015.

SUVS – ČSRP Papeški svet za družino Navodilo *Sessualita umana: verita e significato* – Človeška spolnost: resnica in pomen, Cerkevni dokumenti 66, Ljubljana 1996.

UF – ZDZS Papeški svet za družino, *Unioni di fatto* – Zakon, družina in zunajzakonske skupnosti (2000), Cerkevni dokumenti 93, Ljubljana 2001.

VC – PŽ Janez Pavel II., Posinodalna apostolska spodbuda *Vita consecrata* – Posvečeno življenje (1996), Cerkevni dokumenti 65, Ljubljana 1996.

[1] Tretje izredno splošne zasedanje škofovske sinode *Sinodalno poročilo (Relatio Synodi)*, Cerkevni dokumenti 145, Družina, Ljubljana 2015, 2.

[2] Štirinajsto splošno redno zasedanje škofovske sinode, *Relatio finalis (Sklepno poročilo)*, 24. oktobra 2015, 3. (*Relatio finalis* ni prevedeno v slovenščino; op. ur.).

[3] *Govor ob sklepu 14. splošnega rednega zasedanja škofovske sinode*, v: *L' Osservatore Romano*, 26.–27. oktobra 2015, 13; prim. Pontificia Commissione Biblica, *Fede e cultura alla luce della Bibbia*. Atti della Sesssione plenaria 1979 della Pontificia Commissione Biblica, Torino 1981; Drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor, *Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu (CS – Gaudium et spes)*, 1965, 44; Janez Pavel II., Okrožnica *Odrešenikovo poslanstvo (Redemptoris missio)*, 1990, Cerkevni dokumenti 46, Ljubljana 1991, 52, v: AAS 83 (1991), 300; Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija (Evangelii gaudium)*, 2013, Cerkevni dokumenti 145, Ljubljana 2013, 69, 117; v: AAS 105 (2013), 1049. 1068–1069.

[4] Papež Frančišek, *Govor na srečanju družin*, Santiago na Kubi (22. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 24. septembra 2015, 7.

[5] Jorge Luis Borges, » *Calle desconocida*«, en *Fervor de Buenos Aires*, Buenos Aires 2011, 23.

[6] Janez Pavel II., *Homilija pri maši v Puebla de los Angeles* (28. januarja 1979), 2; v: AAS 71

(1979), 184.

[7] Prim. prav tam.

[8] Janez Pavel II., Apostolska spodbuda *O družini (Familiaris consortio)*, 1981), Cerkevni dokumenti 16, Ljubljana 1981, 4; v: AAS 74 (1982), 84.

[9] *Sinodalno poročilo (Relatio Synodi)*, 1914), 5.

[10] Španska škofovska konferenca, *Matrimonio y familia* (6. julija 1979), 3.16.23.

[11] *Relatio finalis* (Sklepno poročilo, 2015), 5.

[12] *Sinodalno poročilo* (2014), 5.

[13] *Relatio finalis* (2015), 8.

[14] Govor v Kongresu Združenih držav Amerike (24. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 26. septembra 2015, 7.

[15] *Relatio finalis* (2015), 29.

[16] *Sinodalno poročilo* (2014), 10.

[17] Tretje splošno izredno zasedanje škofovske sinode, *Poslanica*, 18. oktobra 2014.

[18] *Sinodalno poročilo* (2014), 10.

[19] *Relatio finalis* (2015), 7.

[20] Prav tam, 63.

[21] Konferenca katoliških korejskih škofov, *Towards a culture of life* (15. marca 2007).

[22] *Sinodalno poročilo* (2014), 6.

[23] Pontificio consiglio per la famiglia, *Carta dei diritti della famiglia* (22. oktobra 1983), 11.

[24] Prim. *Relatio finalis* (2015) 11–12.

[25] Pontificio consiglio per la famiglia, *Carta dei diritti della famiglia* (22. oktobra 1983), Uvod.

[26] Prav tam, 9.

[27] *Relatio finalis* (2015), 14.

[28] *Sinodalno poročilo* (2014), 8.

[29] Prim. *Relatio finalis* (2015), 78.

[30] *Sinodalno poročilo* (2014), 8.

[31] *Relatio finalis* (2015), 23; prim, Papež Frančišek, *Poslanica za svetovni dan migrantov in izseljencev 2016* (12. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 2. oktobra 2015, 8.

[32] *Relatio finalis*(2015), 24.

[33] Prav tam, 21.

[34] Prav tam, 17.

[35] Prav tam, 20.

[36] Prim. prav tam 15.

[37] *Govor ob sklepu 14. splošnega rednega zasedanja škofovske sinode* (24. oktobra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 26.–27. oktobra 2015, 13.

[38] Argentinska škofovska konferenca, *Navega mar adentro* (31. maja 2003), 42.

[39] Mehiška škofovska konferenca, *Que en Crist o Nuestra Paz Mexico tenga vida digna* (15. februarja 2009), 67.

[40] *Relatio finalis* (Sklepno poročilo, 2015), 25.

[41] Prav tam, 10.

[42] Frančišek, *Kateheza* (22. aprila 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 23. aprila 2015, 7.

[43] Frančišek, *Kateheza* (29. aprila 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 30. aprila 2016, 8.

[44] *Relatio finalis* (2015), 28.

[45] Prav tam, 8.

[46] Prav tam, 58.

[47] Prav tam, 33.

[48] *Sinodalno poročilo* (2014), 11.

[49] Škofovska konferenca Kolumbije , *A tiempos difíciles, colombianos nuevos* (13. februarja 2003), 3.

[50] Papež Frančišek, Posinodalno apostolsko pismo *Veselje evangelija*, 35; v: AAS 105 (2013), 1034.

[51] Prav tam, 164; v: AAS 105 (2013), 1088.

[52] Prav tam.

[53] Prav tam, 165; v: AAS 105 (2013), 1089.

[54] *Sinodalno poročilo* (2014), 12.

[55] Prav tam, 14.

[56] Prav tam, 16.

[57] *Relatio finalis* (2015), 41.

[58] Prav tam, 38. Prim. *Bogoslužno branje 1*, Ljubljana 1976 – *Sveta Družina*, str. 82–83.

[59] *Sinodalno sporočilo* (2014), 17.

[60] *Relatio finalis* (2015), 43.

[61] *Sinodalno sporočilo* (2014), 18.

[62] Prav tam, 19.

[63] *Relatio finalis* (2015), 38.

[64] Janez Pavel II., *Apostolska spodbuda O družini*, 13; v: AAS 74 (1982), 94.

[65] *Sinodalno poročilo* (2014), 21.

[66] *Katekizem katoliške Cerkve*, Ljubljana 1993, 1642.

[67] Prav tam.

[68] Frančišek, *Kateheza* (6. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 7. maja 2015, 8.

[69] Leon Veliki, *Epistola Rusticonarbonensiepiscope*, inquis. IV: *PL* 54, 1205A; prim. Incmaro di Reims, *Epist. 22: PL* 126, 142.

[70] Prim. Pij XII., Okrožnica *O Kristusovem skrivnostnem telesu* (*Mystici Corporis Christi*, 29. junija 1943), v: *AAS* 35 (1943), 202: » *S poroko sta zakonca drug drugemu služabnika milosti.*«

[71] Prim. *Zakonik cerkvenega prava*, kann. 1116; 1161–1165; *Zakonik kanonov vzhodnih Cerkva*, kann. 832; 848–852.

[72] Prim. *Zakonik cerkvenega prava*, kan. 1055, § 2.

[73] *Sinodalno poročilo* (2014), 23.

[74] Janez Pavel II., *Apostolska spodbuda O družini*, 9; v: *AAS* 74 (1982), 90.

[75] *Relatio finalis* 2015, 47.

[76] Prav tam.

[77] Frančišek, *Homilija pri maši ob sklepu VIII. svetovnega srečanja družin*, Filadelfija, 27. 9. 2015; v : *L' Osservatore Romano*, 28.–29. 9– 2015, 7.

[78] *Relatio finalis* (2015), 53–54.

[79] Prav tam, 51.

[80] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu* (1965), 48.

[81] Prim. *Zakonik cerkvenega prava*, kan. 1055, § 1; »*Ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum.*«

[82] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2360.

[83] Prav tam, 1654.

[84] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 48.

[85] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2366.

[86] Pavel VI., Okrožnica *O posredovanju človeškega življenja*, 11–12.; v : AAS 60 (1968), 488.489; nova izdaja: *Cerkveni dokumenti 144*, Ljubljana 2014.

[87] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2378.

[88] Kongregacija za verski nauk, *Navodilo o daru življenja*, II, 8, *Cerkveni dokumenti 36*, Ljubljana 1987; v: AAS 80 (1988), 97.

[89] *Relatio finalis 2015*, 63.

[90] *Sinodalno poročilo (2014)*, 57.

[91] Prav tam, 58.

[92] Prav tam, 57.

[93] *Relatio finalis (2015)*, 64.

[94] *Sinodalno poročilo(2014)*, 60.

[95] Prav tam, 61.

[96] *Zakonik cerkvenega prava*, kan. 1136; prim. *Zakonik kanonov Vzhodnih Cerkva*, kan. 627.

[97] Papeški svet za družino, *Človeška spolnost: resnica in pomen*, *Cerkveni dokumenti 66*, Ljubljana 1996, 23.

[98] Frančišek , *Kateheza (20. maja 2015)*, v: *L' Osservatore Romano*, 21. maja 2015, 8.

[99] Prim. Janez Pavel II., *Apostolsko pismo O družini*, 38; v: AAS 74 (1982), 129.

[100] Prim. Govor Rimski škofijski skupnosti (14. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 15. –16. junija 2015, 8.

[101] *Sinodalno poročilo (2014)*, 23.

[102] *Relatio finalis (2015)*, 52.

[103] Prav tam, 49–50.

[104] *Katekizem katoliške Cerkve*, 1641.

[105] Prim. Benedikt XVI., Okrožnica *Bog je ljubezen*, Cerkevni dokumenti 112, Ljubljana 2006, 2; v: AAS 98 (2006), 218.

[106] Ignacij Lojolski, *Duhovne vaje*. Kontemplacija za doseganje ljubezni, 230.

[107] Octavio Oaz, *La llama doble*, Barcelona 1993, 35.

[108] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* II–II, q. 114, a. 2, ad 1.

[109] Frančišek, *Kateheza* (13. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 14. maja 2015, 8.

[110] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* II–II, q. 27, a.1, ad 2.

[111] Prav tam, a. 1.

[112] Frančišek, *Kateheza* (13. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 14. maja 2015, 8.

[113] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 21; v: AAS 74 (1982), 106.

[114] Martin Luther King, *Govor v baptistični cerkvi na Dexter Avenue*, Montgomery, Alabama, 17. novembra 1957.

[115] Tomaž Akvinski opredeljuje ljubezen kot » združevalno moč« (vis unitiva) (*Summa Theologiae* I, q. 20, a.1, ad 3. Pri tem se sklicuje na Donizija Areopagita, *De divinis nominibus*, IV, 12: PG 3, 709.

[116] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* II–II, q. 27, a. 2.

[117] Pij XI., Okrožnica *Casti connubii* (31. decembra 1930), v: AAS 22 (1930), 547–548.

[118] Janez Pavel II., Apostolska spodbuda *O družini*, 13; v: AAS 74 (1982), 94.

[119] Frančišek, *Kateheza*, 2. aprila 2014, v: *L' Osservatore Romano*, 3. aprila 2014, 8.

[120] Prav tam.

[121] Janez Pavel II.; Apostolska spodbuda *O družini*, 9; v: AAS 74 (1982), 9o.

[122] Tomaž Akvinski, *Summa contra Gentiles*, III, 123; prim. Aristotel, *Etica Nic.*, 8, 12 (Ed. Bywater, Oxford 1984, 174).

- [123] Frančišek, Okrožnica *Luč vere (Lumen fidei)*, Cerkevni dokumenti 138, Ljub-ljana 2013, 52; v: AAS 105 (2013), 590.
- [124] Robert Belarmin, *De sacramento matrimonii*, I, 2, v: *Disputationes*, III, 5, 3 (Ed. Giuliano, Napoli 1858, 778.
- [125] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 50.
- [126] Prav tam.
- [127] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I–II, q. 31, a. 3, ad 3.
- [128] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 48.
- [129] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I–II, q. 26, a. 3.
- [130] Prav tam, q. 110, a. 1.
- [131] Sv. Avguštín, *Izpovedi*, VIII, III: *PL* 32, 752.
- [132] *Govor družinam vsega sveta ob romanju v Rim ob letu vere*, 26. oktobra 2013; v: AAS 105 (2013), 98o.
- [133] *Angelus*, 29. decembra 2013; v: *L' Osservatore Romano*, 30.–31. decembra 2013, 7.
- [134] *Govor družinam vsega sveta ob romanju v Rim...*; v: AAS 105 (2013), 978.
- [135] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* II–II, q. 24, a. 7.
- [136] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 48.
- [137] Čilska škofovska konferenca, *La vida y la familia: regalos de Dios para cada uno de nosotros*, Santiago de Chile, 21. julija 2014.
- [138] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 49.
- [139] A. Sertillanges, *L' amour chrétien*, Paris 1920, 174.
- [140] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I–II, q. 24, a. 1.
- [141] Prim. prav tam, q. 59, a. 5.

[142] Benedikt XVI., Okrožnica. *Bog je ljubezen*, 3, v: AAS 98 (2006), 219–220.

[143] Prav tam, 4; v: AAS 98 (2006), 220.

[144] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae*.II, q. 32, a. 7.

[145] Prim. prav tam, I–II, q. 153, a. 2: »Abundantia delectationis quae est in actu venereos ecundum rationem ordinato, non contrariatur medio virtutis« – »Obilje užitka, ki je v razumno izvršenem spolnem dejanju, ni v nasprotju s krepostjo«.

[146] Janez Pavel II., *Kateheza*, 22. oktobra 1980, 5, v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 951.

[147] Prav tam, 7.

[148] Janez Pavel II., *Kateheza*, 24. septembra 1980, 4, v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 719.

[149] Janez Pavel II., *Kateheza*, 12. novembra 1980, 2; v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 1133.

[150] Prav tam, 4.

[151] Prav tam, 5.

[152] Prav tam, 1; v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 1132.

[153] Janez Pavel II., *Kateheza*, 16. januarja 1980, 1; v: *Insegnamenti* III, I (1980), 151.

[154] Josef Pieper, *Über die Liebe*, München 2014, 174.

[155] Janez Pavel II., Okrožnica *Evangelij življenja (Evangelium vitae)*, Cerkevni dokumenti 60, Ljubljana 1995, 23; v: AAS 87 (1995), 427.

[156] Pavel VI., Okrožnica *O posredovanju človeškega življenja (Humanae vitae)*, Ljubljana 2014, 13; v: AAS 60 (1968), 489.

[157] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 49.

[158] Janez Pavel II., *Kateheza*, 18. junija 1980, 1; v: *Insegnamenti* III, 1 (1980), 1778.

[159] Prav tam, 6.

[160] Prim. Janez Pavel II., *Kateheza*, 30. julija 1980, 1; v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 311.

- [161] Janez Pavel II., *Kateheza*, 8. aprila 1981, 3; v: *Insegnamenti* IV, I (1981), 904.
- [162] Janez Pavel II., *Kateheza*, 11. avgusta 1982, 4; v: *Insegnamenti* V, 3 (1982), 205–206.
- [163] Benedikt XVI., Okrožnica *Bog je ljubezen*, 5; v: AAS 98 (2006), 221.
- [164] Prav tam, 7.
- [165] *Relatio finalis* (2015), 22.
- [166] Janez Pavel II., *Kateheza*, 14. aprila 1982, 1; v: *Insegnamenti* V, I (1982), 1176.
- [167] Aleksander Haleški, *Glossa in quatuor libros sententiarum Petri Lombardi*, IV, XXVI, 2 (Quaracchi 1957, 446).
- [168] Janez Pavel II., *Kateheza*, 7. aprila 1982, 2 ; v: *Insegnamenti* V, 1 (1982), 1127
- [169] Janez Pavel II., *Kateheza*, 14. aprila 1982, 3; v: *Insegnamenti* V, 1 (1982), 1177.
- [170] Prav tam.
- [171] Janez Pavel II., Okrožnica *Odrešenik človeka*, 10; v: AAS 71 (1979, 274.
- [172] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* II–II, q. 27, a. 1.
- [173] Papeški svet za družino, *Družina, zakon in zunajzakonske zveze*, Cerkevni dokumenti 93, Ljubljana 2001, 40.
- [174] Janez Pavel II., *Kateheza*, 31. oktobra 1984, 6; v: *Insegnamenti* VII, 2 (1984), 1072.
- [175] Benedikt XVI., Okrožnica *Bog je ljubezen*, 8; v: AAS 98 (2006), 224.
- [176] Janez Pavel II., Apostolska spodbuda *O družini*, 14; v: AAS 74 (1982), 96
- [177] Frančišek, *Kateheza*, 11. februarja 2015, v: *L' Osservatore Romano*, 12. februarja 2015, 8.
- [178] Prav tam.
- [179] Frančišek, *Kateheza*, 8. aprila 2015, v: *L' Osservatore Romano*, 9. aprila 2015, 8.
- [180] Prav tam.

[181] Prim. Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 51: »Vsi pa naj dobro vedo, da človeškega življenja in naloge, posredovati to življenje, ni mogoče omejevati le na tostranstvo in ju presojati ter razumevati njen smisel le z vidika tega sveta; vedno se je marveč treba ozirati na večni namen ljudi«.

[182] Janez Pavel II., *Pismo Generalnemu tajništvu mednarodne konference organizacije Združenih narodov o prebivalstvu in razvoju* (18. marca 1994), v: *Insegnamenti XVII*, I (1994), 750–751.

[183] Janez Pavel I., *Kateheza*, 12. marca 1980, 3; v: *Insegnamenti III*, I (1980), 543.

[184] Prav tam.

[185] Papež Frančišek, *Govor na srečanju družin v Manili* (16. januarja 2015), v: *AAS 107* (2015), 176.

[186] Papež Frančišek, *Kateheza* (11. februarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 12. februarja 2015, 8.

[187] Frančišek, *Kateheza* (14. oktobra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 15. oktobra 2015, 8.

[188] Konferenca avstralskih katoliških škofov; Pastoralno pismo *Don't mess with marriage*, 11 (24. novembra 2015).

[189] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 50

[190] Janez Pavel II., *Kateheza* (12. marca 1980), 2 : *Insegnamenti III*, 1 (1980), 542.

[191] Prim. Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O dostojanstvu žene*, *Cerkveni dokumenti* 40, Ljubljana 1989, 30–31, v: *AAS 80* (1988), 1727–1729.

[192] Frančišek, *Kateheza* (7. januarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 7.–8. januar-ja 2015, 8.

[193] Prav tam.

[194] Frančišek, *Kateheza* (28. januarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 29. januar-ja 2015, 8.

[195] Prav tam.

[196] Prim. *Relatio finalis* (2015), 28.

[197] Frančišek, *Kateheza* (4. februarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 5. februarja 2015, 8.

[198] Prav tam.

[199] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 50.

[200] Peta generalna konferenca škofov Latinske Amerike in Karibov, *Documento di Aparecida* (16. januarja 2015), v: *AAS* 107 (2015), 178.

[201] *Relatio finalis* (2015), 65.

[202] Prav tam.

[203] *Govor družinam na srečanju v Manili* (16. januarja 2015), v: *AAS* 107 (2015), 178.

[204] Mario Benedetti, » *Te quiero*« in *Poemas de otros*, Buenos Aires 1993, 316.

[205] Prim. Frančišek, *Kateheza* (16. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 17. septembra 2015, 8.

[206] Frančišek, *Kateheza* (7. oktobra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 8. oktobra 2015, 8.

[207] Benedikt XVI., Okrožnica *Bog je ljubezen*, 14, v: *AAS* 98 (2006), 228

[208] Prim. *Relatio finalis* (2015), 11.

[209] Frančišek, *Kateheza* (18. marca 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 19. marca 2015, 8.

[210] Frančišek, *Kateheza* (11. februarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 12. februar-ja 2016, 8.

[211] Prim. *Relatio finalis* (2015), 17–18.

[212] Frančišek, *Kateheza* (4. marca 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 5. marca 2015, 8.

[213] Frančišek, *Kateheza* (11. marca 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 12. marca 2015, 8.

[214] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 27, v: *AAS* 74 (1982), 113.

[215] Janez Pavel II., *Govor udeležencem mednarodnega foruma o dejavnem staranju* (5. septembra 1980) 5, v: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 539.

[216] *Relatio finalis* (2015), 18.

[217] Frančišek, *Kateheza* (4. marca 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 5. marca 2015, 8.

[218] Prav tam.

[219] Frančišek, *Govor na srečanju ostarelih* (28. septembra 2014), v: *L' Osservatore Romano*, 29.–30. septembra 2014, 7.

[220] Frančišek, *Kateheza* (18. februarja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 19. februar-ja 2015, 8.

[221] Prav tam.

[222] Prav tam.

[223] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 18; v: *AAS* 74 (1982), 101.

[224] Frančišek, *Kateheza* (7. oktobra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 8. oktobra 2015, 8.

[225] *Sinodalno poročilo* (2014), 30.

[226] Prav tam, 31.

[227] *Relatio finalis* (2015), 56.

[228] Prav tam, 89.

[229] *Sinodalno poročilo* (2014), 32.

[230] Prav tam, 33.

[231] Prav tam, 38.

[232] *Relatio finalis* (2015), 71.

[233] Prav tam, 61.

[234] Prav tam.

[235] Prav tam.

[236] Prav tam.

[237] Prim. *Sinodalno poročilo* (2014), opomba 5.

[238] Prav tam, 39.

- [239] Italijanska škofovska konferenca – Škofovska komisija za družino in življenje; *Orientamenti pastorali sulla preparazione al matrimonio e alla famiglia* (22. oktobra 2012), 1.
- [240] Ignacij Lojolski, *Duhovne vaje*, opomba 2.
- [241] Prav tam, opomba 5.
- [242] Janez Pavel II., *Kateheza* (27. junija 1984), 4; v: *Insegnamenti VII*, 1 (1984), 1941.
- [243] Frančišek, *Kateheza* (21. oktobra 2015), v: *L'Osservatore Romano*, 22. oktobra 2015, 12.
- [244] Škofovska konferenca Kenije, *Messaggio di Quaresima*, 18. februarja 2015.
- [245] Prim. Pij XI., Okrožnica *Casti connubii* (31. decembra 1930), v: *AAS 22* (1930), 583.
- [246] Janez Pavel II., *Kateheza* (4. julija 1984), 3.6; v: *Insegnamenti VII*, 2 (1984), 9.10.
- [247] *Relatio finalis* (2015), 59.
- [248] Prav tam, 63.
- [249] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 50.
- [250] *Relatio finalis* (2015), 63.
- [251] *Sinodalno poročilo* (2014), 40.
- [252] Prav tam. 34.
- [253] Sv. Janez od Križa, *Duhovna pesem*, Družina, Ljubljana 1991, 167 (izvirnik: *Cantico spirituale B*, XXV, 11).
- [254] *Sinodalno poročilo* (2014) 44 .
- [255] *Relatio finalis* (2015), 81.
- [256] Prav tam. 78.
- [257] Frančišek, *Kateheza* (24. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 25. junija 2015, 8.
- [258] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 83; v: *AAS 74* (1982), 184.

[259] *Sinodalno poročilo* (2014), 47.

[260] Prav tam, 50.

[261] Prim. Frančišek, *Kateheza* (5. avgusta 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 6. avgusta 2015, 7.

[262] *Sinodalno poročilo* (2014), 51; prim. *Relatio finalis* (2015), 84.

[263] *Sinodalno poročilo* (2014), 48.

[264] Prim. Frančišek, *Motu proprio Gospod Jezus, usmiljeni sodnik (Mitis iudex Dominus Iesus, 2015, Cerkevni dokumenti 151, Družina, Ljubljana 2016; Blagi in usmiljeni Jezus (Motu proprio Mitis et Misericors Iesus; 2015; za vzhodne Cerkve, op. red.)*. Prim. *L' Osservatore Romano*, 9. septembra 2015, str. 3–4 in 5–6.

[265] Prim. Frančišek, *Motu proprio Gospod Jezus, usmiljeni sodnik (Mitis iudex Dominus Iesus), Preambula III*. 2015; za vzhodne Cerkve, op. ur.).

[266] *Relatio finalis* (2015) 82.

[267] *Sinodalno poročilo* (2014), 47.

[268] Frančišek, *Kateheza* (20. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 21. maja 2015, 8.

[269] Frančišek, *Kateheza* (24. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 25. junija 2015, 8.

[270] Frančišek, *Kateheza* (5. avgusta 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 6. avgusta 2015, 7.

[271] *Relatio finalis* (2015), 72.

[272] Prav tam, 73.

[273] Prav tam, 74.

[274] Prav tam, 75.

[275] Prim. Frančišek, *Bula Obličje usmiljenja*, 12.

[276] *Katekizem katoliške Cerkve*, 2358; prim. *Relatio finalis*, 76.

[277] Prim. prav tam,

- [278] *Relatio finalis* (2015), 76; prim Kongregacija za verski nauk, *Premislek o priznanju zvez med istospolnimi osebami*, Cerkevni dokumenti – Nova serija 2, Ljubljana 2003, 4.
- [279] *Relatio finalis* (2015), 80.
- [280] Prim. prav tam, 20.
- [281] Frančišek, *Kateheza* (17. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 18. junija 2015.
- [282] *Relatio finalis* (2015), 19.
- [283] Frančišek, *Kateheza* (17. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 18. junija 2015, 8.
- [284] Prav tam.
- [285] Prim. *Katekizem katoliške Cerkve*, 958.
- [286] Prav tam.
- [287] Prim. *Ultimi colloqui*, »Quaderno giallo« di Madre Agnese, 17. julija 1897. *Opere complete*, Citta del Vaticano 1997, 1082.
- [288] Giordano di Sassonia, *Libellus de principiis Ordinis praedicatorum*, 93.
- [289] Prim. *Katekizem katoliške Cerkve*, 957.
- [290] Dogmatična konstitucija *O Cerkvi*, 49.
- [291] Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 222; v: *AAS* 105 (2013), 1111.
- [292] Frančišek, *Kateheza* (20. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 21. maja 2015, 8.
- [293] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 17.
- [294] Frančišek, *Kateheza* (30. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 1. oktobra 2015, 8.
- [295] Frančišek, *Kateheza* (10. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 11. junija 2015, 8.
- [296] Prim. *Relatio finalis* (2015), 67.
- [297] Frančišek, *Kateheza* (20. maja 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 21. maja 2015, 8.

- [298] Frančišek, *Kateheza* (9. septembra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 10. septembra 2015, 8.
- [299] *Relatio finalis* (2015), 68.
- [300] Prav tam, 58.
- [301] Drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor, *Izjava o krščanski vzgoji (Gravissimum educationis, 1965)*, 1.
- [302] *Relatio finalis* (2015), 56.
- [303] Erich Fromm, *The Art of Loving*, New York 1956, 54 (slov. prevod: *Umetnost ljubezni*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2012, 75–76.)
- [304] Papež Frančišek, Okrožnica *Hvaljen, moj Gospod*, Cerkveni dokumenti 149, Ljubljana 2015, 155.
- [305] Frančišek, *Kateheza* (15. april 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 16. aprila 2015, 8.
- [306] Prim. *Relatio finalis* (2015), 13–14.
- [307] Sv. Avguštin, *De sancta virginitate*, 7, 7: *PL*, 40, 400.
- [308] Frančišek, *Kateheza* (26. avgusta 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 27. avgusta 2015, 8.
- [309] *Relatio finalis* (2015) 89.
- [310] Prav tam, 93.
- [311] *Sinodalno poročilo* (2014), 24.
- [312] Prav tam, 25.
- [313] Prav tam, 28.
- [314] Prim. prav tam, 41.43; *Relatio finalis* (2015), 70.
- [315] *Sinodalno poročilo* (2014), 27.
- [316] Prav tam, 26.

[317] Prav tam..41.

[318] Prav tam.

[319] *Relato finalis* (2015), 71.

[320] Prim. prav tam.

[321] *Sinodalno poročilo* (2014), 42.

[322] Prav tam, 43.

[323] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 34; v: AAS 74 (1982), 123.

[324] Prav tam, 9: 90.

[325] Prim. Frančišek, *Kateheza* (24. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 25. junija 2015, 8.

[326] Frančišek, *Homilija pri maši z novimi kardinali* (15. februarja 2015), v: AAS 107 (2015) 257.

[327] *Relatio finalis* (2015), 51.

[328] *Sinodalno poročilo* (2014), 25.

[329] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 84; v: AAS 74 (1982) 186. V teh situacijah mnogi, ki sicer poznajo in sprejemajo možnost živeti kot »brat in sestra«, ki jo predlaga Cerkev, priznavajo: če med zakoncema ni intimnih odnosov, »ni tako redko, da je v nevarnosti zvestoba in blagor otrok« (Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 51.

[330] Prav tam, 84; v: AAS 71 (1982) 186.

[331] *Sinodalno poročilo* (2014), 26.

[332] Prim. prav tam, 45.

[333] Benedikt XVI., *Gov or na 7. svetovnem srečanju družin*, Milano (2. junija 2012), odgovor 5, v: *Insegnamenti VIII*, 1 (2012), 691.

[334] *Relatio finalis* (2015), 84.

[335] Prav tam, 51.

[336] To velja tudi za zakramentalno disciplino, ki v določenem primeru razpoznavanja spozna, da ne gre za zelo veliko krivdo. V tem pogledu se je treba ravnati, kakor sem potrdil v drugem dokumentu; prim. Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 44.47; v: AAS 105 (2013), 1038–1040.

[337] *Ratio finalis* (2015), 85

[338] Prav tam, 86.

[339] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 33; v: AAS 74 (1982), 121.

[340] *Relatio finalis* (2015), 51.

[341] Prim. Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I–II, q. 65, a. 3, ad 2; *De malo*, q. 2, a. 2.

[342] Prav tam, ad 3.

[343] *Katekizem katoliške Cerkve*, 1735.

[344] Prim. *Katekizem katoliške Cerkve*, 2352; Kongregacija za verski nauk: Izjava o evtanaziji *lura et bona* (5. maja 1980), II, v: AAS 72 (1980), 546. Janez Pavel II. je v kritiki teorije »temeljne usmeritve« (optio fundamentalis) priznal: »Pod psihološkim vidikom so vsekakor možni zelo zapleteni in temni primeri, ki vplivajo na grešnikovo subjektivno odgovornost in prištevnost« (Apostolska spodbuda *O spravi in pokori*, Cerkevni dokumenti 25, Ljubljana 1985, 17).

[345] Prim. Papeški svet za razlago zakonskih besedil, *Izjava o dopustitvi k obhajilu ločenih in ponovno poročenih* (24. junija 2000), 2.

[346] *Relatio finalis* (2015), 85.

[347] Tomaž Akvinski, *Summa Theologiae* I–II, q. 94, art. 4.

[348] Glede splošnega spoznanja norme in partikularnega spoznanja praktičnega razpoznavanja sv. Tomaž pravi, »če obstaja samo eno izmed dveh spoznanj, je zaželeno, da je to spoznanje partikularne stvarnosti, ki se bolj približuje dejanju«: *Sententia libri Ethicorum*, VI, 6 (ed. Leoniana, t. XLVII, 354).

[349] Frančišek, *Govor ob sklepu XIV. splošnega rednega zasedanja škofovske sinode* (24. oktobra 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 26.–27. oktobra 2015, 13.

[350] Mednarodna teološka komisija, *V iskanju univerzalne etike – Nov pogled na moralni zakon*, Cerkevni dokumenti 130, Ljubljana 2010, 59.

[351] V nekaterih primerih so lahko v pomoč zakramenti. Zato »spominjam duhovnike, da spoved ne sme biti mučilnica, ampak kraj Gospodovega usmiljenja« (Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 44; v: AAS 105 (2013), 1038. Podobna primerjava velja za evharistijo, ki ni nagrada popolnim, ampak velikodušno zdravilo in hrana nemočnim« (prav tam, 47: 1039).

[352] Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 44; v: AAS 105 (2013), 1038–1039.

[353] Sv. Avguštin, *De catechizandis rudibus*, I, 14, 22: PL 40, 327; prim. Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 193; v: AAS 105 (2013) 1101.

[354] *Sinodalno poročilo* (2014), 26.

[355] Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 44; AAS 195 (2013), 1038.

[356] Prav tam 45; v: AAS (2013), 1039.

[357] Prav tam, 270; v: AAS (2013), 1128.

[358] Frančišek, Bula *Obličje usmiljenja*, 12; *L' Osservatore Romano*, 12, aprila 2015, 5.

[359] Prav tam, 5.

[360] Prav tam, 9.

[361] Prav tam, 10.

[362] Papež Frančišek, Apostolska spodbuda *Veselje evangelija*, 47; v: AAS 105 (2013), 6.

[363] Prim. prav tam, 36–37; v: AAS 105 (2013), 1035.

[364] *Pismokardinalu Williamu W. Baum na konferenci o vprašanjih in foro interno Apostolske Penitenciarije* (22. marca 1996), 5; v: *Insegnamenti XIX*, 1 (1996), 589.

[365] Mednarodna teološka komisija, *Upanje za odrešenje otrok, ki so umrli brez krsta* (19. aprila 2007), 2.

[366] Papež Frančišek, Bula *Obličje usmiljenja*, 15.

[367] Odlok *O laškem apostolatu*, 4.

[368] Prim. prav tam.

- [369] Pastoralna konstitucija *Cerkev v sedanjem svetu*, 49.
- [370] Benedikt XVI., Okrožnica *Bog je ljubezen*, 16; v: AAS (2006), 230.
- [371] Prav tam, 39; v: AAS 98 (2006), 250.
- [372] Janez Pavel II., Posinodalna apostolska spodbuda *O krščanskih laikih*, Cerkevni dokumenti 41, Ljubljana 1989. 468.
- [373] Prav tam.
- [374] *Relatio finalis* (2015), 87.
- [375] Janez Pavel II., Posinodalno apostolska spodbuda *Posvečeno življenje*, Cerkevni dokumenti 65, Ljubljana 1996.
- [376] Prim. *Relatio finalis* (2015), 87.
- [377] Prim. Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 57; v: AAS 74 (1982), 150.
- [378] Ne smemo prezreti, da je Božja zaveza s svojim ljudstvom predstavljena kot zaroka (prim. Ez 16,8.69; Iz 62,5; Oz 2,21–22), in nova zaveza je predstavljena kot poroka (prim. Apk 19,7; 21,2; Ef 5,25).
- [379] Dogmatična konstitucija *O Cerkvi*, 11.
- [380] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 11; v: AAS 74 (1982), 93.
- [381] Janez Pavel II., *Homilija pri maše za družine v Kordobi, Argentina 8. aprila 1987*, 4; v: *Insegnamenti X, 1* (1978), 1161–1162.
- [382] Prim. Dietrich Bonhoeffer, *Gemeinsames Leben*, München 1963, 18.
- [383] Odlok *O laškem apostolatu*, 11.
- [384] Frančišek, *Kateheza* (10. junija 2015), v: *L' Osservatore Romano*, 11. junija 2015, 8.
- [385] Janez Pavel II., Apostolsko pismo *O družini*, 12; v: AAS 74 (1982), 93.
- [386] *Govor družinam na praznovanju in bedenju*, Filadelfija, 26. septembra 2015; v: *L' Osservatore Romano*, 28.–29. Septembra 2015, 6.

[387] Gabriel Marcel, *Homo viator. Prolégomenes a une métaphysique de l'espérance*, Paris 1944, 63.

[388] *Relatio finalis* (2015), 88.

[389] Prim. Janez Pavel II, Apostolsko pismo *O družini*, 44; v: AAS 74 (1982), 136.

[390] Prav tam, 49; v: AAS 74 (1982), 141.

[391] O družbenih vidikih družine prim. Papeški svet *Iustitia et pax*; *Kompendij družbenega nauka Cerkve*, Družina, Ljubljana 2007, 248–254.